

ጅማ ዩኒቨርሲቲ

ሶሻል ሳይንስና ሂዩማኒቲስ ኮሌጅ

የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ትምህርት ክፍል-አማርኛ

የድህረ ምረቃ መርሀ ግብር

**ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ
የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር ትንተና**

በ

ስንታየሁ ገላና

መስከረም 2012 ዓ.ም

ጅማ፣ ኢትዮጵያ

**ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መግሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ
የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር ትንተና**

በ

ስንታየሁ ገላና

አማካሪ

ኤባ ተሬሳ (ተ/ፕሮፌሰር)

ሶሻል ሳይንስና ሂዩማኒቲስ ኮሌጅ

የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ትምህርት ክፍል-አማርኛ

የድህረ ምረቃ መርሀ ግብር

መስከረም 2012 ዓ.ም

ጅማ፣ ኢትዮጵያ

ሶሻል ሳይንስና ሂደምኒቲስ ኮሌጅ

የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነጽሁፍ ትምህርት ክፍል-አማርኛ

የድህረ ምረቃ መርሀ ግብር

ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር ትንተና

የፈተና ቦርድ አባላት

ስም	ፊርማ	ቀን
አማካሪ	_____	_____
ረ/አማካሪ	_____	_____
የውጭ ፈታኝ	_____	_____
የውስጥ ፈታኝ	_____	_____

ምስጋና

ክረቡሀ ወሀ ቤሀ ወያበርሀ ለክሙ ወእይ ትጻፍር ገፀ ክሙ ዝንቱ ፀረ ነዳይ ወእግዚአብሔር ሰምኦ ሳሊ ለነ ቅድስት። ሱላማጢስን ተደርጎልኛል። በትምህርት ወቅት ዕውቀት ለቸሩና ጥናቱን ለማካሄድ አስፈላጊውን ሁሉ በማድረግ ላማከሩኝ ኤባ ተሬሳ (ተ/ፕሮፌሰር)፣ የጥናቱን አርትኦት ለተባበሩኝ ትዝታው ንጉሴና ተመቸ ጋሻው እንዲሁም ወ/ሮ ተጓዥ ጌታቸው ሁሉ ምስጋናዬ የላቀ ነው። ጥናቱ ወደፊት በወላዲተ አምላክ አማላጅነት በፈጣሪ በጎ ቸርነት ለምትሰጠኝ በልኳ ተበጅታ በልኬ ለምታጠልቀኝ ሚስቴና ተባርክው ለሚቸሩኝ ልጆቼ ይሁንልኝ።

አጠቃሎ

የጥናቱ ዋና ዓላማ ከፀኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር ትንተና በሚል የተካሄደ ነው። አጥኝው የጥናቱን መረጃ በማሰባሰብ በዋናነት የሰነድ ፍተሻ ዘዴ የተጠቀመ ሲሆን ከሰነድ የተሰበሰቡ መረጃዎችን በወካይ ናሙና የተመረጡትን ቃላት ለመተንተን አይነታዊ ዘዴን ተጠቅሞ መረጃዎችን በገለፃ ተተንትኑ ማብራሪያ ተሰጥቶባቸዋል። በመረጃ ትንተናው መሰረት በመማሪያ መፃሕፍት የተከናወነው ተውሶት፣ የውሶት አይነቶችን መሰረት ያደረገ ነው። በሰዎስዎዊ ባህሪና አውዳዊ አገባብ የቅርጽ ለውጥ በማድረጋቸው ከመገኛቸው ጋር ተዛምዶ የላቸውም። በውሶት የተካተቱ ቃላት የታላሚውን ቋንቋ የእርባታ ስርዓት በመከተላቸው ከአዋሹ ቋንቋ የእርባታ ስርዓት ጋር ተዛምዶ የላቸውም። ነባር ቃላትን ጠብቆ ለማቆየት፣ የታላሚ ይዘቶች በአንድ ላይ መካተታቸው በመማሪያ መፃሕፍት መግቢያ ላይ ከተገለጹት ዓላማዎች አኳያ በመርሐ ትምህርት ላይ ግልጽ የሆነ መረዳትና ትክክለኛ መዋቅራዊ አቀራረብ የሌለው ነው ማለት ይቻላል። በመሆኑም የቋንቋ መማሪያ ዝግጅት የአዘጋጅቶችን የዕውቀት ደረጃ መሰረት ያደረገ መሆን ስላለበት የተማሪውን ዳራ እና አቀባበል ያማከለ ዝግጅትና አቀራረብ ያስፈልገዋል።

ማውጫ

ይዘት	ገጽ
ምስጋና-----	i
አጠቃሎ -----	ii
ማውጫ -----	iii
የሰንጠረዥ ማውጫ -----	iii
ምዕራፍ አንድ-----	1
1. መግቢያ-----	1
1.1. የጥናቱ ዳራ-----	1
1.2. የጥናት አነሳሽ ምክንያት-----	3
1.3. የጥናቱ መሪ ጥያቄዎች-----	3
1.4. የጥናቱ ዋና ዓላማ-----	4
1.5. የጥናቱ ጠቀሜታ-----	4
1.6. የጥናቱ ወሰን-----	5
ምዕራፍ ሁለት-----	6
2. ክለሳ ድርሳናት-----	6
2.1. ንድፈ ሀሳባዊ ዳሰሳ-----	6
2.1.1. የውሰት ምንነት-----	6
2.1.2. የውሰት ዓላማ-----	6
2.2. የቋንቋ ውሰት አይነቶች -----	7

2.2.1. መልክዓ ምድራዊ ሁኔታዎች-----	7
2.2.2. የምጣኔ ሀብት ደረጃ መለያየት-----	7
2.2.3. ዝርያና ብሔረሰባዊ ዳራ-----	8
2.3. የተውሶ ቃላት-----	8
2.3.1. በመዋዋስ የሚከሰት የቋንቋ ቅርጽ-----	9
2.3.2. የቋንቋ አቀራረብ-----	9
2.4. የቋንቋ ቅየሳ-----	10
2.4.1. ጅምላ ቅየሳ-----	10
2.4.1.1. ገዥ ጣልቃ ገብነት-----	11
2.4.1.2. አፍላቂ ጣልቃ ገብነት-----	11
2.4.2. የደረጃ ጠቀስ ቅየሳ-----	11
2.4.3. የለመዳ አቅጣጫ ቅየሳ -----	12
2.5. የተዛማጅ ጽሁፎች ቅኝት-----	13
ምዕራፍ ሶስት- -----	17
3. የጥናቱ ዘዴ አካሄድ-----	17
3.1. የጥናቱ ዘዴ-----	17
3.1.1. የመረጃ ምንጭና የናሙና አወሳሰድ-----	17
3.1.2. የመረጃ ምንጭ-----	17
3.1.2.1. አንደኛ የሰነድ መረጃ ምንጭ-----	17
3.1.2.2. ሁለተኛ የሰነድ የመረጃ ምንጭ-----	18

3.2. የመረጃ ናሙና የናሙና አወሳሰድ-----	18
3.3. የመረጃ ማሰባሰቢያ መሳሪያዎችና የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ-----	19
3.3.1. የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ-----	19
3.3.2. የሰነድ ፍተሻ-----	19
3.4. የመረጃ አተናተን ዘዴ-----	19
ምዕራፍ አራት-----	21
4. የውጤት ትንተናና ማብራሪያ-----	21
4.1 በምጣኔ ሀብት ግንኙነት በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት--	21
4.2 በህግና ፍትህ ማህበራዊ ግንኙነት በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ	
የተካተቱ የተውሶ ቃላት-----	27
4.3 በአካባቢ ጥበቃ እና የተፈጥሮ አደጋ ምክንያት በመማርያ	
መፃህፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት-----	32
4.4 በፖለቲካ ምክንያት በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት-----	34
4.5 በባህልና ኪነ ጥበብ ግንኙነት በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ	
የተካተቱ የተውሶ ቃላት-----	43
4.6 በሳይንሳዊ ቴክኖሎጂ ግንኙነት በመማርያ መፃህፍት የተካተቱ የተውሶ	
ቃላት-----	50
4.7 ሞያዊ ሆነው በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት-----	56
ምዕራፍ አምስት -----	64
5. ማጠቃለያ፣ መደምደሚያና የመፍትሄ ሀሳብ -----	64

5.1 ማጠቃለያ	64
5.2 መደምደማያ	66
5.3 የመፍትሔ ሀሳብ.....	67
ዋቢ መጻሕፍት (Reference)	68
አባሪዎች:- የተውሶ ቃለት መገኛ ስርወ ቃልና አቻዊነታቸው.....	70

የሰንጠረዥ ማውጫ

የሰንጠረዥ ማሳያ

ገጽ

ሰንጠረዥ አንድ:- በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን -----	26
ሰንጠረዥ ሁለት:- በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን-----	31
ሰንጠረዥ ሦስት:- በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን-----	33
ሰንጠረዥ አራት:- በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን-----	42
ሰንጠረዥ አምስት:- በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን-----	49
ሰንጠረዥ ስድስት:- በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን-----	55
ሰንጠረዥ ሳባት:- በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን-----	62

ምዕራፍ አንድ

1. መግቢያ

ይህ ምዕራፍ የጥናቱ ዳራ፣ የጥናቱ አነሳሽ ምክንያት፣ የጥናቱ መሪ ጥያቄዎች፣ የጥናቱ ዓላማ፣ የጥናቱ ጠቀሜታ፣ የጥናቱ ወሰን አካቶ ይይዛል።

1.1. የጥናቱ ዳራ

ቋንቋ ወይም ንግግር በዘፈቀደ የተፈጠረ በአንደበት አማካኝነት ተግባራት የሚከናወኑበት ከተናጋሪው ደርሶ ተቀባዩ በሚሰጠው ግብረ መልስ የሚያግባባ ማንነት እና እሴቶች የሚገልጹበት የራሱ ዳራ ያለው ነው። ቋንቋ ዘፈቀዳዊ በሆነ ስርዓቶችና በህግ ማዕቀፍ የተገዙ ስርዓተ አሀዶች መነሻነት ጽንሰ ሀሳቦችን ለመወከል በውል የምንጋራው ትዕምርት ወይም ዘልማዳዊ ስርዓት ነው። ቋንቋ ዘፈቀዳዊ ቢሆንም የራሱን ዳራ የሚወክሉ መገለጫዎች ሙሉ በሙሉ በአማካኝነት ተግባራት የሚከናወኑበት ስርዓትም ሆነ ጽንሰ ሀሳብ በማዕቀፍ የተደረጀ ቅርጽ ያለው መሆኑን ይገልጻል (Owens 1988: 120)።

Laugh (2006: 150) ቋንቋ ከስነ ልሳን ባህሪው (ከስነ ድምጽ፣ ከስነ ምዕላድ፣ ከስነ ሀረግ፣ ከስነ ፍች) አንፃር በመመልከት አፍ ከተፈታበት ዕድሜ ጀምሮ ብቻም ሳይሆን ከጨቅላነት ወቅትም ጭምር የሚቃኝ ነው። ቋንቋ በለመዳ ጊዜ የሚቃኝ የራሱን ስርዓት መዋቅር ያለው በመሆኑ ከለመዳ በኋላ ለሚከሰቱ አዳዲስ ቃላት ቅርጽና መዋቅሮች በጨቅላነት ባለመቃኘታቸው በቋንቋው ተናጋሪ የተግባራት ሂደት ላይ የሚያስከትሉት ችግር እንዳለ የሚጠቁም መሆኑን ይገልጻል።

ቋንቋ እንደ ማንኛውም ነገር ለለውጥ ህግ የሚገዛ ነው። የቋንቋ ለውጥ በዘመን ሂደት ሰዎች ከሚያሳዩት የማምረት፣ የአኗኗር፣ የስልጣን፣ የአስተሳሰብ ለውጥ ጋር የተያያዘ ሁኔታ የሚያሳየው ውስጣዊ ዕድገት ነው። ሰዎች በታሪካቸው እንዳስመዘገቡት ከሆነ ከዘመን ዘመን በአስተሳሰባቸው ለውጥ የአኗኗራቸውም ለውጥ እያሳዩ ይሄዳሉ። ባህላቸውና ትውፊታቸውም ከጊዜው ጋር አብሮ እየዘመነ አዳዲስ ቃላት መፍጠር የማይቀር ሂደት ነው ይላል (Baker 2001: 36)። ምክንያቱም ሰዎች በአኗኗራቸው ውስጥ ያገኛቸውን አዳዲስ ነገሮች ወይም የወረሷቸውን ጉዳዮች ስም ሊሰጧቸው ግድ ነው። በአጠቃላይ የቋንቋ አጠቃቀም መልክ ይለውጠዋል።

በቋንቋ ካሉት ለውጦች መካከል አንዱ ውሰት ነው። አንድ ቋንቋ ለራሱ የሌላውን ከሌላ ቋንቋ ይዋሳል። ለመዋስ የሚገደድባቸውም ምክንያቶች የተለያዩ ቋንቋ ተናጋሪዎች ህዝቦች አብረው በመኖራቸው ሳይታሰብ ቀስ በቀስ ውሰት ሊከሰት ይችላል። አንድ ቋንቋ የሚዋሰው ድምጽ፣ ምዕላድ፣ ቃል፣ የስነድምጽልሳን ህግ ወይም ስዋሰው አሊያም ፍች ሲሆን አንዴ ከተዋሰ በኋላ የዚያ ቅርጽ ወይም ስርዓት ባለቤት የሚሆኑት ሁለቱም ቋንቋዎች አዋሹም ተዋሹም ናቸው (Pride 1991: 105)። አንድ ቋንቋ ከሌላ ቋንቋ ቃል ሲዋስ ብዙውን ጊዜ ግን በተዋሰው ቅርጽ ወይም መዋቅር ላይ የራሱን ባህሪ ለማሳበስ ይሞክራል።

ውስጣዊ መዋቅሩን የቋንቋ የድምጽ ስርዓት ስነድምጽ ልሳን በማንኛውም ቋንቋ ድምጾች በንግግር ተከታትለው ሲገቡና ሲጎራበቱ ህግን ተከትለው ነው። በቋንቋው ስዋሰው የቃላት አወቃቀር ስርዓት ስነምዕላድ፣ የሐረግና የዐረፍተ ነገር መዋቅር ስርዓት፣ ስነ አገባብ፣ ስነ ፍች ልዩ ልዩ የቋንቋ ክፍሎችን ተከትለው በዐረፍተ ነገሩም በቃላቱም የሚገቡበት ቅድመ ተከተል የቋንቋውን ህግ እየጠበቁ ይዋቀራሉ (Lennebrg 1967: 230)።

የለውጥ ሂደትና ባህሪ የሚለያይ ቢሆንም የስነፍች ለውጥ ከሌሎች ይልቅ ፈጣን ሲሆን አዲስ ማህበራዊ ፖለቲካዊ ክስተት በህብረተሰቡ ውስጥ ሲፈጠር በርካታ አዳዲስ ቃላትም ከመፈጠራቸው ባለፈ ብዙ ቃላት ፍቺዎቻቸውን ያሰፋሉ። ነባሩ ቃላት ከቋንቋው ቀስ በቀስ መውጣት ይጀምራሉ። ሆኖም የስነድምጽ ልሳንና የስነመዋቅር ለውጥ እንዲህ ፈጣን አይደለም (Owens 1988: 322)።

ሰዎች በሚኖራቸው ቦታ፣ ዕድሜ፣ ጾታ፣ በትምህርት ደረጃ፣ በስራ ሁኔታዎች የቃላትና ሐረግ አጠቃቀማቸው ይለያያል። ከሰዎች ጋር በሚኖረን የቋንቋ ተራክቦ ግንኙነት ከንግግራቸው አዳዲስ ቃላትን በማውጣት ከሚገባንና ከምንገለገልበት ቋንቋ ጋር ማዛመድ መቻል ይኖርብናል። ስለዚህ ቋንቋን መግራት ማለት ካሉት የቋንቋ ቃላት መካከል የበለጸገውን ወይም ሰፊ ተናጋሪ ያለውን ቃል በመውሰድ ከቃላቱ ተገቢነትና ባህሪያት ጋር በማዳቀል አንድ ወጥ አቅጣጫ እንዲከተል ማድረግ ነው (David 2008: 3)።

ይህ ጥናት ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር በአቀራረባቸው ተጽዕኖቸው በማመላከት የመፍትሔ ሀሳብ ለመጠቆም ይሞክራል።

1.2. የጥናት አነሳሽ ምክንያት

ይህ ጥናት ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር አኳያ የሚፈትሽ ነው። የተውሶ ቃላት በመማሪያ መፃሕፍት በመቅረባቸው የሚያስከትሉትን ተፅዕኖ በመፈተሽ ችግሮችን ለይቶ የመፍትሔ ሀሳብ ለማቅረብ ነው።

አጥኚው ባገኘው የትምህርት እና የስራ ልምድ የቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ለታለመለት የቋንቋ ትምህርት አጠቃላይ አላማዎች ከመርሀ ትምህርት አኳያ በተውሶ ቃላት መዋቅሩ አግባብነት አላቸው የሚለውን መሰረታዊ ጉዳይ ነው። በዚህ መሰረት፡-

- የአማርኛ ቋንቋ ክሂሎችን ለማዳበር የተዘጋጁት መፃሕፍት በተውሶ ቃል መዋቅራቸው፣ ቋንቋውን ለማዳበር ያላቸውን ተገቢነት መመርመር፣
- በተውሶ ቃላት መዋቅራቸው ለተሻለ አገላለጽ ወይንስ አቻዊነት ታጥቶላቸው መሆኑን መመልከት፣
- የተውሶ ቃላት በታላሚው ቋንቋ ሰዎስዎዊ ባህሪ ምክንያት የቅርጽና መዋቅር ለውጥ በማስተናገዳቸው፣ ከመገኛ ቋንቋው ስርወ ቃል ጋር ጽንሰ ሀሳባዊ ተዛምዶ እንዳላቸው መፈተሽ ወይም መለየት የሚሉት ናቸው።

1.3. የጥናቱ መሪ ጥያቄዎች

ይህ ጥናት ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር አንጻር የሚከተሉትን ጥያቄዎች መልሷል።

- የተውሶ ቃላት በአማርኛ ቋንቋ አቻ ይኖራቸው ይሆን?
- የተውሶ ቃላት የሚያስተናግዱት የቅርጽና መዋቅር ለውጥ ይኖር ይሆን?
- በአውዳዊ አገባብ የሰዎስዎዊ ባህሪ ለውጥ ምን ይመስላል?
- የተውሶ ቃላት በአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ በመገኘታቸው ከመገኛ ቋንቋው ስርወ ቃል የጽንሰ ሀሳብ ልዩነት ይኖራቸው ይሆን?

- የመማሪያ መፃሕፍቱ የተዘጋጁበትን ዓላማ ምን ያህል ታሳቢ ያደረገ አቀራረብ ተከትለዋል?

1.4. የጥናቱ ዋና ዓላማ

ይህ ጥናት ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽ እና መዋቅር መሰረት በማድረግ ተጽዕኖቸውን ፈትሻል። ጥናቱ የሚከተሉት ዝርዝር ዓላማዎች አሉት። እነሱም፡-

- የተውሶ ቃላት በመማሪያ መፃሕፍት ለትምህርት መቅረባቸው በታላሚው ቋንቋ ተለምዷል በመሆናቸው ወይንስ አቻዊነት ታጥቶላቸው እንደቀረቡ መፈተሽ፤
- በውሶት ጊዜ ከሚከሰቱ የለውጥ ደረጃዎች ድምጽ፣ ቃል እና ሐረግ የሚያሳድሩትን ተጽዕኖ መፈተሽ፤
- የተውሶ ቃል በታላሚው ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ የሚያሳዩት የቅርጽና መዋቅር ለውጥ ምንን መሰረት እንዳደረገ መፈተሽ፤
- ከመገኛ ቋንቋቸው ስርወ ቃል የተለየ የጽንሰ ሀሳብ ለውጥ ማምጣቱን መፈተሽ፤
- በመማሪያ መፃሕፍቱ ከተዘጋጁበት ዓላማ ጋር ያለውን የአቀራረብ ተዛምዶ በመፈተሽ ችግሮችን ለመለየት የመፍትሔ ሀሳብ ማመላከት የሚሉበት ይገኙበታል።

1.5. የጥናቱ ጠቀሜታ

ይህ ጥናት ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር በመፈተሽና በመለየት የተሰናሰሉ የመፍትሔ ሀሳብ ጠቁሟል።

- በመማሪያ መፃሕፍቱ የተካተቱ የተውሶ ቃላት በታላሚው ቋንቋ አቻ ነባር ቃላት እንዲተኩ ጠቋሚ ሀሳብ ያቀርባል።
- የመማሪያ መፃሕፍት አቀራረብ የታላሚውን ቋንቋ ዳራ መሰረት ያደረገ እንዲሆን ጠቋሚ ሀሳብ ለመስጠት ያገለግላል።

- የተውሶ ቃላትን ጽንሰ ሀሳብ የሚተኩ አቻ ቃላት መኖራቸውን እና አቻ ለሌላቸው አቻቸውን እንዲፈልግ አቅጣጫ ይጠቁማል።
- የተውሶ ቃላት በታላሚው ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ ለማስጠበቅ የተለያዩ የቅርጽ ለውጦች በማከናወናቸው፣ ከመገኛ ስርወ ቃል ጽንሰ ሀሳብ ተዛምዶ የሌላቸው ይጠቁማል።
- የተውሶ ቃላት የአማርኛ ነባር ቃላትን ጠብቆ ለማቆየትና የታላሚውን ቋንቋ ስርዓት አወቃቀር ላይ ክፍተት የሚፈጥሩ መሆናቸውን ይጠቁማል።
- በአብዛኛው የተከናወኑት ውሰት ከውሰት ህግ ውጭ መሆኑን ጠቋሚ በመሆን ያገለግላል።
- የቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት አቀራረብና አዘገጃጀት ደረጃ እንዲቀመጥለት ለፖሊሲ አውጪዎች ሀሳብ ይጠቁማል።
- ለሀገር በቀል ቋንቋዎች የመማሪያ መጻሕፍት አዘገጃጀት የታላሚው ቋንቋ ዳራ መሰረት ማድረግ እንደሚገባ ጠቋሚ ሀሳብ በመስጠት ያገለግላል።
- የመማሪያ መጻሕፍት ከተዘጋጁበት ዓላማ አንፃር አቀራረቡ ከዓላማው በከፊል ያፈነገጠ መሆኑን ሀሳብ ይጠቁማል የሚሉት ተጠቃሽ ናቸው።

1.6. የጥናቱ ወሰን

ይህ ጥናት ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር የሚያስከትሉትን ተጽዕኖ የሚፈትሽ ሲሆን የራሱ ወሰን ይኖረዋል። በመማሪያ መጻሕፍቱ የተካተቱ የባህር ማዶ የተውሶ ቃላት በፀረፍተ ነገር፣ በአንቀጽ እና ምንባብ ውስጥ የቀረቡትን በመመርመር የተወሰነ ነው።

ቋንቋ ለትምህርት በሚቀርብበት ወቅት የራሱን ዳራ የሚገልጽ የአቀራረብ ይዘቶች ተከትሎ መሆን እንዳለበት (Richards and Lockhart 1996: 19) ይገልጻል። በዚህ መሰረት ሀገር በቀል የቋንቋ ውሰትን ጥናቱ አያካትትም።

ምዕራፍ ሁለት

2. ክለሳ ድርሳናት

2.1. ንድፈ ሀሳባዊ ዳሰሳ

በዚህ ምዕራፍ ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የተዘጋጀው የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር ትንተና በሚል የተካሄደ ነው። ጥናቱ በቀጥታም ይሁን በተዘዋዋሪ ግንኙነት ያላቸውን መፃሕፍት እና ጥናታዊ ጽሁፎች በማንበብ ለጥናቱ ደጋፊ የመነሻ ሀሳብ የሆኑ ጽንሰ ሀሳቦችን ተመልክቷል። ከዚህ ጎን ለጎን ከጥናቱ ጋር ተቀራራቢነት ያላቸውን ተዛማጅ ጽሁፎች በመመልከትና በመፈተሽ አንድነታቸውንና ልዩነታቸውን ለማሳየት ሞክሯል።

2.1.1. የውሰት ምንነት

Pride (1991: 105) በቋንቋ ካሉት ለውጦች መካከል አንዱ ተውሰት ነው። አንድ ቋንቋ በራሱ የሌላውን አንድ ቅርጽ ወይም ስርዓት ከሌላ ቋንቋ ይዋሳል። ለመዋሰን የሚገደድባቸው ምክንያቶች የተለያዩ ቋንቋ ተናጋሪ ህዝቦች አብረው በመኖራቸው ሳይታሰብ ቀስ በቀስ ተውሰት ሊከሰት ይችላል በማለት ይገልጻል።

አንድ ቋንቋ የሚዋሰው ድምጽ፣ ቃል፣ ሰዋስዋ አልያም ፍች ሲሆን አንዴ ከተዋሰ በኋላ የዚያ ቅርጽ ወይም ስርዓት ባለቤት የሚሆኑት ሁለቱም ቋንቋዎች (አዋሹም፣ ተዋሹም) ናቸው። ሆኖም አንድ ቋንቋ ከሌላ ቋንቋ ቃልም ሆነ ፍች ሲዋሰ ብዙውን ጊዜ ግን በተዋሰው ቅርጽ ወይም መዋቅር ላይ የራሱን ባህሪ ለማሳበስ ይሞክራል (Pride 1991)።

2.1.2. የውሰት ዓላማ

David (2008: 30) የተውሶ ቃላት ለምንኖርበት ቦታ፣ ዕድሜ፣ ጾታ፣ በትምህርት ደረጃ በስራ ሁኔታዎች የቃላትና ሐረግ አጠቃቀሞች በመለያየቱ የሚኖረው የቋንቋ ተራክቦ (ግንኙነት) ነው። ከንግግራቸው አዳዲስ ቃላት በማውጣት ከሚገባንና ከምንግባበት ቋንቋ ጋር ማዛመድ መቻል ይኖርብናል።

በተለያዩ ሙያዎች የተሰማሩና በአንድ ሙያ ቅርበት ያላቸው ሰዎች ለስራቸው አግባብነት ባላቸው ሙያዊ ቃላት ይጠቀማሉ።። ሙያዊ ቃላትና አገላለጾች በተቻለው መጠን ለአፍ መፍቻ ቅርበት ያላቸውን መጠቀም ይኖርበታል።። አገላለጹንም በተመለከተ ሙያተኞች ራሳቸውን በማማከል የተቀራረበ ትርጉም ሊያገኝ ይችላል (David 2008፣32) ይጠቅሳል።።

አንዳንድ ሰዎች ከአፍ መፍቻቸው በተጨማሪ አንድ ወይም ከአንድ በላይ ቋንቋ የመልመድ ወይም የመማር ዕድል ሊያጋጥማቸው ይችላል።። በዚህ የተነሳ የሚናገሩበት ቋንቋ የተደበላለቀ ገጽታዎች ሊኖሩት ይችላል።። አንድ ቋንቋ ከሌላው ጋር እያደበላለቁ ከመናገር በተጨማሪ አጋጣሚው ከተመቻቸላቸው ቋንቋውን እያለዋወጡ ሊናገሩ ይችላሉ (Owens 1988: 330)።።

2.2. የቋንቋ ውስጥ አይነቶች

Owens (1988: 365) አንድ ቋንቋ የሚዋሰው ድምጽ፣ ምዕላድ፣ ቃል፣ ስዋሰው አሊያም ፍች ሊሆን ይችላል።። አንዴ ከተዋሰው በኋላ የዚህ ቅርጽ ወይም ስርዓት ባለቤት ሁለቱም ቋንቋዎች ናቸው።። በቋንቋ ውስጥ የሚታዩ ውስቶች በሚከተሉት ሁኔታዎች እንደሆነ ይገልጻል።።

2.2.1. መልክዓ ምድራዊ ሁኔታዎች

የአንድ ቋንቋ ተናጋሪዎች በረጅም ዘመናት ውስጥ የአኗኗር ባህላቸው እየተለወጠ የአመራረት ስልታቸው ሌላ መልክ እየያዘ ሲመጣ ነው።። ተፈጥሮአዊ አጋጣሚዎች በቋንቋቸው ላይ የተወሰኑ ለውጦች እንዲመጣ በነባሩ ቋንቋ ላይ እንደ ሁኔታው የሰፊ ወይም የጠበበ ለውጥ ይከሰታል።።

2.2.2. የምጣኔ ሀብት ደረጃ መለያየት

ሀብት ባላቸውና በዝቅተኛ የኑሮ ደረጃ ላይ የሚገኙ የአንድ ማህበረሰብ አባላት ናቸው።። የአንድ ቋንቋ ተናጋሪዎች በቋንቋ አጠቃቀማቸው ልዩነት መጠን ለመደበኛ ቋንቋ ማዕከላት ያላቸው ቀረቤታ አቅማቸው ባላነሰና በተራው ማህበረሰብ ውስጥ ሲኖሩ ደግሞ የራሳቸውን ቋንቋ የመጠቀም ክሂላቸው የበለጸገ ላይሆን ይችላል።።

2.2.3. ዝርያና ብሔረሰባዊ ዳራ

ሰዎች ያላቸውን የዘር ሐረግ ወይም ብሔረሰባዊ ዳራቸውን የሚጠቀሙበትን የቋንቋ ሁኔታ ከሌላው እንዲለይ የሚያደርግበት አጋጣሚ አለ። ሰዎች አንድን ዘዬ አጥብቀው እንዲይዙ ሊገፉና በአንድ ቋንቋ ውስጥ ሊኖር የሚችለው ቅርርብ እያላቸው ልይይቱ ሲሰፋ ነው። ይህ ሁኔታ ለአፍ መፍቻ ቋንቋ ላይ ብቻ ሳይሆን ለሁለተኛ ቋንቋ ትምህርት ላይም ሊስተዋል ይችላል።

2.3. የተውሶ ቃላት

Grant-Russell and Beaudet (1999) በአንድ ጽሁፍ ወይም ንግግር ውስጥ ተደባልቀው የሚገኙ የሌላ ቋንቋ ቃላትና ሐረጎች፣ ለተናጋሪው እንግዳ የሆኑ አዳዲስ ቃላት የአንድ ሞያ ባለቤቶች ብቻ የሚግባቡባቸው የሞያ ቃላት ናቸው። ከሚግባቡበት ቋንቋ ውጭ ያሉና ያልተለመዱ በተጠቃሚው ዘንድ ሌላ ትርጉም ሊያመጡ የሚችሉ ቅቡልነት የሌላቸው ቃላትና ሐረጎች ናቸው ይላሉ።

ቃላት ላይ ለሚታዩ ፈጣን ለውጦች ምክንያት ከሆነው አንዱ በምንገለገልበት ቋንቋ አቻ ማጣት ወይም ምትክ ሳይጠፋ ከሌላ ባዕድ ቃላት መዋስ ነው። የማያስፈልግ የቃላት ውሰት ለፍችና ትርጉም ስህተት ከመዳረግ ባለፈ በምንጠቀምበት ቋንቋ አቻ ያላቸው ነባር ቃላት እንዲረሱና በሌላ አዲስ የባዕድ ቃላት እንዲተኩ በማድረግ ላይ ፈጣን ለውጥ እንዲመጣ መንስኤ ሊሆኑ እንደሚችሉ ይጠቅሳል (David 2008)።

የተውሶ ቃላት አጠቃቀም ተተካሪዎች ወይም ስህተቶች፣ የሙያ ቃላት፣ አዳዲስ ቃላት፣ በባህላዊ እሴትነታቸውን አይነኬ ወይም ቅብልነት የሌላቸው ቃላት ተጨማሪ ትርጉም ፍች የሚያስከትሉት የራሱ ያልሆነ ቃላት በአጠቃላይ ግራ የሚያጋቡ ቃላት ናቸው (David 2008: 3)።

የተውሶ ቃላት ሁኔታ፣ ድርጊት፣ ጉዳይ፣ ክንውን፣ እንቅስቃሴ፣ ልምድ፣ ተሞክሮ እና ሌሎች ረቂቅ ሰዎች መልዕክትን በቀላሉና በቀጥታ በማስተላለፍ ረገድ ተመራጭ ናቸው። ሀሳብን በተውሶ ቃላት ለመግለጽ መሞከር በተደጋጋሚ የሚታዩትን የቋንቋ አጠቃቀም ችግሮች መካከል የሚጠቀስ ነው። አንዳንድ ጊዜ ለአንድ ቃል ተጨማሪ ትርጉም የሚሰጡ የተለምዶባቸው ችግር ያጋጥማቸዋል ይላል (Weintein 1989)።

2.3.1. በመዋዋስ የሚከሰት የቋንቋ ቅርጽ

Pride (1991: 235) አንድ ቋንቋ የሚዋሰው ድምጽ፣ ምዕላድ፣ ቃል፣ ስነ ድምጽ ልሳን ህግ ወይም ሰዋሰውና ፍች ናቸው። አንዴ ከተዋሰነ በኋላ የዚያ ቅርጽ ወይም ስርዓት ባለቤት የሚሆኑት ሁለቱም ቋንቋዎች ናቸው። አንድ ቋንቋ ከሌላ ቋንቋ ቃልም ሆነ ስነፍች ሲዋሰን ብዙውን ጊዜ ግን በተዋሰው ቅርጽ እና መዋቅር ላይ የራሱን ባህሪ ለማሳበስ ይሞክራል።

መዋቅራዊ የለውጥ ሂደት ውስጣዊ መዋቅሩን የቋንቋ ድምጽ ስርዓት (ከስነ ድምጽ ልሳን) በማንኛውም ቋንቋ ድምጾች በንግግር ተከታትለው ሲገቡና ሲጎራበቱ ህግን ተከትለው ነው። በቋንቋው ሰዋሰው የቃላት አወቃቀር ስርዓት (ስነምዕላድ) የሐረግና የዐረፍተ ነገር መዋቅር ስርዓት (ስነአገባብ) እና ስነፍች ልዩ ልዩ የቋንቋ ቃል ክፍሎች ተከትለው ነው። በዐረፍተ ነገርም በቃልም የሚገቡት ቅደም ተከተል የቋንቋውን ህግ እየጠበቁ ነው (Lenneberg 1967: 230)።

የስነፍች ለውጥ ከሌሎች ይልቅ ፈጣን ነው። አዲስ ማህበራዊ ፖለቲካዊ ክስተት በህብረተሰቡ ውስጥ ሲፈጠር በርካታ አዳዲስ ቃላትም ይፈጠራሉ። ቃላቱም ፍቺዎቻቸውን ያሰፋሉ። የስነ ድምጽ ልሳንና የስነ መዋቅር ለውጥ እንዲህ ፈጣን አይደለም (Owens 1988: 322)።

2.3.2. የቋንቋ አቀራረብ

ቋንቋ አንድ ተጠቃሽ ክስተት ወይም ድርጊት በመደበኛ ቋንቋ ብቻ መገለጽ ይኖርበታል። በትምህርት አገልግሎት የሚውሉ መደበኛ ያልሆኑ ቃላትና አገላለጾች ጥቅም ላይ ሊውሉ አይገባም። መደበኛ ያልሆኑ ቃላት መደበኛ የቋንቋ አካል ሆነው ሊያገለግሉ የሚችሉ አይደሉም። በቋንቋ መማሪያ መፃህፍት ውስጥ የተውሶ ቃሎችንና አገላለጾች መጠቀም ተገቢ አይደለም። በአብዛኛው የሚታወቁ ቃሎችን አገላለጾችን ማዋል (መጠቀም) ያስፈልጋል (Weintein 1989)።

የተውሶ ቃላት አዲስና የሙያ ቃላት ፍቺ ወይም ትርጓሜ ምን ማለት እንደሆነ ከምንጮችህ ጠይቀህ ተረዳ ቃላቱ በምትጽፍበት ቋንቋ አቻ ቃላት ካጣህ ተግባብቱን አስቸጋሪ ያደርገዋል። በቃላት ላይ ለሚታዩ ፈጣን ለውጦች ምክንያት ከሆነው አንዱ በምንገለገልበት ቋንቋ አቻ በማጣት ወይም ምትክ ሳይጠፋ ቃላት መዋስ ነው።

የማያስፈልግ የቃላት ውስጥ ለፍቺና ትርጉም ስህተት ከመዳረግ ባለፈ በምንጠቀምበት ቋንቋ አቻ ያላቸው ነባር ቃላት እንዲረሱና በሌላ አዲስ የተውሶ ቃላት እንዲተካ በማድረግ በቋንቋ ላይ ፈጣን ለውጥ እንዲመጣ መንስኤ ሊሆን እንደሚችል ጠቅሷል (David 2008: 3)::

ቋንቋዎች ሁሉ አይነቱ ወይም መጠኑና ስፋቱ ይለያያል:: የልይይት ባህሪ የማይቀር ዕጣ ፈንታቸው ነው:: የቋንቋ መለያየት በአንድ ቋንቋ ውስጥ በተለያዩ ሁኔታዎች አስገዳጅነት ተከስቶ የሚስተዋል ስነ-ምጽ ስነ-ሐረጋዊ ወይም ስነ-ፍቻዊ የመራራቅ ወይም የተለያዩ መልክ ይዞ የመገኘት አዝማሚያ ነው (Owens 1988: 363)::

2.4. የቋንቋ ቅየሳ

Harmers and Blanc (1995: 69) የቋንቋ ቅየሳ አንድ ውክልና ወይም ስልጣን በተሰጠው አካል አማካኝነት የሚሰራ ግቡም በቋንቋ ነክ ችግሮች መፍትሄዎችን መሻት የሆነ ነው:: የቋንቋውን የለመዳ ንግግር፣ የመዋቅር፣ የአገልግሎትና የስርዓት ጽህፈት አቅጣጫዎች መስመር ለማስያዝ ሲባል የሚከናወን የቋንቋ ምህንድስና ወይም የቋንቋ ለውጥ ስራ ነው:: የቋንቋ ቅየሳ መልኮች:- ጅምላ ቅየሳ፣ ደረጃ ጠቀስ ቅየሳ፣ የለመዳ ቅየሳ ናቸው::

2.4.1. ጅምላ ቅየሳ

Harmers and Blanc (1995: 69) ውስጣዊ ቅየሳ ቋንቋ አጠቃላይ ባህሪውን በተመለከተ መሻሻል ወይም ለውጥን የተመለከተ የእድገት አቀያየስ ነው:: ጅምላዊ ቅየሳ አንድ ቋንቋ ሊገራበት የሚችለው ውስጣዊ የሆነ የፈጣን ለውጥ ሂደት የቋንቋና የተያያዥ ሙያዎች ባለቤት የሆኑ ስልታዊ ጣልቃ የሚገቡበትን ሁኔታ የሚጠቁም ነው ብለዋል::

ቋንቋ መግራት በተግባራት የሚያካልላቸውን ማህበረሰቦች በተቀራረቢ መልክ ማግባባት እንዲችል የሚያበቁትን ገጽታዎች ማላበስ ማለት ነው:: በተያያዘ እነዚህን ስራዎች አዳዲስ ቃላት “ቅላጾዎችን” መፍጠር ነው:: የቋንቋ ቅርጾች በማደስ ወይም ከሚኖሩት አማራጮች መካከል የተሻሉትን የቋንቋ አሐዶች በመመልመልና መዝገብ ቃላት ማዘጋጀት ነው:: የቋንቋው ስርዓት ሰዋስው ማጥናት በቋንቋው የሚመጥን ፊደላትና መቅረጽ ወይም የተቀረጹትን ማበልጸግና ህጋዊ መሰረት ማስያዝ አስፈላጊ ስራዎች ናቸው ይላሉ (Harmers and Blanc 1995)::

ቋንቋ መግራት ማለት ካሉት የቋንቋ ዘዴዎች መካከል በለጸገውንና ወይም ሰፊ ተናጋሪ ያለውን ዘዴ በመውሰድ ተገቢነት ያላቸውን ባህሪያት ማዳቀል ነው። አንድ ወጥ አቅጣጫ ያለው ሂደት እንዲከተል ማድረግ ነው። ይህም አቅጣጫው በአደባባይ ዲስኩር በመገናኛ ብዙሀን፣ በትምህርት ስራ፣ በድርሰት ስራዎች እንዲተገበሩ ያደርጋል በማለት ይጠቅሳሉ (Harmers and Blanc 1995)።

2.4.1.1. ገዥ ጣልቃ ገብነት

Harmers and Blanc (1995: 69) ቋንቋዎችን ከሌሎች ቋንቋዎች ጋር በተለያዩ ምክንያቶች ያለው ቅርርብ ባለማጠቃለያ ወይም ቅርርቡን ባለመፈለግ ቋንቋው ብቻውን ደርዝ እንዲይዝ ለማድረግና መዋዋስ የሚለው የቋንቋዎች ነባራዊ ድንገት የውስጥ ቃላት ቢያጋጥማቸው ቋንቋውን ለማጥራት አብዝቶ የሚደክም ነው።

ከዚህ አንጻር በቋንቋው ፖሊሳቸው አብይ መነሻ ቋንቋ በማንፃፃት በቋንቋ ውስጥ ቃላት እስካሉ ድረስ የውጪ ቃላትን መጠቀም ይኖረራል። ነገር ግን የማጥራት ፍላጎት ቋንቋው ራሱን የሚበድልበት አጋጣሚ በቋንቋው አፍ በፈቱበት ሰዎች ጭምር ውስብስብ የሆነ ባህሪ ሊያሳይና ባልተለመደና በተናጋሪው ዘንድ እንግዳ በሚሆኑ ቃላት መጥለቅለቅ ያጋጥመዋል ይላል (Weintein 1989)።

2.4.1.2. አፍላቂ ጣልቃ ገብነት

Harmers and Blanc (1995: 69) ጣልቃ ገብነት በአብዛኛው ከፊደል ቀረፃ ከስርዓት ጽህፈት ተግባራት፣ ፊደል የሌላቸው ቋንቋዎች ፊደል እንዲቀረጽላቸው እና ስርዓተ ጽህፈት እንዴት ሊከናወን እንደሚገባ ይገልጻል። የፊደላቱን አሰፋፊር ደንብ፣ ስርዓተ ነጥብ አጠቃቀም፣ የሙያ ቃላት አጠቃቀምና አሰያየም፣ የቋንቋውን ቃላትና ሐረጎች ደርዝ ማስያዝ ይመለከታል። ሁለቱም ተግባራት የቋንቋ ዕድገትን አቅጣጫ በመቀየስ ሂደት በራሱ በቋንቋው ህልውና ውስጥ የሚታነጹ ናቸው ይላሉ።

2.4.2. ደረጃ ጠቀስ ቅየሳ

Harmers and Blanc (1995: 70) አንድ ቋንቋ ካለው ብሔራዊ ምጣኔ ሀብታዊ ማህበራዊ ፋይዳና ዜጎች ገና ከጨቅላ ዕድሜያቸው ጀምረው ስለ አንድ ቋንቋ አንድ አይነት ስሜት

ሊኖረው ይችላል። መሰረታዊ ጭብጥ ንክኪ ባላቸው ቋንቋዎች መካከል ያለውን የቋንቋውን ደረጃ መነሻ አድርጎ የሚፈጸም ጣልቃ ገብነት ነው ይላሉ።

ቋንቋው የራሳቸውን ቤተሰብ ወይም የብሔራቸውን ቋንቋ ሊሆንም ላይሆንም ይችላል። ነገር ግን ያ ቋንቋ በተለይ ከስልጣን አካላት ጋር መወዳጀት የመቆራኘት ዕድል ካለው በተናጋሪዎች ዘንድ ልባዊ ኩራትን ይፈጥራል። በአንድ አካባቢ ለመኖር፣ የተሻለ ስራ ለማግኘት በማህበራዊ አኗኗር ውስጥም በብቃት ለመታቀፍ ቋንቋው በብቃት መናገር አስፈላጊ መሆኑ በቋንቋው ወሳኝ ድርሻ ለመተግበር የሚያስችል ነው ይላሉ (Harmers and Blanc 1995:70)።

ከሌሎች ቋንቋዎች የመጡ ህፃናትም ጭምር ክብር ካገኘው ቋንቋ ውጪ ያሉ ቋንቋዎች ለመማር አይገፋፉም። ክብር ወደ አለው መጠጋት ስለሚያምራቸው የራሳቸውን መለያ ቋንቋ ንቀው የሚተው አይታጡም። እንዲያውም እንዲማሩባቸው ቢደረጉም ይቃወማሉ። በዚህ አጋጣሚ ቋንቋዎች አደጋ ይገጥማቸዋል። አንዳንዶቹም ወደ መጥፋት ሊያዝግሙ ይችላሉ በማለት ይጠቅሳሉ (Harmers and Blanc 1995:71)።

2.4.3. የለመዳ አቅጣጫ ቅየሳ

Harmers and Blanc (1995: 70) የለመዳ አቅጣጫ ቅየሳ አጠቃላይ ትኩረቱ የአንድ ቋንቋ ተናጋሪዎች መሰረት ማስፋት ነው። በሁለተኛው መልኩ የማግባባት ዕድሉ እንዲሰፋና በዚያው ልክ የተናጋሪዎች የቋንቋ ክሂልና ንድፈ ሀሳባዊ ዳራ እንዲገለብት ለማስቻል የመማር ማስተማር ስርዓቱ የሚራመድበት መንገድ ይቀርባል። የማስተማር ስራውም በዋናነት የቋንቋውን ተናጋሪዎች የተገልጋዮቹን የንግግር ጽህፈት ብቃት የማሳደግ ስራ እና ዓላማውን እውን ለማድረግ ቋንቋውን ለሚማሩት ሰዎች ዕድሎችን ለማስፋት ማበረታቻዎችን ጨምሮ የተለያዩ ስልቶችን ይቀርባል።

የለመዳ ቅየሳ ስራ ብሔራዊ ቋንቋን፣ የሁለተኛ ቋንቋ ወይም የውጭ ቋንቋን ሊያቅፍ ይችላል። ከየትኛውም ቋንቋ አንጻር ሲታይ ግን የሚያተኩረው ያንን የታለመለትን ቋንቋ የተጠቃሚ መሰረት ከማስፋት ላይ ነው። ለቋንቋዎች ዕድገት ከቀየሷቸው መንገድ አንዱ በተለያዩ መንገዶች ቋንቋቸውን ማስፋፋትና የቋንቋውን ለማጀት ቁጥር መጨመር ነው ይላሉ (Harmers and Blanc 1995)።

2.5. የተዛማጅ ጽሁፎች ቅኝት

ከጥናቱ ርዕስ ጉዳይ በቀጥታና በተዘዋዋሪ ግንኙነት አላቸው የተባሉ ጥናቶችን በአዲስ አበባ እና ጅማ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ስነ ጽሁፍ ትምህርት ክፍል ለመጀመሪያና ሁለተኛ ዲግሪ የተሰሩና ከጥናቱ ርዕስ ጉዳይ ጋር የተሻለ ቅርበት ያላቸው ጥናቶችን በመመልከት ከጥናቱ ጋር ያላቸውን ተመሳሳይና ልዩነት ለማሳየት ተሞክሯል።

መታፈሪያ (2008) “በአዲስ ዘመን ጋዜጣ የፊት ገጽ ጠንካራ ዜናዎች አግባባዊ ያልሆነ የባዕድ ቃላት አጠቃቀም” ለሁለተኛ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ በዓላማው ውስጥ ባስቀመጠው መሰረት ስፋት ላለው አንባቢ መልዕክትን በግልጽና ሁሉም እኩል በሚገነዘበው መልኩ ያለማስተላለፍ ችግር ተግባራዊ ስነልሳን መሰረት በማድረግ ከመሰረታዊ ዜና አፃፃፍ የቋንቋ አጠቃቀም መርህ አኳያ በመለየት ለማሳየት ሞክሯል።

ይህ ጥናት በአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት ቅርጽና መዋቅር አቻዊነት ጋር በቀጥታ የተያያዘ መሆኑ ከዚህ ጥናት ጋር መሰረታዊ ልዩነት እንዲኖረው ያደረገ ሲሆን በአንጻሩ የባዕድ ቃላት አቀራረብ እንዲሁም በተግባራት ላይ የሚያስከትሉትን ችግሮች ገጽታ በመፈተሽ ማሳየቱ ከዚህ ጋር በተዘዋዋሪ ስለሚገናኝ የጥናቱ መነሻ ሀሳብነት ጠቃሚነቱ የጎላ ሆኖ ተገኝቷል።

በአጠቃላይ በቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት በቅርጽና መዋቅር አቻዊነት ከመገኛ ቋንቋቸው ያላቸው ተዛምዶ፣ በታላሚው ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ ምክንያት የሚያሳዩትን የቅርጽና መዋቅር ለውጥ እንዲሁም ጽንሰ ሀሳባዊ ትርጓሜ ጋር በቀጥታ የተያያዘ ከመሆኑ ባሻገር በተውሶ ቃላት ምክንያት የሚከሰት የቋንቋ የለውጥ ደረጃዎችን የሚፈትሽ መሆኑ ከዚህ ጥናት ጋር መሰረታዊ የሆነ ሰፊ ልዩነት እንዲኖረው አድርጎታል።

ተስፋዬ (1963) “በጋዜጣ ላይ የሚገኙ የውጭ ሀገር ቃላት” የአንደኛ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ በተመረጡ የዛሬይቱ ኢትዮጵያ ፣ ፓሊስና እርምጃው፣ ስፖርት ፋና፣ አዲስ ዘመን፣ አማርኛ ጋዜጠኛ በውስጥ ገጽ የሚያወጧቸው መጣጥፎች የውርስ ቃላት በመልቀም ቃላቱ እንደ ጋዜጦች በመገኛ ቋንቋቸው በመለየት በየትኛው ጋዜጣ የውርስ ቃላት አጠቃቀም በስፋት እንደሚታይ በንጽጽር ለማሳየት ተሞክሯል። በጋዜጦች የውርስ ቃላት አዋዋስ ሁኔታ በአማርኛ ቋንቋ ብቻ ያላቸውና የሌላቸው፣ ቀድመው የገቡና የተለመዱ፣ በስፋት የተለመዱ

ነገር ግን አቻ ያላቸውና የሌላቸውን በመለየት ረገድ እንደ መነሻ ሀሳብ በመሆን ሊያገለግል ይችላል።

ከዚህ በመነሳት ጥናቱ በጋዜጦች የውርስ ቃላት አጠቃቀም የዜና ቃላት አጠቃቀም ረገድ የተከተለ መሆኑ፣ ከዚህ ጥናት ጋር መሰረታዊ ልዩነት እንዲኖረው ከማድረጉም በላይ በጋዜጣ ላይ የተሰራ መሆኑ ሌላው ልዩነት ነው።

እሹቱ (1978) “የውሰት ቃላት በበሪሳ ጋዜጣ” የአንደኛ ዲግሪ ማሟያ ዘወትር ሀሙስ በአሮሚኛ ቋንቋ ይታተም በነበረ በበሪሳ ጋዜጣ ላይ ጥናቱን አድርጓል። በዚህ መሰረት ጥናቱ በጋዜጣው ላይ የወጡ ቃላት የትኛው አምድና በየትኛው የጽሁፍ አይነት ወይም ከዜና ርዕስ አንቀጽ ለይቶ ከማሳየቱ በተጨማሪ የጋዜጣው የውሰት ቃላት መሆኑ ከዚህ ጥናት ጋር መሰረታዊ ልዩነት ነው። ሌላው በመማሪያ መፃሕፍት የተከናወነ አለመሆኑ ልዩነቱን ያሳያል።

ጥናቱ የውሰት ቃላትን በአሮሚኛ ቋንቋ ከሚታተመው በሪሳ ጋዜጣ አኳያ የተመለከተ ቢሆንም የውሰት ቃላቱ በመገኛ ቋንቋቸው በመከፋፈሉና የጋዜጣውን የውሰት ቃላት አጠቃቀም ደረጃ ለማሳየት የሂደባት መንገድ ለዚህ ጥናት መነሻ ሲሆን፣ ይህ ጥናት ግን በአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጽሀፍ ውስጥ የቀረቡ የተውሶ ቃላት ቅርጽና መዋቅር የለውጥ ደረጃዎች ላይ የሚያስከትሉትን ተጽዕኖ የሚመለከት ነው።

ደመቀ (1997) “በአዲስ አድማስና አዲስ ዘመን ጋዜጦች በ1996 ዓ.ም የወጡ ዜናዎች የቋንቋ አጠቃቀም” የአንደኛ ዲግሪ ማሟያ ጽሁፍ በዓላማ ውስጥ ባስቀመጠው መሰረት በተመረጡ ጋዜጦች የፊት ገጽ የወጡ ዜናዎች የቋንቋ አጠቃቀም ተመልክቷል። ከመሰረታዊ የቋንቋ አጠቃቀም መርህ አኳያ የፈተሽ ነው። በጋዜጦች የወጡ ዜናዎች የዜና አፃፃፍ መርህ ጠብቀው በመፃፋቸውና ባለመፃፋቸው ያስገኙትን ጥቅምና የሚያስከትሉትን ጉዳት በንጽጽር ለማሳየት ሞክሯል።

በዚህ ከመሰረታዊ የዜና አፃፃፍ የቋንቋ አጠቃቀም ማለትም በጋዜጣው የዜና ዘገባ የቃላት፣ የሐረግ፣ የዐረፍተ ነገርና አንቀጽ አወቃቀር በመመርኮዝ ስፋት ካለው አንባቢ አኳያ የዜናውን ሀሳብ በግልጽና በቀላል በማስተላለፍ የትኛው እንደሚሻል በንጽጽር አሳይቷል። በውጤቱም የአዲስ ዘመን ጋዜጣ የተሻለ መሆኑን ያመለከተ ሲሆን የጽሁፍ መረጃዎች በአይነታዊ መረጃ በማሰባሰብ ውጤቱን ለመተንተን አይነታዊ ዘዴን ተጠቅሟል። ጥናቱ

በጋዜጦች የወጡ ዜናዎች የቋንቋ አጠቃቀም አግባብነት ከመሰረታዊ የዜና አፃፃፍ የቋንቋ አጠቃቀም በመሆኑ ባይመሳሰልም የተወሰነ ቃላት አጠቃቀም በመቃኘቱ ቅርርብ እንዲኖረው አድርጓል።

ጌታቸው አንተነህ/1992/ “የፅንሰ ሐሳብ አስያየም በአዲስ አበባ መስተዳደር በአማርኛ በተዘጋጀው የስምተኛ ክፍል የህብረተሰብ ትምህርት መፅሐፍ ውስጥ” የአንደኛ ዲግሪ ሚሚያ ፅሁፍ ለህብረተሰብ ትምህርት ማስተማሪያ መፅሀፍ የውጭ ሀገር ቋንቋ የሙያ ቃላት አጠቃቀም በአማርኛ ቋንቋ ጋር ያላቸው የፅንሰ ሀሳብ አቻነትና ልዩነት ከቋንቋዊ ተግባቦት አኳያ በመማር ማስተማር ሂደት ያጋጠሙ ችግሮች እንዲሁም የሙያ ቃላት በየዘርፋቸው በመከፋፈል አቻ ቃል ያላቸውን የሌላቸው ወዘተ. በመለየት ለማሳየት ሞክሯል።

ይህ ጥናት በመማሪያ መፅሐፍ የፅንሰ ሀሳብ አስያየም በህብረተሰብ ትምህርት የቋንቋ አጠቃቀም ጋር በቀጥታ የተያያዘ በመሆኑ ከዚህ ጥናት ጋር መሰረታዊ ልዩነት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ የቀረበው መፅሐፍ ውስጥ የተካተቱ የተወሰነ ቃላት ቅርፅና መዋቅር አቻዊነት የለውጥ ደረጃዎችን የሚመለከት ቢሆንም በአማርኛ ቋንቋ የውጭ ሀገር ቋንቋ የሙያ ቃላት አጠቃቀም ገፅታና ከቋንቋዊ ተግባቦት ችግር ያለው ገፅታ በመፈተሽ ማሳየት ከዚህ ጥናት ጋር ያለው ተዛማጅነት ላቅ ያለ መሆኑ ለጥናቱ መነሻ ሐሳብነት ጠቀሜታው የጎላ ሆኖ አግኝቶታል።

አትክልት (1976) “በአዲስ ዘመን በህብረት ጋዜጦች ላይ የሚገኙ የውጭ ሀገር ቃላት” የአንደኛ ዲግሪ ሚሚያ ጽሁፍ በአማርኛ ቋንቋ በሚታተሙ ላይ ነው። አዲስ ዘመንና ከ1950 እስከ 1970 በከፊል አረብኛና በከፊል ትግሪኛ ቋንቋዎች በአስመራ ላይ ታትሞ በነበረው ህብረት ጋዜጣ መሰረት ያደረገ ነው። በሁለቱ ጋዜጦች የውስጥ ቃላት አጠቃቀም ደረጃን ለመለየት የተከተለው የጥናቱ ዘዴ በውል ተለይቶ ባይታወቅም በጥናቱ ከሁሉም ጋዜጦች ከመስከረም እስከ ህዳር 30 የታተሙ የሁለት ወራት ህትመቶች በናሙናነት ወሰዷል።

ጥናቱ በጋዜጦች የውስጥ ቃላት ደረጃ በመለየት ማሳየቱ በከፊል ከዚህ ጥናት ጋር ያመሳስለዋል። በሌላ በኩል ጥናቱ የባዕድ ቃላት አጠቃቀም ከመሰረታዊ የዜና አፃፃፍ የቋንቋ አጠቃቀም በመፈተሽ መልዕክትን ስፋት ላለው አንባቢ እኩል በሚገነዘበው መልኩ

ከማስተላለፍ አኳያ በመፈተሽ የአግባብነት ችግር በመለየት የመፍትሄ አቅጣጫ ማመልከት የሚለው ከዚህ ጥናት ጋር መሰረታዊ ልዩነት እንዲኖረው አድርጎታል።

Mensah (1995) ጥናታዊ ጽሁፍ በጋራ በስዋህሊ ቋንቋ የሚተላለፈው የሐገሪቱ ብሔራዊ መገናኛ ብዙሀን ዘዴዎችና የሚጠቀሙበት ስዋህሊ ቋንቋ በተለያዩ የሀገር ውስጥና የውጭ ቋንቋዎች ከፍተኛ ተጽእኖ ስር መውደቃቸውን ተመልክቷል። በጋዜጦች የስፖርት አምድ ላይ የሚወጡ ጽሁፎች የባዕድ ቃላት አጠቃቀም ተጽእኖ ሰለባ በመሆናቸው ተነባቢነት እያጡ የመጡበትን ሁኔታ አሳይቷል። በተለይ የባዕድ ቃላት ተጽእኖ የእንግሊዘኛ የቱርክ እንዲሁም የኬንያና ታንዛኒያ ቋንቋዎች ተጠቃሽ መሆናቸውን አመልክቷል።

የዚህ ጥናት ዋና አቅጣጫ የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር ተጽዕኖ አኳያ ችግሮችን በመለየት መፍትሔ የሚያመላክት በመሆኑ ከተጠቀሱት ጥናታዊ ጽሁፎች መሰረታዊ ልዩነቱ ነው። ከተጠቀሱት ጥናታዊ ጽሁፎች መነሻ የሆነ ጠቃሚ ሀሳብ ለማግኘት ተችሏል።

በአጠቃላይ ከጥናቱ ጋር በቀጥታ ተዛማጅ ጽሁፎች በሀገር ውስጥ በአንደኛ እና በሁለተኛ ዲግሪ ደረጃ ሆነ በውጭ ሀገር የተሰሩ ጥናቶች በአብዛኛው በውሰት ቃላት ላይ መሰረት ያደረጉ በመሆናቸው ቢዛመዱም በመማሪያ መፃሕፍት ላይ ለሚደረገው የተውሶ ቃላት ጥናት እንደ ሁለተኛ ሲሆን የይዘትና ቅርጽ ልዩነት ይታይባቸዋል።

ምዕራፍ ሶስት

3. የጥናቱ ዘዴ አካሄድ

ይህ ክፍል አጠቃላይ የጥናቱ አሰራር ዘዴ የመረጃ ምንጭ ወይም አይነቶች የጥናቱ የመረጃ ማሰባሰቢያ መተንተኛ ዘዴዎችን እና የመሳሰሉትን አካቷል።

3.1. የጥናቱ ዘዴ

ይህ ጥናት የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር አቀራረብ መሰረት በማድረግ በአማርኛ ቋንቋ መግሪያ መጻፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቀራረብ ከቋንቋ ስርዓት ትምህርትና መርህ ትምህርት አኳያ በመፈተሽ ችግሮችን ለይቶ የመፍትሔ ሀሳብ ለመስጠት አይነታዊ የምርምር ዘዴን ተጠቅሞ የጥናቱ ውጤት ገላጭ ወይም ትረካዊ በሆነ መንገድ ተተንትነዋል።

3.1.1. የመረጃ ምንጭና የናሙና አወሳሰድ

ጥናቱ ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል በቋንቋ መግሪያ መጻፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር ለመፈተሽ የሚከተሉትን የመረጃ ምንጮች በወካይ ናሙና አወሳሰድ ዘዴዎችን ተጠቅሟል።

3.1.2. የመረጃ ምንጭ

ጥናቱ አስፈላጊ የሆኑ መረጃዎችን በዋናነት ከሰነድ መረጃዎችን በመሰብሰብ ተተንትነዋል። ይህም አጥኚው ለጥናቱ ቀጥተኛ ምንጮች ከሰነዶች አስፈላጊ መረጃዎችን ማግኘት እንዲችል አግዞታል።

3.1.2.1. አንደኛ የሰነድ መረጃ ምንጭ

ጥናቱ ሲካሄድ የሰነድ ፍተሻ ጥናት መረጃን ከምንጩ በማሰባሰብና በመተንተን ከአንድ ድምዳሜ ላይ የሚደረስበት ነው። የሰነድ ፍተሻ ጥናት በአማርኛ ቋንቋ መግሪያ መጻፍት የተውሶ ቃላት የቋንቋ አቀራረብ አቻዊነት ከቅርጽና መዋቅር ተተንትነዋል። የመጀመሪያ ሰነድ የመግሪያ መጻፍቱ ናቸው። ጥናቱ የተካሄደባቸው ሰነዶች ዋናኛ የመረጃ ምንጭና

አካል በመሆናቸው በመማሪያ መፃሕፍቱ የተካተቱትን የተውሶ ቃላት አመላካች በመሆን አገልግሏል።

በዚህ መሰረት ይህ ጥናት ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት የተውሶ ቃላት አቀራረብ አቻዊነት ከቅርጽና መዋቅር መሰረት በማድረግ ከመፃሕፍቱ የዝግጅት ዓላማና መርህ ትምህርት አቀራረብ አኳያ በመፈተሽና በመለየት የመጀመሪያ የሰነድ አይነት በመሆኑ በምንጭነት ጥቅም ላይ ውለዋል።

3.1.2.2. ሁለተኛ የሰነድ የመረጃ ምንጭ

በሁለተኛ ደረጃ የመረጃ ምንጭ አይነቶች የመጀመሪያ ደረጃ ሰነዱን የሚገልጹና ከጥናቱ ጋር ተያያዥነት ያላቸው መረጃዎች ተጠቅሟል። በዚህ መሰረት መዝገብ ቃላትን፣ የተውሶ ቃላት አቻቸውን ለማዛመድ፣ የአማርኛ ሰዋሰው መፃሕፍት፣ የታላሚውን ቋንቋ የቅርጽና መዋቅር ስርዓት እንዲሁም ሰዋሰዋዊ ባህሪ ለማመሳከር ሲውሉ የጥናቱ የመረጃ ምንጭም፣ የመረጃ አካል ሆነው አገልግለዋል።

3.2. የመረጃ ናሙና የናሙና አወሳሰድ

በዚህ ጥናት ጊዜ ገደብ፣ ከሚፈጀው የጉልበት የገንዘብ ወጭ ከመሳሰሉት አኳያ በወካይ ናሙና ላይ አትኩሯል። በዚህ መሰረት በ2004 ታትሞ ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል በስራ ላይ የሚገኙትን የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት በመውሰድ ቃላቱን በወካይ ናሙና ተመርጠው ተተንትነዋል።

የዚህ ጥናት እኩል ዕድል ሰጪ የናሙና አወሳሰድ ዘዴ (Simple random sampling method) አይነቶች አንዱ በሆነው ስልታዊ ዘዴ (systematic sampling method) ወይም መሰረት ወካይ ናሙናዎችን መርጧል (Dornyei 2007: 93)።

በዚህ መሰረት ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል መማሪያ መፃሕፍት የተካተቱ የተውሶ ቃላት ከድግግሞሽ ወጭ 134 ቃላት ናቸው። ከዚህ ውስጥ እኩል እድል ሰጭ የናሙና አወሳሰድ 62 ቃላት በናሙናነት ተመርጠው በተገኙበት የክፍል ደረጃ ቅደም ተከተል ተሰድረው ተተንትነዋል።

3.3. የመረጃ ማሰባሰቢያ መሳሪያዎችና የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ

3.3.1. የመረጃ መሰብሰቢያ ዘዴ

ይህ ጥናት የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር አቀራረብ የሚፈተሽ በመሆኑ በዋናነት የመረጃ መሰብሰቢያነት የሰነድ ፍተሻ ዘዴን ተጠቅሟል። በተጨማሪም ለጥናቱ ደጋፊ የሆኑ የሰነድ መረጃዎች ከመዝገበ ቃል የተውሶ ቃላትን አቻዊነትን ለማዛመድ፣ የአማርኛ ሰዋሰው መፃሕፍት፣ የቅርጽና መዋቅር ስርዓት እንዲሁም የታላሚውን ቋንቋ ሰዋሰዋዊ ባህሪ ለማመሳከር የጥናቱ የመረጃ ምንጭ እና የመረጃ መሰብሰቢያ በመሆን ጥቅም ላይ ውለዋል።

3.3.2. የሰነድ ፍተሻ

የሰነድ ፍተሻ የዚህ ጥናት ዋና የመረጃ መሰብሰቢያ መሳሪያ ነው። ዓላማውም የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የቀረቡ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር አቀራረብ መፈተሽ ነው።

Richards and Lockhart (1996) እንደሚያስረዱት የቋንቋ ትምህርት እቅድ በውጤታማነት እንዲደራጅ በውስጡ የትምህርቱ ዓላማ ተማሪዎች የሚተገብሯቸው ተግባራት፣ ለእያንዳንዱ ተግባር የሚያስፈልገው ሁኔታ የማስተማሪያ መሳሪያዎችና፣ የመተግበሪያ ስልቶች በእያንዳንዱ ተግባራት የቡድን አደረጃጀት፣ ሊያጋጥሙ የሚችሉ ችግሮችና አማራጮችን አካቶ መያዝ አለበት። በመሆኑም በመፃሕፍቱ ውስጥ ቋንቋን ለማስተማር የተካተቱ የተውሶ ቃላት ምን ያህል የቋንቋውን ዳራ እንደሚያጸባርቁና በሰዋሰዋዊ ባህሪ ምክንያት በአውዱ ውስጥ የተከሰተው የቅርጽ ለውጥ ከመገኛው ቋንቋ ጋር ያለው ጽንሰ ሀሳባዊ አቻነት በምን ያህል ደረጃ ተዛምዶ እንዳለው ተመልክቷል።

3.4. የመረጃ አተናተን ዘዴ

የጥናቱ በአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር በመፈተሽ ችግሮችን ለይቶ በማሳየት የመፍትሔ አቅጣጫ አመልክቷል። በዚህም ከሰነዶች የተሰበሰቡ መረጃዎች መሰረት ትንታኔ ሰጥቷል። መረጃዎችን

ለመተንተን አይነታዊ ምርምር ዘዴን ተጠቅሞ የጥናቱ ውጤት ገላጭ ምርምርን መሰረት አድርጎ በትረካ መንገድ ተንትኗል።

የሰነድ ፍተሻው በገለፃ የተተነተነ ሲሆን አንደኛ እና ሁለተኛ የመረጃ ምንጭ መረጃዎች እርስ በርስ እየተመሳከሩ ያላቸውን ተደጋጋፊነትና ልዩነት በግልጽ አመሳክሮ በትንታኔ አቅርቧል። የተውሶ ቃላቱም በተውሰት አይነቶች በመከፋፈል ለማስተማሪያነት የዋሉ ቃላትና ሀረጎች በተገኙበት አውድ ሰዋስዋዊ ባህሪ የተከሰተው የቅርጽ ለውጥ ከአቻዊነትና ከፍቺ ጽንሰ ሀሳብ የአቀራረብ አግባብነታቸውን በመፈተሽ በጽሁፍ ትንታኔ ማብራሪያ ተሰጥቷል።

በቋንቋው መማሪያ መፃሕፍት ለማስተማሪያነት የቀረቡ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር አቻ ያላቸውና አቻ የሌላቸው ተለይተዋል። አዳዲስ ጽንሰ ሀሳባዊ ቃል እና ሐረጎች በፈርጃቸው በመለየት በመገኛ ቋንቋቸው አቻዊ ቃላት እንዲሁም ሐረግ የንጽጽር ደረጃቸው ተተንትነው ቀርበዋል።

ምዕራፍ አራት

4. የውጤት ትንተናና ማብራሪያ

የዚህ ጥናት ዋና አላማ ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍል አማርኛ ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርጽና መዋቅር የሚተነትን ነው። በዚህም በሰነድ ፍተሻ የተሰበሰቡ መረጃዎች በውስጥ ዓይነቶች ስር በፈርጅ በፈርጃቸው በማድረግ ቃላቱ በተገኙበት የክፍል ደረጃ ቅደም ተከተል ተሰድረው፣ ለመተንተን አይነታዊ ዘዴን ተጠቅሞ በገለጻ ተተንትነዋል።

4.1. በምጣኔ ሀብት ግንኙነት በመማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት

በምጣኔ ሀብት ምክንያት በመማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ከቅርጽ እና መዋቅር አኳያ ከመገኛቸው ጋር ያላቸው አግባብነት እንዲሁም በመዋዋስ ምክንያት የሚከሰቱ ለውጦችና በለውጡ የተገኙ ቅርጽና ስርዓቶችን ተመልክቷል። ተዋሹ ቋንቋ ያስተናገደው አዲስ ቅርጽና ስርዓት፣ የተቀበለበት መንገድ ምን እንደሚመስል አዋሹ በታላሚው ቋንቋ ቅርጽ ምን አይነት ሂደቶች እንደተከናወኑ በተጨማሪም በመገኛ ቋንቋው ስርዓት ቃሉ በታላሚው ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ የተከሰቱ የጽንሰሀሳብና የትርጉም ለውጦችን አቻቸውን በማዛመድ ተመልክቷል።

ማሳያ 1:- በዘጠነኛ ክፍል (የሽፋን ገጽ)

ርዕስ ሀሳብ:- የፕሮጀክቱ ዋና ዓላማ

Origin:- 15th century, Medieval latin projectum from latin nevter of Projectus (Merriam Webster)

በማሳያው ላይ እንደቀረበው «የፕሮጀክቱ» የሚለው የተውሶ ቃል በቀላሉ «እቅድ» ወይም «ውጥን» (Hinsene 2015: 238) በሚል አቻ ቃል ሊተካ የሚችልና ፅንሰ ሀሳቡን በታላሚው ቋንቋ ለማስረጃ የሚቻል ነው። ከቅርጽ አኳያ ቃሉ ቅድመና መድረሻ ቅጥያዎች በመጠቀም ልዩነት እንዲከሰት አድርጓል። ነገር ግን በመገኛ ቋንቋው «ፕሮጀክተም» የሚለው በመድረሻ ተፈጥሮአዊ ባህሪ የሆነውን /አም/ በድምጽ ቅየራ ቅፅል መስራች

ምዕላድ /-ኡ/ ወስዷል። በዚህም ባህሪን የሚገልጽ ውልድ ቅጽል የሆነ “ፕሮጀክቱ” የሚል ቃል ተመስርቷል። ለውጡ የቅርጽ እንጂ የትርጉም ለውጥ አላመጣም። ነባርም ይሁኑ ውልድ ስሞች እንዴት እንደሚመሰረቱ አላመለከተም።

ይህ በቀለም መዋቅር ላይ የሚያሳድረው የአናባቢና ተናባቢ አሰላለፍ ላይ የሚያስከትለው የድምጽ ቅንጅት አላብራራም። በድምጽ ቅየራ የተፈጠረው የስም እና ስም ገላጭ ለውጦችን አልተገናዘቡም። ይህም ፍች ለውጥ ከሌሎች ይልቅ ፈጣን ነው። አዳዲስ ቃላትም ከመፈጠራቸው ባለፈ ብዙ ቃላት ፍቺዎቻቸውን ያሰፋሉ ወይም ነባሩ ቃላት ከቋንቋው ቀስ በቀስ ይወጣሉ ከሚለው (Owens 1988) ተዛምዶ እንዳለው ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 2:- ዘጠነኛ ክፍል ፣ ምዕራፍ ሰባት፣ የንባብ ክሂል (ገጽ 121)

ርዕስ ሀሳብ:- የኢንዱስትሪ ምርቶች በሚመረቱበት ጊዜም ቆሻሻ መርዛማ

Origin:- 15th century, latin industria, from industrius diligent, from Old latin indostrius (Merriam Webster)

ለማስተማሪያነት ከዋሉት ቃላት መካከል “ኢንዱስትሪ” የሚለው የባዕድ ቃል “ማምረቻ” (መታፈሪያ 2008፣ 80) በሚለው አቻ ቃል ተተክቶ ጽንሰ ሀሳቡን በታላሚው ቋንቋ በግልጽ መቅረብ ነበረበት። የላቲን ስርወ ቃል ወይም አምድ “ኢንዱስትሪ” የሚለው በመድረሻ ላይ የሚገኘው ተፈጥሮአዊ ባህሪ የሆነውን /ኡ/ በድምጽ ቅየራ ስም መስራች ምዕላድ /-ኡ/ ወስዷል። በዚህ ድምጽ ልሳናዊ ሂደት “ኢንዱስትሪ” የሚለው ስም ተመስርቷል። ይህ ሁኔታ የንባት እንጂ የትርጉም ለውጥ አላመጣም። በቅርጽ ላይ ለውጥ ቢከናወንም በመዋቅሩ ላይ የተከሰተ ለውጥ የለም። ይህም የስነፍች ለውጥ ከሌሎች ይልቅ ፈጣን ሲሆን የስነ ድምጽ ልሳንና የስነመዋቅር ለውጥ እንዲህ ፈጣን አይደለም (Owens 1988) ከሚለው የሚዛመድ መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 3:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አራት፣ ሰዋስው (ገፅ 63)

ርዕስ ሀሳብ :- የትራንስፖርት ችግር ስለ ነበር...

Origin:- 14th century, from latin transportere from trans + portore to carr more at fare (Merriam Webster)

በርዕስ ሀሳብ እንደቀረበው “ትራንስፖርት” አማርኛ ያልሆነ የባዕድ ቃል የተለመደና በሂደት ራሱን ችሎ በአቻዊነት “መጓጓዣ” (Hinsene 2015: 277) በሚል ተተክቶ ሊቀርብ የሚችል ነው። ይህም ቃል ከመገኛው ያደረገው ለውጥ የሆነ ብቻ ነው። በቃሉ መድረሻ ተናባቢዎች ተከታትለው ከመጡ ክትትሉን ለማስወገድ ፈልቅቆ የሚገባውን /-እ/ን ተጠቅሟል። ይህም በቀለም መዋቅር የአናባቢና ተናባቢ ድምጾችን ቅንጅት ህግ የሚያስከብረውን አናባቢ መጠቀሙ እንዳለ ሆኖ በስርወ ቃሉ ላይ የተደረገው ስርገት ያስከተለው የንበት እንጂ የትርጉም አይደለም። ይህም አንድ ቋንቋ ከሌላ ቋንቋ ቃልም ሆነ ስነፍች ሲዋስ ብዙውን ጊዜ በተዋሰው ቅርጽ ወይም መዋቅር ላይ የራሱን ባህሪ ለማሳበስ ይሞክራል (Pride 1991) ከሚለው ንድፈ ሀሳብ ጋር እንደሚዛመድ ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 4:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አስር፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 125)

ርዕስ ሀሳብ:- ቤተሰብ በኢኮኖሚ ሲሻሻል ...

Origin:- 15th century, from medieval latin oeconomia from Greek Oikomomia (Merriam Webster)

በቀረበው ምንባብ የተገለጸው “ኢኮኖሚ” የሚለው የባዕድ ቃል በአማርኛ “ምጣኔ ሀብት” (Hinsene 2015: 277) በሚለው አቻ ቃል ሊተካ የሚችል ነው። በመማሪያ መፃሕፍቱ ኢኮኖሚ የሚለው ባዕድ ቃል በድጋሚ 12ኛ ክፍል የንባብ ክሂል ላይ ገጽ 167 “ኤኮኖሚ” በሚል የድምጽ ቅየራ ተደርጓል። የፍች ለውጥ አላመጣም። ቃሉ ከተገኘበት የላቲን ስርወ ቃል “ኢኮኖሚያ” /-ኡ/ የሚል ቅድመ አምድ ባህሪን የሚገልጽ መጠሪያ እና ድርጊት ሂደትን የሚገልጽ /-ኦ/ን ተጠቅሟል። በኢምስለት ድምጾች ቅንጅት ወቅት በመካከላቸው ያለውን ልዩነት እያጠበቡ ወይም ጨርሰው እያጠፉ ተመሳሳይ ወይም አንድ አይነት ድምጽ አልሆኑም። የቀለም መዋቅሩ ከአናባቢና ተናባቢ ድምጾች የቋንቋውን

ስርዓት ጠብቀው ቀለም ቢመሰርትም ከአምድ ላይ የተጎረደ /ኦ/ ቀለም መኖሩን በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 5:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አስር ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 132)

ርዕስ ሀሳብ:- ወሮታው በዛብህ ኢንተርፕራይዥን...

በርዕስ ሀሳብ ለማሳየት እንተፈለገው “ኢንተርፕራይዥን” ከአቻዊነት አንፃር “ስራ ፈጠራ” በሚል ሀረግ ሊተካው የሚችል ሆኖ እያለ በአብዛኛው የተግባቦት ተግባር ላይ በመዋሉ ተለምዶዊነት እየተላበሰ የሚገኝ የተውሶ ቃል ነው። በቅርጽ በኩል ከሆሄ በስተቀር የተደረገ ለውጥ የለም። ይህም በንጥረ ድምጽም ሆነ የዘረ ድምጽ ልዩነት ካማሳየቱ በተጨማሪ በስርወ ቃሉ ያለው የቀለም መዋቅር ሳይጨምር ሳይቀንስ ተገኝቷል። አማርኛ ለመምሰል የተደረገ የቅርጽ ለውጥም ሆነ ጭማሪ አላደረገም። በቃላት ላይ ለሚታዩ ፈጣን ለውጦች ምክንያት ከሆነው አንዱ በምንገለገልበት ቋንቋ አቻ ማጣት ወይም ምትክ ሳይጠፋ ከሌላ ባዕድ ቃላት መዋስ ነው (David 2008) ከሚለው ጽንሰሀሳብ ተዛምዶ እንዳለው ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 6:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አስር፣ የመፃፍ ክሂል (ገፅ 135)

ርዕስ ሀሳብ:- ህዝቡም ቦንድ በመግዛት ያለ ወለድ...

Origin:- 12th century, Middle English band, bond-more at band (MerriamWebster)

በርዕስ ጉዳይ መሰረት “ቦንድ” የሚለው ባዕድ ቃል ጽንሰ ሀሳባዊ ፍቺው በመስኩ ባሉ ውስን ባለሙያዎች ብቻ የሚታወቅ ቢሆንም በሀረግ ደረጃ “ህጋዊ ስምምነት” (Hinsene 2015: 95) በሚል ግልጽ ቀጥተኛ ቃላትና ሀረጎች ማብራራት ወይም ጽንሰ ሀሳቡን ግልጽ ማድረግ እንደሚገባ በጥናቱ ተመልክቷል። ይህ ቃል ስርወ ቃሉ እንግሊዘኛ ነው። ቃሉ የቅርጽ ለውጥ እንደተደረገበት ከመገኛ ቋንቋው የተገኘው መረጃ አመላካች ነው። በድምጽ ቅየራ /ኦ/ን ወደ /ኦ/ በከፊል ለውጡ የንበት እንጂ የትርጉም ለውጥ ባለ መካከላቱ የቀለም መዋቅሩ ላይ የተከስተ የቀለም ማነስም ሆነ መጨመር አለመካሄዱን በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 7:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አንድ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 19)

ርዕስ ሀሳብ:- የገንዘብ ናቶችን፣ ቼኮችን የተፈላሳፊ ሀሳቦችን...

Origin:- Crietly British Variant of check /cheque/ (Merriam Webster)

ይህ ሀሳብ ውስብስብ መስሎ ተስተውሏል። ሀሳቡ ከተመሰረተባቸው ቃላት ሶስቱ የተውሶ ወይም የባዕድ ቃላት የሆኑት ናቶች፣ ቼኮች፣ ተፈላሳፊ፣ የሚሉት ናቸው። ከርዕስ ጉዳዩ አንፃር “ቼኮች” ለሚለው ቃል በተመሳሳይ የማይገኝለት የተለመደ ቢሆንም በትርጉም ደረጃ “የገንዘብ መክፈያ ደረሰኝ” (Epherem 2011: 108) በሚል ሀረግ በመተካት ጽንሰ ሀሳቡን በመማሪያው ግልጽ ማድረግ ይገባል። በቅርጽ ደረጃ ከስርወ ቃሉ ላይ /-ኦች/ የሚል በተናባቢ ድምጽ የሚጨርሱ ስሞች ላይ ተቀጥሎ የብዙ ቁጥር አመልካች ተጠቅሟል። በአምድ ላይ የቀለም ጭማሪ በማድረግ በስርወ ቃሉ ንጥረ ድምጽ ተከስቷል። ይህም በከፊል የትርጉም ለውጥ እንዲያመጣ ከማድረጉ ባሻግር፣ ባለአንድ ቀለም ጭማሪ አድርጓል። የቋንቋ ክሂልና ንድፈ ሀሳባዊ ዳራ እንዲጎለብት ለማስቻል የመማር ማስተማር ስርዓቱ በሚራመድበት መንገድ ይቀረፃል (Harmers and Blanc 1995) ከሚለው ትውራ አኳያ ጥናቱ የአቀራረብ ችግር እንዳለበት ተመልክቷል።

ሰንጠረዥ አንድ፡- በመማሪያ መጻሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት የድግግሞሽ መጠን

ተ. ቁ	ቃል	9ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	10ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	11ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	12ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	አጠቃላይ ድምር
1	ፕሮጀክት	ሽፋንገዕ	2	ሽፋን ገፅ	2	ሽፋን ገፅ	2	ሽፋን ገፅ	2	8
2	ኢንዱስትሪ			174	4	40	5			9
3	ትራንስፖርት			63	3					3
4	ኢኮኖሚ	175	3	125:132	3	33:38	4	116:167:178:180:183:190	6	16
5	ኢንተርፕራይዥን			131	3					3
6	ቦንድ			135	4			152	5	9
7	ቼክ					19	3			3

በአጠቃላይ የተውሶ ቃላት በታላሚው ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ከመካተታቸው በፊት በስርወ ቃሉ ተዋሹን ቋንቋ ቅርፅ እንዲይዙ ተደርገዋል። ለውጡ ያስከተለው የቀለም መዋቅር ለውጥ ማብራሪያም ሆነ ገለፃ አልተደረገም። ከተከናወኑ ለውጦች መካከል፣ ቅጽል መስራች ምዕላድ፣ ስም መስራች ምዕላድ፣ የድምጽ ቅየራ፣ የአናባቢ ስርገት እና የብዙ ቁጥር አመልካች ቅጥያ በታላሚ ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ ለውጥ ያደረጉ ናቸው። በመሆኑም ስርወ ቃሉ የተለያዩ ምዕላዶችን ወስዶ ከመገኛ ቋንቋው ጋር ያላቸው ጽንሰሀሳባዊ ትርጓሜ መቅረብ ነበረበት። ይህም በአንድ ቋንቋ ውስጥ በተለያዩ ሁኔታዎች አስገዳጅነት ተከስቶ የሚስተዋል ስነ-ምግባር፣ ስነ-ሐረጋዊ ወይም ስነ-ፍቻዊ የመራራቅ ወይም የተለያዩ መልክ ይዞ የመገኘት የቋንቋ ልዩይት/Language variation አዝማሚያ ላይ እንዳለ Owens (1988) ጥናቱ ተመልክቷል።

4.2. በህግና ፍትህ ማህበራዊ ግንኙነት በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት

በህግና ፍትህ ማህበራዊ ግንኙነት በመማሪያ መፅሀፍ ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ከቅርጽ እና መዋቅር አኳያ ከመገኛቸው ጋር ያላቸው አግባብነት እና በመማሪያ መፃሕፍት የተካተቱ የተውሶ ቃላት ቅንጅታዊ ስርዓት ሂደትን ተመልክቷል። በታላላቅ ቋንቋ ሰዋሰዋዊ ባህሪ የሚከሰተውን የቅርፅና መዋቅር ለውጥ እንዲሁም አዋሽ በተዋሽ ላይ ያሰረዘቸው ቅርፅ መዋቅር በተጨማሪም በታላላቅ ቋንቋ ሰዋሰዋዊ ባህሪ ምክንያት የሰርወ ቃሉ ፅንሰ ሃሳብና በትርጉም መዋቅር ያስተናገዳቸውን ለውጦች ተመልክቷል።

ማሳያ 8:- ዘጠነኛ ክፍል (የሽፋን ገጽ)

ርዕስ ሀሳብ:- የስዕሎችን የኮፒ ራይት መብቶች ለማክበር በተቻለ መጠን...

Origin:- (1735) To get a copyright for a book (Merriam Webster)

በማሳያ እንደቀረበው “ኮፒ ራይት” ለሚለው የባዕድ ተውሶ ቃል አቻዊነት “የቅጂ መብት” (Hinsene 2015: 187) የሚተካው ነው። በአማርኛ ቋንቋ ጥምር ቃል ሲፈጠር በሳድስ የሚጣመሩ መሆን እንዳለበት ግድ ነው። ይህም ትክክለኛውን ጥምረት ለማሳያ ያህል “አክሱም ጊዮን” እንደሚባለው ማለት ነው። ከሰርወ ቃሉ ላይ ምንም አይነት የቅርፅ ለውጥ አልተደረገም። የተውሶ ቃል የሆነ እንጂ የትርጉም ለውጥ አልተስተዋለበትም። በቀለም መዋቅር አምድ ውስጥ ከነበረው ስርወ ቃል እንዳለ ወደ ተዋሽ ቋንቋ እንደገባ በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 9:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስምንት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ136)

ርዕስ ሀሳብ :- በተለይም የፕሬስ ነፃነት ከታወጀበት...

Origin:- 13th century, Middle English presse from Anglo-French from presser to press(Merriam Webster)

በቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት “ፕሬስ” የሚል ለማስተማሪያነት የቀረበ የባዕድ ቃል መሰረቱ እንግሊዝኛ ሲሆን በመማሪያ መፃሕፍት የቀረበበት መንገድ ግልፅነት የለውም። ከዚያም ባለፈ ፅንሰ ሀሰቡን ባማከለ አቻዊነት አልያም በትርጉም ደረጃ ለማስቀመጥ ሙከራ አልተደረገም። አንዱ ችግር ከቃሉ አገባባዊ ወይም ተለምዷዊነት አንፃር “የህትመት ውጤት” በሀረግ ደረጃ አልያም “የመፃፍ መብት” (Hinsene 2015: 729) በሚል የቃሉንም አገባባዊ ትርጓሜ ሆነ ትወራ ማስረጃ እንደነበረበት ጥናቱ ተመልክቷል። ከዚህ ጋር በተያያዘ ከቃሉ መገኛ ስርወ ቃል ላይ የተደረገ ምንም አይነት የንጥረ ድምፅም ሆነ የዘረ ድምፅ ለውጥ የለም። የመገኛ ቋንቋውን ተናባቢና አናባቢ የድምጽ ቅንጅት በተዋሹ ቋንቋ ላይ በማንፀባረቅ የእንግሊዝኛ ድምፅ በአማርኛ ሆኖ ከመቅረቡ ሌላ በቀለም መዋቅር ላይ ያስከተለው አዲስ ቅንጅታዊ ስርአት አለመስተዋሉን ጥናቱ ተመልክቷል። ሆኖም ሞያዊ ቃላትና አገላለጾች በተቻለው መጠን ለአፍ መፍቻ ቅርበት ያላቸውን መጠቀም ይኖርበታል (David 2008) ከሚለው ንድፈ ሀሳብ አንፃር ክፍተት ተስተውሎበታል።

ማሳያ 10:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አራት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 62)

ርዕሰ ሀሳብ :-የቃለ ጉባዔ ፎርማት

Origin:- (1840) from latin formatus,past participles of formare to form forma, (Merriam Webster)

በቀረበው ርዕሰ ጉዳይ በንባብ መልክ መልዕክት ማስተላለፊያና የቋንቋ ክሂላቸውን ለማዳበር የቀረበ እንደ መሆኑ ከመገኛ ቋንቋ የተደረገ የቅርጽ ለውጥ የለም። “ፎርማት” ለሚለው አቻዊነት ከመፈለግ አንፃር “ቅጽ” (Hinsene 2015: 352) የሚለው እንደሚተካው ቢታወቅም የተውሶ ቃል ተመራጭ ሆኖ በመማሪያ መፅሀፍ ቀርቧል። “ፎርማት” የሚለው ስርወ ቃሉ /አት/ እስር አምድ ላይ የሚጨመር ስሞችን፣ ድርጊትና ውጤትን የሚገልፅ ተፈጥሯዊ ድምጽ አለው። በዚህም ምክንያት ከመገኛ ቋንቋው ያለው የጽንሰ ሀሳብ ስያሜ በስርወ ቃሉ ላይ የተመሰረተ ወይም የተቃኘ ነው። ይህም የአናባቢና ተናባቢ የድምጽ ቅንጅት ክትትል እንዳለው ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 11:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 64)

ርዕሰ ሀሳብ :- እኔ በሎጂክ አምናለሁ፡፡

Origin 12th century, from Latin logical from Greek logike, From feminine of logikos or reason (Merriam Webster)

ቃሉ በስፋት የተለመደ ፅንሰ ሀሳብን የያዘ ቢሆንም በታላላቅ ቋንቋ አቻዊነቱን ቃል በቃል መተካት የሚችል ተወካይ እያለው “ሎጂክ” ከሚለው “ተጠየቅ” (Hinsene 2015: 544) በሚል ቢገለፅ የተሻለ ነው፡፡ ለቋንቋ ማስተማሪያ ካለው ፋይዳ አንጻር ብቻ ሳይሆን ነባራዊነት ከመጠበቅ አንጻር የታላላቅ ስርአት አወቃቀር ማሳየት ይጠበቅበታል፡፡ ከመገኛ ቋንቋው የተደረገው የቅርፅ ለውጥ “ሎጂካል” እና “ሎጂክ” መካከል የአሁን ጊዜና የትንቢት ጊዜ ደግሞ በሩቅና በቅርብ ሀላፊ ጊዜ የቀረበ ነው፡፡ አምድ ላይ ድህረ አምድ አመልካች ቅጥያና ረዳት ግስ /አል/ን ያለው መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል፡፡

ማሳያ 12:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስምንት፣ የማዳመጥ ክሂል (ገፅ 174)

ርዕሰ ሀሳብ:- ትራፊኩም ሞተሩን አስነስቶ ተከተለውና አስቆመው...

Origin:- (1549) from old Italian traffico from trafficare to trade In coastal water's (Merriam Webster)

በዚህ ሰፊ በሆነ የቋንቋ ትምህርት ውስጥ የተለያዩ ክሂሎች እንደ መቅረባቸው መጠን የባዕድ ቃላት ከፅንሰ ሀሳብ አኳያ በመማሪያው ስርፀት ከመፍጠር ይልቅ ያደናግራል፡፡ በታላላቅ ቋንቋ እንደ “ትራፊክ” አይነት ቃላት ስርወ ቃሉን /-አም/ የሚል በስም ላይ የሚጨመር ምዕላድ መስራች ቅጽሎችን የሚፈጥር በብዛት መኖር፣ መያዝን፣ መተለቅን የሚገልፅ ነው፡፡ ከመገኛ ቋንቋ “ትራፊክ” ላይ /ኦ/ን በድምጽ ቅየራ የእምርነት አመልካች የሆነውን /-ኦ/ን በመጠቀም ቅርጽ ለውጥ አድርጓል፡፡ በሀረግ ደረጃ ግን “በእንቅስቃሴ ላይ ያለ ነገር ተቆጣጣሪ” (Hinsene 2015: 995) የሚለው በመማሪያ መጽሐፍ አለመቅረቡ የተውሶ ቃሉ ስራን እንጂ ድርጊትን የሚገልፀውን ሀሳብ እንደማያስገነዝብ ተመልክቷል፡፡ ይህም የቃላት ውሰት ትርጓሜ የቃላት ፍች ወይም ትርጓሜ ምን ማለት እንደሆነ ከምንጮቹ ጠይቀህ ተረዳ፣ ቃላቱን በምትጽፍበት ቋንቋ አቻ ቃላት ካጣህ በሚገባቡበት ቋንቋ አብራራ (David 2008: 3) የሚለውን ተውሰት እንደሚፃረር ጥናቱ ተመልክቷል፡፡

ማሳያ 13:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሁለት፣ አንብቦ መረዳት (ገፅ 38)

ርዕስ ሀሳብ:- ተከታዩ ቻርት ቅርሶችን አስፋፈል እንድታሳዩበት የቀረበ ነው።

Origin:- (1517) from tatin charta piece. Of papyrus document More at card (Merriam Webster)

በቀረበው ሀሳብ ላይ “ቻርት” የሚለው የባዕድ ቃል የተካተተበት ርዕስ ሀገራዊ ቢሆንም ሊያስተላልፍ አልያም ሊያስተምር ከሚፈልገው ጉዳይ አንፃር “አሀዝ” ወይም “ሰንጠረዥ” (Hinsene 2015: 142) በሚል አቀራረቡን እና የቋንቋውን ትምህርት ሳቢ እንዲሁም ተገላጭ ያደርገው ነበር። ስርወ ቃሉ “ቻርታ” የሚል ሲሆን ስም መሰራች ምዕላድ፣ የውጤት ስሞችን መሰራች የሆነችው /-ታ/ን በድምፅ ቅየራ ወደ /-ት/ ለውጧል። ሁለት የማይበልጥ ተናባቢ ክትትሎሽ ያለው ቃል ተመስርቷል። ቅንጅቱም የታላሚውን ቋንቋ ስርዓት ታሳቢ ያደረገ ወይም ያልጣሰ ነው። አንድ ዘረ ድምፅ በመሆናቸው የትርጉም ልዩነት አላመጡም። በተመሳሳይ የቀለም መዋቅር ቅንጅቱ ተመሳሳይ መሆኑ በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 14:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የመናገር ክሂል (ገፅ 174)

ርዕስ ሀሳብ:- በምትኖሩበት የገጠር ቀበሌ ያሉ ሞዴል አርሶ አደሮች

Origin:- (1575) from old Italian modello, from vulgar latin modellus (Merriam Webster)

በማሳያው እንደ ቀረበው “ሞዴል” ሁለት ጊዜ በአንድ ሀሳብ ውስጥ መቅረቡ ከአቺዊነት አንፃር በተገኘበት አውድ መሰረት “አርአያ” (Hinsene 2015: 595) በሚለው ተተክቶ መቅረብ ነበረበት። ቃሉ ከመገኛው ስርወ ቃል ከሚታወቅበት ቅርጽ ለውጥ አድርጓል። በፅንሰ ሀሳቡ ሊያስተላልፍ የተፈለገው መልዕክት አልተቀየረም። የቀለም መዋቅሩ ሶስቱም ቋንቋዎች የተለያዩ ሆኖ በንበት ላይ ብቻ የተከናወነ ለውጥ ነው። የተውሰት ለውጦች ንድፈ ሀሳብ አንድ ቋንቋ ከሌላ ቋንቋ ቃልም ሆነ ስነፍች ሲዋስ ብዙውን ጊዜ ግን በተዋሰው ቅርጽ ወይም መዋቅር ላይ የራሱን ባህሪ ለማሳበስ ይሞክራል (Pride 1991: 235) ከሚለው ጋር ጥናቱ አዛምዶታል።

ሰንጠረዥ ሁለት:- በመግሪያ መፃህፍቱ ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን

ተ. ቁ	ቃል	9ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	10ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሽ ብዛት	11ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	12ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	አጠቃላይ ድምር
1	ኮፒራይት	ሸፋን ገፅ	2	ሸፋን ገፅ	2	ሸፋን ገፅ	2	ሸፋን ገፅ	2	8
2	ፕሬስ	136	4							4
3	ፎርማት			55	3					3
4	ሎጂክ					64	3			3
5	ትራፊክ					61:64	4	174	2	6
6	ቻርት					38	5			2
7	ሞዴል					174	3			3

በአጠቃላይ በታላሚው ቋንቋ መግሪያ መፃህፍት ውስጥ ከመካተታቸው በፊት በስርወ ቃላት ካዋሹ ወደ ተዋሹ ቋንቋ የቅርፅ ለውጥ አልተብራራም። ስርወ ቃላት የድምፅ ቅየራ በማድረግ በእስር ዓምድ ላይ ምዕላድ የሚወሰዱ፣ አመልካች ቅጥያ ረዳት ግስ፣ ምዕላድ መስራች ቅፅሎች እና ረቂቅ የውጤት ስሞች በታላሚው ቋንቋ ሰዋሰዋዊ ባህሪ ለውጥ ያደረጉ ናቸው። ይህም ከተዋሰነ በኋላ የዚያ ቅርፅ ወይም ስርዓት ባለቤት የሚሆኑት ሁለቱም ቋንቋዎች ናቸው። አንድ ቋንቋ ከሌላ ቋንቋ ቃልም ሆነ ስነፍች ሲዋሰን ብዙውን ጊዜ በተዋሰው ቅርጽና መዋቅር ላይ የራሱን ባህሪ ለማሳበስ ይሞክራል (Pride 1991: 235) ከሚለው የተዛመደ ነው።

4.3 በአካባቢ ጥበቃ እና የተፈጥሮ አደጋ ምክንያት በመማሪያ መፃሕፍት የቀረቡ የተውሶ ቃላት

በአካባቢ ጥበቃ እና የተፈጥሮ አደጋ ምክንያት በመማሪያ መፃሕፍት የቀረቡ የተውሶ ቃላት አቻዊነት ቅርፅና መዋቅር አኳያ ከመገኛቸው ጋር ያለው አግባብነት እንዲሁም በመዋወስ ምክንያት የሚከሰቱ የቅርፅና መዋቅር አቀናጃጂት፣ በአውዳዊ አገባብ የተከሰቱ ለውጦችና ለውጡ የተከናወነበት የታላሚው ቋንቋ ስርዓተ ቅንጅት በተጨማሪም የስርወ ቃሉ ፅንሰ ሃሳብ ትርጓሜን ያማከለ የቅርፅና መዋቅር አቻዊነትን ተመልክቷል።

ማሳያ 15:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስምንት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 135)

ርዕስ ሀሳብ:- የመሬት መንቀጥቀጥ “ሱናሚ”ም ያስከተለ ነበር።

Origin:- (1897) Japanese from tus herbort + namiwave tsunami (Merriam Webster)

በቋንቋ መማሪያ መፅሐፍ ውስጥ የቀረበው “ሱናሚ” በመሬት መንቀጥቀጥ የሚከሰት የሚል አንድምታ አለው። የቃሉ መገኛ የሆነው ቋንቋ ማለትም ጁፓንኛ “ሱናሚ” (Merriam Webster 1822) በመፅሀፉ “የመሬት መንቀጥቀጥ” ወይም “የእሳተ ኅሞራ ፍንዳታ” የሚል ትርጓሜ አለው። በማሳያው ላይ እንደቀረበው ግን በተቃራኒው ነው። በቅርፅ ላይ ሱናሚ የሚለው ቅጽል መስራች ምዕላድ የሆነችውን /-ኡ/ በመጉረድ አምድ ላይ በመጨመር ባህሪን የሚገልፀውን አናባቢ ተጠቅሟል። ንጥረ ድምፅ የትርጉም ለውጥ ባያመጣም የንበት ለውጥ ተከስቷል። በቀለም መዋቅር ላይ ልዩነት እንዳለው በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ16:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 178)

ርዕስ ሀሳብ:- የጤና ኤክስቴንሽን ፕሮግራም ተዘጋጅቶ በ1995 ዓ.ም...

Origin:- 15th century from latin extension-extensio from latin extendere,

Origin:- (1633) from Greek programma from prographein to write Before (Merriam Webster)

ይህ ሀሳብ በሁለት ባዕድ ቃላት የተዋቀረ መሆኑ በግልፅ የሚታይ ነው። በቋንቋ መማሪያ ሊተላለፍ የተፈለገው ፍሬ ሀሳብ በታላሚው ቋንቋ አቀራረብ ግራ የሚያጋባ ነው። “የጤና

ኤክስቴንሽን ፕሮግራም» የሚለውን በፅንሰ ሀሳብ ደረጃ «የማስፋፋት መርሀ ግብር» (Hinsene 2015: 738) በሚል መቅረብ ነበረበት።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ስርወ ቃሉ የቅርፅ ለውጥ ያልተደረገበት የላቲን ቃል «ኤክስቴንሽን» ሙሉ በሙሉ የራሱን ቅርጽ ነው። የአዋሹን ቋንቋ በስነድምጻዊ ወይም ድምፀልሳናዊ ሂደት የተናባቢ ክትትል ከሁለት የሚበልጥ ነው። ክትትሉን ማሰወገድና የቋንቋውን ህግ ለማስከበር ፈልቃቂ አናባቢ /-አ/ን በመጠቀም ክትትሎን በቃሉ መድረሻ ላይ እንዳይከሰት ማድረጉን ጥናቱ ተመልክቷል።

በተጨማሪም በማሳያው ላይ የቀረበው ተጣማሪ «ፕሮግራም» የሚለው ቃል ከግሪኩ ስርወ ቃል የቅርጽም ሆነ መዋቅር ለውጥ አላደረገም። ስርወ ቃሉ በመገኛው የቅርፅና መዋቅር ለውጥ ማድረጉን በማሳያው ተመልክተናል። በተዋሹ ቋንቋ ላይ የራሱን ቅርፅና ቀለም መዋቅር ሙሉ በሙሉ በማስረጽ በመደበኛነት አገልግሎት የሚሰጥ ቃል መሆኑ ጥናቱ ተመልክቷል።

ሰንጠረዥ ሶስት:-በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን

ተ. ቁ.	ቃል	9ኛ ክፍል ገፅ	የድግግ ሞሽ ብዛት	10ኛ ክፍል ገፅ	የድግግ ሽ ብዛት	11ኛ ክፍል ገፅ	የድግ ግሞሽ ብዛት	12ኛ ክፍል ገፅ	የድግ ግሞሽ ብዛት	አጠቃላይ ድምር
1	ሱናሚ	134	2							2
2	ኤክስቴንሽን							178:180:183	11	11
3	ፕሮግራም	9:136	2			18:61:117:118:170:172:173	9	86:178:197:180	5	16

በአጠቃላይ የተውሶ ቃላቱ በታላሚው ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት ውስጥ ከመካተታቸው በፊት በስርወ ቃሉ ላይ ካዋሹ ወደ ተዋሹ ቋንቋ የቀለም ቅንጅት ያደረገው ለውጥ ላይ ማብራሪያም ሆነ ገለጻ አልተደረገም። ስርወ ቃሎቹ መስራች አምድ ምዕላዶችን ወስደው ለመገኛ ቋንቋቸው ጽንሰ ሃሳባዊ አቻዊነት አልተገኘላቸውም።

4.4 በፖለቲካ ምክንያት በመማሪያ መጻሕፍት የተካተቱ የተውሶ ቃላት

በፖለቲካዊ ጉርብትና ምክንያት በመማሪያ መጻሕፍቱ ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት ከቅርፅ እና መዋቅር አቻዊነት ከመገኛቸው ጋር ያላቸው አግባብነት እና በታላሚው ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ የተከሰቱ የቅርፅና የመዋቅር ለውጦችን እንዲሁም በመገኛ ቋንቋው ስርወ ቃል ፅንሰ ሃሳባዊ ትርጓሜ ከአቻዊነት ተዛምዶ በመፈለግ የቅርፅና የመዋቅር ለውጦችን በተጨማሪ አዋሹ በታላሚው ላይ ያሰረዘቸውን ስነልሳናዊ ሂደቶችንም ተመልክቷል።

ማሳያ 17:- በዘጠነኛ ክፍል (የሸፋን ገጽ)

ርዕስ ሀሳብ :- የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስት

Origin:- (1660) Compact league to latin Fidere to trust more at bide
(Merriam Webster)

ከአቻዊነት ፅንሰ ሀሳብ አንጻር ከተዋቀሩት ቃላት መካከል አንዱ “ፌዴራላዊ” የሚለው ነው። በውሰት የተገኘ የባዕድ ቃል እንዳለ ሆኖ ከላቲን ጽንሰ ሀሳብ በመነሳት “ውህደት” ወይም “ጥምረት” (Hinsene 2015: 259) በሚል የሚተካ ነው። ስርወ ቃሉን ያስገኙ ተናባቢዎችና አናባቢዎች ላይ /-አዊ/ የሚል ቅጽል መስራች ምዕላድ በመግባቱ ውልድ ስም ሆኗል። በዚህም ቃሉ የአንድ ነገድ አባል ወይም ወገናዊነት የሚገልጽ ነው። ከንጥረ ድምጽ አኳያ በቃሉ ቅርጽና ፍች የሚለየው በውስጡ የሚይዛቸው ድምፆች ናቸው። ላቲኑ “ፌዴሪ” እና በአማርኛ ሆሄና ቅላጼ የቀረበው “ፌዴራላዊ” /-አዊ/ ከሚለው ሌላ /-ሪ/ ወደ /-ራ/ የድምጽ እና ቅርፅ ለውጥ አድርጓል። የትርጉም ልዩነት ማሳየት ነበረበት። ከዚህም በተጨማሪ ከቀለም መዋቅር አንጻር በሁለቱ ቃሎች መካከል የቀለም ብዛት የተለያየ ነው። ይህም “ፌዴሪ” ባለሶስት ቀለም ሲሆን በተቀራኒው “ፌዴራላዊ” ባለአምስት ቀለም ሆኗል። በአጠቃላይ ቃሉ በስርወ ቃል በርካታ ንጥረ ድምፅ፣ በቀለም መዋቅር ለውጥ ተደርጎበታል። አማርኛ ለመምሰል ሙከራ ቢያደርግም በዚህ ሁሉ ለውጥ ውስጥ

አልፎ አልፎ ከመገኛ ቋንቋው የፅንሰ ሀሳብ ወይም የትርጉም ፍች ለውጥ አላመጣም። ቋንቋ መማሪያ መጻሕፍት በቀጥተኛ አልያም በትርጉም ማቅረብ የቋንቋ አጠቃቀም አንፃር የቃላት ፍቺ ወይም ትርጓሜ ከምንጮችህ ጠይቀህ ተረዳ፣ ቃላቱን በምትፅፍበት ቋንቋ አቻ ቃላት ካጣህ ተግባቦቱን አስቸጋሪ ያደረርገዋል (David 2008) ከሚለው ፅንሰ ሀሳብ ጋር በተቃራኒው የሚተያዩ እንደሆነ በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 18:- ዘጠኛ ክፍል (የሸፋን ገጽ)

ርዕስ ሀሳብ :- የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስት

Origin:- (1604) latin respublica from resting wealth (Merriam Webster)

ከአቻዊነት ፅንሰ ሀሳብ አንጻር “ሪስፑብሊካ” የሚለው የላቲን ቃል “ሪፐብሊክ” በሚል ድህረ ግንድ ቅጥያዎች በመገረድ ቀርቧል። ቅድመና ድህረ ግንድ ቅጥያዎች ከመገረድ በፊት “ሪስፑብሊካ” የሚለው የላቲን ቃል ከአቻዊነት አልያም ከትርጉም አንፃር “ህዝባዊ መንግስት” (Hinsene 2015: 616) በማለት ማቅረብ ይቻላል። ከቀለም መዋቅር አኳያ ከመገኛ ቋንቋው የቅርጽ ለውጥ አድርጓል። ከንጥረ ድምጽ አንጻር የድምጽ መለያየት የትርጉም ልዩነት አላመጣም። በዘረ ድምፅ ግን የንበት ለውጥ ተከስቷል። ቋንቋዎች ፊደል እንዲቀረጽላቸውና ስርዓተ ፅህፈት እንዴት ሊከናወን እንደሚገባ የቋንቋው ቃላትና ሀረጎች ደርዝ ማስያዝ ከሚመለከተው ጽንሰ ሀሳብ (Harmers and Blanc 1995) ተጻራሪ መሆኑን ተመልክቷል።

ማሳያ 19:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አራት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 54)

ርዕስ ሀሳብ:- የከተማው ት/ቤት ዳይሬክተር ስም ዘነበ ሲሆን..

Origin:- 15th century “director”

በርዕስ ጉዳዩ የተጠቀሰው “ዳይሬክተር” የሚለው የተውሶ ቃል “ርዕስ መምህር” (Hinsene 2015: 118) በሚል አቻ ቃል ሊተካ የሚችል ነው። በመማሪያ መጽሐፉ “ዳይሬክተር” የሚለው በስፋት ጥቅም ላይ የዋለ ነው። ለእንግሊዝኛው አቻ ሊሆን ይችላል ተብሎ በታሰበው ቃል መካከል ግን የቅርጽ ልዩነት አለው። የጥምር ቃል ውህድ የሀረግ መነሻ ቃል ግዕዝ ነው። በፍችም ይሁን በትርጉም አቻውን ለማግኘት ሌላ ተዛማጅ ውሳኔ

ተደርጓል። ከቀለም መዋቅር አንፃር “ዳይሬክተር” የሚለው ባለሶስት ቀለም በተቃራኒው “ርዕሰ መምህር” ባለ አራት ቀለም ነው። ከውስጥ አላማ አንፃር አዳዲስ ቃላት በማውጣት ከሚገባንና ከምንግባባበት ቋንቋ ጋር ማዛመድ መቻል ይጠበቅበት ነበር (David 2008)።

ማሳያ 20:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 153)

ርዕሰ ሀሳብ :- ከሶስት ዓመት በላይ በፕሬዝዳንትነትና በምክትል ፕሬዝዳንትነት

ያገለገሉትና የአፍሪካ እግር ኳስ ኮንፌደሬሽን እንቅስቃሴ

Origin:- 14th century latin praesident – preaelidens from present participle of praesidere

Origin:- 15th century, confederating a state of being confederated. (Merriam Webster)

በርዕሰ ሀሳቡ ከተዋቃሩ ቃላት መካከል “በፕሬዝዳንትነትና” እና “ኮንፌደሬሽን” የሚሉት ቃላት ተካተውበታል። “ፕሬዝዳንት” ለሚለው አቻ ፍቺ “ርዕሰ ብሔር” (Hinsene 2015: 729) ማለት ሲቻል በመጽሐፍ የቀረበው ቃል ግን /-ነት/ ተጨምሮበት ረቂቅ ስም ሆኗል። የቃሉን ስርወ ቃል ወይም አምድ በመማሪያ መፅሐፍ የማሳወቅም ችግር ይታይበታል። በሌላ መልኩ የቅርጽ ለውጥ አድርጓል። ስርወ ቃል (አምዱ) ፕሬዝዳንት ሆኖ እያለ በመነሻ ቅጥያ /በ/ እና በመድረሻ ላይ /-ነት/ በመጠቀም በእርባታ ምዕላድ ለታላሚው ቋንቋ ሰዋሰዋዊ ባህሪ ለውጥ አድርጓል። ከእርባታ ውጭ ያለው የቃሉ ትርጉምና ቅርፅ በመማሪያው አልተገለፀም። ከቀለም መዋቅር አንጻር በምንባቡ የቀረበው “በፕሬዝዳንትነት” የሚለው እና “ፕሬዝዳንት” መካከል የቀለም መዋቅሩ የተለያየ በመሆኑ ቅርፃቸው የተለያየ አንድ አይነት እሳቤን የሚገልጹ በማድረግ አቅርቧል። ይህም በጅምላ ቅየሳ ፈጣን ለውጥ ሂደት የቋንቋና የተያያዥ ሙያዎች ባለቤት የሆኑ ስልታዊ ጣልቃ የሚገቡበትን ታሳቢ ያደረገ አይደለም (Harmers and Blanc 1995: 69)።

በዚህ ሀረግ ላይ የቀረበው “ኮንፌደሬሽን” አንድ ሲሆን ሙሉ ለሙሉ የእንግሊዝኛ ቅላጭ ይዞ በአማርኛ ሆኖ ቀርቧል። ከጅምላ ቅየሳ ንድፈ ሀሳብ አንፃር ፊደላትን መቅረጽ ወይም የተቀረጹትን በማበልፀግና ህጋዊ ቅርጽ በማስያዝ ሌላ አቻ ፍቺ “ውህደት” በሚለው መተካት ይቻል ነበር። ነገር ግን ሙሉ በሙሉ የአዋሹን ቅርፅ (አምድ) የተጠቀመ ሲሆን

በቀለም መዋቅር በኩል አንድ አይነት ሆሄና ቅላጼ ቢጠቀሙም የተለያዩ መዋቅር ያላቸው ናቸው። በዚህም ቋንቋ ማስተማሪያ መፅሐፍ አንድን ድርጊት፣ ሂደት፣ ሁኔታ፣ ነገር፣ ለመጥቀስ የተለያዩ ቅርጽና መዋቅር ያላቸው ቃላት የፍቺ ለውጥ ሳያመጡ የቋንቋ መማሪያ ሆነው ቀርበዋል።

ማሳያ 21:- ዘጠነኛ ክፍል፣ በምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 153)

ርዕስ ሀሳብ:- እኚህ ታሪካዊ ሰው ለአፍሪካ የስፖርት ኮንፈረስ በዓለም

Origin:- (1527) a meeting of two or more persons for discussing matters of common concern (Merriam Webster)

በርዕስ ሀሳብ የቀረበው “ኮንፈረንስ” ለሚለው አቻ ቃል “ስብሳባ” (Hinsene 2015: 173) ማለት የሚቻል ቢሆን ከተለምዶቹ አንጻር በተወሰነ ቃል በአብዛኛው ጥቅም ላይ ይውላል። በዚህም ቃላት ወደ መጥፋት ሊያዘግሙ ይችላሉ። ከቅርጽ አንጻር የዘረ ድምፅ እንጅ የንጥረ ድምጽ ለውጥ አልተስተዋለበትም። ከቀለም መዋቅር አንጻር አዋሹ ቋንቋ ሙሉ በሙሉ የራሱን ስርአት እና ንብት በተዋሹ ቋንቋ ላይ በማሳደር አዲስ የሆነ ስርአት እንደተፈጠረ በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 22:- ዘጠነኛ ክፍል፣ በምዕራፍ አስር፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 167)

ርዕስ ሀሳብ:- ፖለቲከኞች አንድ ቡድን የራሱን አቋም በመደገፍና የሌላውን

በመቃወም ይከራከራል።

Origin:- (1529) Greek politika, from neuter plural politicos (Merriam Webster)

በርዕሱ ጥቅም ላይ ከዋሉ ቃላት አንዱ “ፖለቲካ” ለሚለው የግሪክ ቃል “ስነ-ህዝብ አስተዳደር” (Epherem 2011: 568) በሚል ሀረግ መተካት የሚቻል ነው። በአብዛኛው መማሪያ መፅሀፍ ውስጥ ጥቅም ላይ በመዋሉ ከባድ ቃል ይልቅ ነባር መስሏል። ነገር ግን ቃሉ በተለያዩ ምክንያቶች ቀላልና ቀጥተኛ ፍቺ ወይም ትርጉም አልተፈለገለትም። በቅርፅ ረገድ ከመነሻው (አምዱ) ወደ ትርጉም ሲመጣ ለውጥ አድርጓል። ከግሪክ በከፊል የቅርፅ ለውጥ ቢታይበትም የዘረ ድምጽ እንጂ ከንጥረ ድምፅ ለውጥ አያሳይም። ከቀለም መዋቅር አኳያ የራሱን አቀናጃጀት በመያዝ በተዋሹ ቋንቋ ላይ ተፅዕኖ ለማሳደር ጥረት

አድርጓል። ከሞያዊ ቃላትና አገላለጾች ንድፈ ሀሳብ አገላለጹንም በተመለከተ ሙያተኖቹን ራሳቸውን በማማከር የተቀራረበ ትርጉም ሊያገኝ ይችላል (David 2008) በሚለው ንድፈ ሀሳብ የመጽሀፉ ዝግጅት ወጥነት የጎደለው እንደሆነ ተመልክቷል።

ማሳያ 23:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አስር፣ የመፃፍ ክሂል (ገፅ 135)

ርዕስ ሀሳብ:- ለበለጠ የዕድገት “ትራንስፎርሜሽን”ም እንደሚያተጋንና...

Origin:- 15th century, transforming or being transformed (Merriam Webster)

በዚህ አቻ ቃሉን በመጠቀም ስፋት ያለው የቋንቋ መማሪያ የቋንቋውን መዋቅር እና ቅርጽ በመጠበቅ አቻዊነት በአግባቡ ጥቅም ላይ እንዲውል “ትራንስፎርሜሽን” የሚለው “ለውጥ” እንዲሁም “ሽግግር” (Hinsene 2015: 997) በሚሉ አቻ ቃላት ቢቀርብ ተገቢ ነው። በቅርፅ በኩል ምንም አይነት የንጥረ ድምጽ ለውጥ አልተከሰተም። “ትራንስፎርም” እና “ትራንስፎርሜሽን” መካከል /-ሽን/ የሚል መድረሻ ቅጥያ በመያዝ የቃሉ አምድ ቅርጽ ተለውጧል። በዚህም የተነሳ ቅጥያው ውልድ ስሞችን የሚመሰርት ምዕላድ በመሆኑ ስሙ የረቂቅነት ባህሪ ያለው ውጤትን የሚገልጽ እንዲሆን አድርጎታል። ቅጥያው ከቀለም አንጻር በሁለቱም ማለትም በስርወ ቃሉ እና በመማሪያ መጽሐፍ የቀረበው ድምጽ ቅንጅት የተፈጠረው ንጥረ ድምፃዊ ፍቺ ለውጥ አላመጣም። እስር በሆነው ቃል ላይ የተጨመረው /-ሽን/ ውጤት ገላጭ እንዲሆን አድርጎታል። የቀለም ልዩነቱም ባለአራት እና ባለአምስት እንዲሆን መንስኤው ቅጥያው ሆኗል።

ማሳያ 24:- አስራ ሁለተኛ ክፍል ፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ180)

ርዕስ ሀሳብ:- በውሃና ኤነርጂ ሚኒስቴር በተደረገው ጥናት...

Origin:- (1599) latin energia from Greek energeia activity & 12th Century late latin monasterium monastery (Merriam Webster)

ርዕሱ ከተመሰረተባቸው ቃላት ሁለቱ “ኤነርጂ” እና “ሚኒስቴር” የሚሉ የተውሶ ቃላት ይገኙበታል። “ሚኒስቴር” የሚለው መሰረቱ አማርኛ ያልሆነ የባዕድ ቃል ነው። በሂደት ራሱን ችሎ አማርኛ እየሆነ የመጣ መሰረቱ ላቲን የሆነ ቃል ነው። ሆኖም ከመዋቅራዊ ስነ-ልቦና አንጻር አቻ ፍቺ ወይም በትርጉም መማሪያ መፅሐፍ ሊቀርብ ይገባ ነበር።

በትርጉም ደረጃ “የበላይ መስሪያ ቤት” (Epherem 2011: 488) የሚል ሀረግ ሊተካው ይችላል ነበር። በዚህም የተነሳ በቅርፅ ላይ የተደረገ ለውጥ ሳይኖር አምዱ ሳይቀየር የዘረ ድምጽ እንጂ የንጥረ ድምፅ ለውጥ አይታይበትም። ሆኖም ከውስት አላማ አንጻር አዳዲስ ቃላት በማውጣት ከሚገባንና ከምንግባባበት ቋንቋ ጋር ማዛመድ መቻል አለበት (David 2008) የሚለውን አይቀበልም።

በዚህ ሀሳብ ውስጥ “ኤነርጂ” የሚል ቃል “ሀይል” (Hinsene 2015: 290) በሚል መተካት የሚቻል ቢሆንም በትርጉም እንጂ በአቻ ፍች ደረጃ እንዳለ ሆኖ ስርወ ቃሉ ላይ /አ/ እየተጨመረ ድርጊት ሂደትን የሚያመለክቱ ስሞችን የሚመሰርቱ ቅጥያን ይወስዳል። ይህም የቅርፅ ለውጥ ቅጥያውን ይጎርዳል። በዚህም ዘረ ድምጽ ወይም የንበት ለውጥ ይታይበታል። በማሳያ በተጠቀሰው ሀረግ ላይ የቀረበው “ሚኒስቴር” የሚለው “ሞናስቲሪም” አልያም “ሞናስትሪ” የሚል ንበት እንዳለ ሆኖ የቅርፅ እንጂ የትርጉም ለውጥ የሌለው ቢሆንም ከቀለም መዋቅር አንጻር ከመገኛ ቋንቋው ጋር ያለው የቀለም ልዩነት የተለያየ ነው። ይህም በአንድ አፍ መፍቻ ቋንቋ ላይ ለሚደረገው ነባሩን መዋቅር የማጥፋት ሂደት የራሱን አስተዋፅኦ ያደርጋል። የቃላት ውስት ትርጓሜ የተውሶ ቃላት ከመጠቀም በፊት የቃላት ፍች ወይም ትርጓሜ ምን ማለት እንደሆነ ከምንጮቹ ጠይቀህ ተረዳ፣ ቃላቱን በምትፅፍበት ቋንቋ አቻ ቃላት ካጣህ በሚገባበት ቋንቋ አብራራ ወይም አስተምር (David 2008) የሚለውን እንዳላካተተ ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 25:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ183)

ርዕስ ሀሳብ:- ብሔራዊ የወጣቶች የእድገት፣ ፓኬጅና ፖሊሲ 1999 ዓ.ም.

አዲስ አበባ

Origin:- (1715) late latin political government administration & (1611) package orchaic: the act or process of Packing (Merriam Webster)

በማሳያው ላይ እንደቀረበው ሁለቱ የተውሶ ቃላት መሆናቸው እንዳለ ሆኖ ከአቻዊት አንጻር ግን “ፖሊሲ” ለሚለው “መመሪያ” (Epherem 2011: 568) የሚለው በአገባባዊ አውድ መተካት እንዲሁም “ፓኬጅ” ለሚለው “ማዕቀፍ” (Hinsene 2015: 662) በሚል ከቋንቋ መማሪያ መሰረታዊ ንድፈ ሀሳብ አንጻር ግልፅ ሆኖ መቅረብ ነበረበት። የቋንቋ ቅየሳ

የቋንቋውን ለመዳን ግግር መዋቅር ነክ ችግሮች መፍትሔዎች መሻት እንዳለበት ከሚገልፀው ትወራ (Harmers and Blanc 1995) አንጻር በጥናት ምልክታ የመፍትሔ ሀሳብ ተቀምጦለታል።

ፓኬጅና ፖሊስ በሚሉ ሁለት ቃላት የተዋቀረ ሲሆን የፓኬጅ ስርወ ቃል በተናባቢና በአናባቢ የተደረገው የአምድ ቅንጅት ላይ የቅርጽ ለውጥ በሁለቱም ላይ አይስተዋልም። በአማርኛ ቋንቋ በመማሪያ መጽሐፍ የአዋሹን ቋንቋ ቅርፅ ንጥረ ድምፅ እንዲሁም ዘረ ድምጽ ሙሉ በሙሉ ያንፀባርቃል። ከቀለም መዋቅር አንጻር የሁለቱም ልኬት በእንግሊዝኛ የተቃኙ ናቸው። ይህም የለመዳ አቅጣጫ ቅየሳ ከየትኛው ቋንቋ አንጻር እንደሆነ ሲታይ ግን የሚያተኩረው ያንን የታለመለትን ቋንቋየተጠቃሚ መሰረት ማስፋትና የቋንቋውን ለማጅኝ ቁጥር እንዲሁም የቃላትን ስርወ ቃል እና ትርጉም ታላሚ ያደረገ አለመሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 26:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሁለት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 34)

ርዕስ ሀሳብ:- የዲፕሎማቶች፣ ተመራማሪዎች፣ የሀይማኖት መልዕክተኞች...

Origin:- (1796) negotiation between nation's diplomacy (Merriam Webster)

በርዕስ ሀሳቡ “ዲፕሎማሲ” የሚለው ባዕድ ቃል “ወዳጅነት” ወይም “ግንኙነት” (Epherem 2011: 187) ሰፊ ጽንሰ ሀሳባዊ ፍቺ በመያዝ ስፋት ያለው የቋንቋ መማሪያ መልዕክቱ በተለያየና በተዛባ መልኩ እንዲገነዘበው ተጽኖ የፈጠረ ይመስላል። በመማሪያ መፅሐፍ እንደ መቅረቡ የተውሶ ቃሉ በመገኛ አውድ “ትብብር” የሚለው ግልጽ፣ ቀላልና ቀጥተኛ ቃል በመተካት ሀሳቡን እና አቻዊነቱን ሁሉም ሊረዳው በሚችል መልኩ መቅረብ ይገባዋል።

“ዲፕሎማሲ” በሚለው ስርወ ቃል (አምድ) ላይ /-አች/ የሚል የእርባታ ምዕላድ ተጠቅሞ፣ የቃሉ አምድ በቅርጽ ደረጃ እንዲለወጥ አድርጓል። የእርባታ ምእላድ ሲወስድ እና ሳይወስድ የመገኛ ቋንቋ ትርጓሜ ማስገንዘብ ይጠበቅበት ነበር። እንደ ቋንቋ መማሪያ መፃህፍትነቱ በእንግሊዝኛ የቀረበው የቀለም መዋቅር በአማርኛ የእርባታ ምዕላድ ነው። ስርወ ቃሉ በመድረሻ (አብዣ) ቅጥያው አማካኝነት የሁለት ቋንቋ ስርአት ጥምረት አድርጓል። በዚህም ቃሉ የአዋሹም የተዋሹም ስርአት ተፅዕኖ ሰለባ በመሆን በእንግሊዝኛ

ድርጊት ገላጭ ሲሆን በአማርኛ /-ኦች/ ቅጥያን በመውሰዱ የአድራጊ ገላጭ ሆኗል። ይህም የቃሉ መገኛ ቋንቋ ሀሳብ ወደ አንድ በኩል ያዘመመ እንዲመስል አድርጎታል።

ማሳያ 27:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሁለት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 40)

ርዕሰ ሀሳብ:- ለኤምባሲዎች በውጪ ሀገራት በተሾሙ የኢትዮጵያ

አምባሳደራትና በተለያዩ...

Origin:- (1534) Middle French ambassadee and first use 14th Century middle English ambassadour, from Anglo French ambassadeur (Merriam Webster)

በማሳያው እንደተገለፀው “ለኤምባሲዎች” በመገኛ አምድ “ኤምባሲ” “የሀገር ተወካይ” ወይም “የተወካይ ስራ ቦታ” (Epherem 2011: 220) በሚል አውዳዊ አገባብ ወይም በሀረግ ደረጃ መተካት የሚቻል ነው። ስርወ ቃሉ ቅድመ አምድ /ለ-/ ቀድሞ በመግባት የድርጊት ስም፣ እንዲሁም መድረሻ ላይ በአናባቢ የሚጨርስ በመሆኑ /-ዎች/ በመውሰድ የተለወጡ ሆነዋል። በውስጡ ያሉትን አናባቢ ድምጾችን በመለዋወጥ፣ ተናባቢ ድምጾች በመደጋገም የተለያዩ ቅጥያዎችን በመጨመር አምዱ እንዲለወጥ አድርጎታል። ይህም ቃሉ የሚፈፀመው ሰዋስዋዊ ተግባር ለመግለፅ የተጠቀመው ነው። በመገኛ ቋንቋው ቅርፅም ሆነ መዋቅራዊ ለውጥ የሚገልፀው ነገር የለም። በመሆኑም በቀለም መዋቅር ላይ የአዋሽ ቋንቋ አምድ እንዳለ ከላይ የገለፅናቸው ቅድመ እና ድህረ ግንድ ቅጥያዎች የሁለቱንም የቀለም ቅንጅት መዋቅሩን ከመገኛው የተለየ እንዲሆን አድርጎታል።

በማሳያ 27 ላይ የቀረበው “አምባሳደራት” ከተገኘበት አውድ አንጻር “የሀገር ተወካይ” (Epherem 2011: 24) በሚል መተካት ይቻላል። የቋንቋ አቀራረብ ከታላሚ ቋንቋ አኳያ መቃኘት ነበረበት። ይህም የሙያ ቃላት ትርጓሜ ምን ማለት እንደሆነ ከምንጮች መጠየቅና በታላሚው ቋንቋ በሚረዱበት ወይም በሚያውቁት መልኩ መዘጋጀት እንደ ነበረበት ጥናቱ ተመልክቷል (David 2008)።

በቅርፅ በኩል በቃሉ አምድ ላይ /-ኦች/ መድረሻ ቅጥያ በመውሰድ ውጤትን የሚጠቁምና ረቂቅ ስም በመሆን በስርወ ቃሉ ላይ የንጥረ ድምፅ ለውጥ በማድረግ የትርጉም ልዩነት አምጥቷል። ከቀለም መዋቅር አኳያ ከመገኛ ቋንቋው ላይ አንድ ቀለም ጭማሪ በማድረግ የተለያዩ እንዲሆን ማድረግ ተመልክቷል። ይህም በጅምላ ቅየሳ አጠቃላይ ባህሪውን

በተመለከተ ውስጣዊ የሆነ የፈጣን ለውጥ ሂደት የቋንቋና የተያያዥ ሙያዎች ባለቤት የሆኑ ስልታዊ ጣልቃ የሚገቡበትን ሁኔታ የሚጠቁም ነው (Harmers and Blanc 1995)::

ማሳያ 28:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 120)

ርዕሰ ሀሳብ:- የሰላምታው አይነት እንደ ወታደር ወይም እንደ ሲቪል ሲሆን

ለእርሱ እንደተመቸው ነው::

Origin:- 14th Century, middle English, from Medieval French From Latin Civills from civis (Merriam Webster)

ቃሉ በቁሙ በአማርኛ አቻ ያለው ሲሆን ከተገኘበት አውድ አኳያ “ሲቪል” የሚለው “ትሁት” (Hinsene 2015: 151) በአቻዊነት የሚገልፀው ሆኖ ሳለ በሌላ አውድና አገባብ ሌላ ትርጓሜ እንዳለው ፍንጭ አልሰጠም:: የቋንቋ አጠቃቀም ቃሉ አንድ ፋይዳ ወይም አገላለፅ ብቻ ያለው እንዲመስል አድርጎታል:: በዚህም ምንም አይነት የአምድ እና የቅርጽ ለውጥ ሳይደረግበት በመገኛ ቋንቋው የቀለም መዋቅር ለታላሚው ቋንቋ የራሱን የድምፅ ቅንጅት ስነ-ድምፃዊ ባህሪ እንደያዘ ቀርቧል:: በገዥ ጣልቃ ገብነት ንድፈ ሀሳብ ቋንቋውን ለሚማሩት ብቻ ሳይሆን አፍ ለፈቱበት ሰዎች ጭምር ውስብስብ የሆነ የቃላት መጥለቅለቅ እንደሚያጋጥም ጥናቱ ተመልክቷል (Weintein 1987)::

ሰንጠረዥ አራት: በመግሪያ መፃህፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን

ተ.ቁ	ቃል	9ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	10ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሽ ብዛት	11ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	12ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	አጠቃላይ ድምር
1	ፌዲራል	ሸፋን ገፅ	2	ሸፋን ገፅ	4	ሸፋን ገፅ	2	ሸፋን ገፅ	6	14
2	ሪፐብሊክ	ሸፋን ገፅ	2	ሸፋን ገፅ:135	4	ሸፋን ገፅ	2	ሸፋን ገፅ	3	11
3	ዳይሬክተር	54	5			170:173	8	67	7	20
4	ፕሬዝዳንት	153	3					58	1	4
5	ኮንፌደሬሽን	153	3							3
6	ኮንፈረንስ	153	3							3
7	ትራንስፎርሜሽን			135	1					1

8	ኤነርጂ							180	2	2
9	ፓኬጅ							178	3	3
10	ፖሊሲ			31	1	39	1	178:183	3	5
11	ዲፕሎማሲ					34	4			4
12	ኢምባሲ					40	4			4
13	አምባሳደር					40	6			6
14	ሲቪል			120	2					2
15	ሚንስቴር					170:172	5	180:184	4	9
16	ፖለቲካ	167:170	3	131	2			23:116:167	3	8

በአጠቃላይ የተውሶ ቃላቱ በታላሚው ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ መካተታቸው ግልፅ ነው። ስርወ ቃሉ ላይ ከአዋሹ ወደ ተዋሹ ቋንቋ ስነ-ድምጻዊ (ድምፁ-ልሳናዊ ሂደት) ማሳየት ይጠበቅበት ነበር። የተደረገው የቅርጽ ለውጥ ላይ ማብራሪያም ሆነ ገለፃ አልተደረገም። ስርወ ቃሉ አምድ መስራች ምዕራፎችን ከመውሰዱ በፊት ያላቸውን ጽንሰ ሀሳባዊ አቻዊነት ወይም ትርጓሜ አልዳሰሰም። የተውሶ ቃላት ከመጠቀም በፊት የቃላት ፍች ወይም ትርጓሜ ምን ማለት እንደሆነ ከምንጮቹ ጠይቀህ ተረዳ፣ ቃላቱን የምትጽፍበት ቋንቋ አቻ ቃላት ካጣህ በሚገባቡበት ቋንቋ አብራራ። የሚለው የቃል ውሰት ትርጓሜ ጽንሰ ሀሳብ ጋር የሚፃረር መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

4.5 በባህልና ኪነጥበብ ግንኙነት በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ

የተውሶ ቃላት

በባህልና ኪነጥበብ ግንኙነት በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት ፅንሰ ሀሳባዊ አቻዊነት ከቅርጽና መዋቅር አኳያ ያላቸው አግባብነት ተመልክቷል። ጥናቱ በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ ያላቸው አቀራረብና በታላሚው ቋንቋ ሰዋሰዋዊ ባህሪ የተከሰቱ ለውጦች ምን እንደሚመስሉ ያሳያል። በማሳያነት የቀረቡት ምሳሌዎች ከመገኛ ቋንቋው ፅንሰ ሀሳባዊ ትርጓሜ ከተገኘበት አውድ በመማሳከር አቻዊነት እና በታላሚው የተከሰተውን የቅርፅ ለውጥ ተመልክቷል።

ማሳያ 29:- ዘጠነኛ ክፍል (ሸፋን ገፅ)

ርዕስ ሀሳብ:- የዚህ መፅሐፍ ዲዛይን ህትመትና ስርጭት...

Origin:- 14th century, for latin to Mark out from de signare to mark more a slign (Merriam Webster)

በማሳያው እንደቀረበው “ዲዛይን” የሚለው የተውሶ ቃል አቻዊነቱ ከቀረበበት አውድ አኳያ “ንድፍ” (Hinsene 2015: 230) በሚል መተካት የሚቻል ነበር። በቅርፅ በኩል በመፅሐፍ የሰፈረው “ዲዛይን” እና የመገኛ ቋንቋው “ዲዛይነር” አገልግሎታቸው የተለያየ ነው። የተዋሹን የተናባቢ ክትትል ህግ የጠበቀ ነው። በመሆኑም ቋንቋው ለትምህርት በሚቀርብበት ወቅት የራሱን ዳራ የሚገልጹ የአቀራረብ ይዘቶችን ተከትሎ መሆን እንዳለበት ከሚገልፀው ንድፈ ሀሳብ ጋር የሚዛመድ መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል (David 2008)።

ማሳያ 30:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 149)

ርዕስ ሀሳብ:- ግሪክ የባለ ቅኔዎች፣ የፈላስፎች፣ የሊቃውንት እና ደራሲያን

አገር በመሆኗ..

Origin:- 14th century, from latin philosophia from Greek from Philosophos philosopher (Merriam Webster)

ርዕስ ጉዳዩ ከሚያስተላልፈው መልዕክት አኳያ በአብዛኛው ግልጽ ያልሆኑ ቃላት ቢጠቀምም “የፈላስፎች” የሚለው ቃል “አብርዮት” (Epherem 2011: 554) የሚለው ተለምዷዊ ያልሆነ አቻ ቃል ሊተካው የሚችል ነው። አብዛኛውን ጊዜ ጥቅም ላይ እየዋለ የሚገኘው የባዕድ ቃል ነው። በመማሪያ መፅሐፍ የቀረበው የስም እርባታ የተከናወነበት ቁጥርን ወይም ስንትነትን የሚገልጽ ሰዋስዋዊ ባህሪ የተላበሰ ነው። በተናባቢ ድምፅ ላይ ብቻ የሚቀጠለው /-አች/ በመጠቀም የታላሚው ቋንቋ የእርባታ ስርዓትን ተጠቅሟል። ከአንድ በላይ የሆነ ግን ብዙ ቁጥር የሚገልጽ አውዳዊ ሀሳብ ለማስተላለፍ እንጂ ፅንሰ ሀሳቡን ለማስረጽ ጥረት አላደረገም።

በመገኛ ቋንቋው ጥቅም ላይ ከዋለበት አንስቶ በላቲንም ሆነ ግሪክ ስርወ ቃል ላይ የቅርጽና የመዋቅር ለውጥ አድረጓል። የስም እርባታ ሰዋስዋዊ ባህሪያት ቅርጻቸውን የሚለዋውጡት በውስጣቸው ያሉት አናባቢ ድምፆች ቅጥያዎችን በመጨመር ነው። የእነዚህ ድምፆች ልዩነት የተከሰተው በንበትና ትርጉም ላይ ነው። እንደነዚህ ያሉ የአንድ ዘር የሆኑ አናባቢ ድምፆች ደግሞ ዘረ-ድምፅ መሆናቸውን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 31:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አምስት ፣ የመጻፍ ክሂል (ገፅ 71)

ርዕስ ሀሳብ:- ተመራማሪዎች የመማር ማስተማር ዘዴ ትምህርት “ሳይንስ”

ነው። ሲሉ ሌሎች ደግሞ “አርት” ነው ይሉታል።

Origin:- 13th century from latin art, ars more at arm (Merriam Webster)

ርዕስ ሀሳብ ከተመሰረተባቸው ቃላት አንዱ “አርት” የሚለው የተውሶ ቃል “ጥበብ” (Hinsene 2015: 47) በሚል አቻ ቃል በመማሪያው በቀላል አቀራረብ ወይም አገላለፅ ፅንሰ ሀሳብን ከማስረጽ አኳያ በአቻዊነት መቅረብ እንደ ነበረበት ጥናቱ ተመልክቷል። በመማሪያ መፅሐፍ በቀረበው የተውሶ ቃል በቅርፅም ሆነ በመዋቅር ላይ የተደረገ ለውጥ አለመኖሩ ሙሉ በሙሉ የአዋሹን ቋንቋ ቅርፅና መዋቅር በታላሚው ላይ ተፅዕኖ ማሳረፉን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 32:- አስራ ሁለተኛ፣ ምዕራፍ ሦስት፣ የመናገር ክሂል (ገፅ 32)

ርዕስ ሀሳብ :- ልቦለድ ከማንበብ ይልቅ፣ ድራማ መመልከት ያስደስታል።

Origin:- (1515) from Greek deed, drama from dran to do act (Merriam Webster)

“ድራማ” የሚለው ተውሶት ቀድሞ በስፋት ከሚታወቅበት ፅንሰ ሀሳብ ሳይለወጥ መጠሪያ ዘርፉን አስፋፍቶ ተገኝቷል። ከቃሉ መገኛ ስርወ ቃል ፅንሰሀሳብ በመድረክ ላይ በድርጊት የሚከወን ሆኖ በተዋሹ ቋንቋ አጠቃቀም ወይም አረዳድ በትዕይንተ-መስኮት ብቻ የሚተላለፍ አንድምታ እንዳለው እሙን ነው።

በቅርፅም ሆነ በቀለም መዋቅር የአዋሹን ስርአት ሙሉ በሙሉ በታላሚው ቋንቋ ላይ ያሳደረ ነው። ስርወ ቃሉ ላይ የተከሰተ የቅርፅም ሆነ የመዋቅር እንዲሁም የቃል ክፍል ለውጥ አለመደረጉን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 33:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሁለት ፣የንባብ ክሂል (ገፅ 38)

ርዕስ ሀሳብ:- ተንቀሳቃሽ ቅርሶች በክብር ከተቀመጡበት አብያተ

ክርስቲያናት፣ ሙዚየሞች...

Origin:- (1672) latin museum place for learned occupation (Merriam Webster)

ሀሳቡ ከቅርስ ጥበቃ ጋር በተያያዘ ሀገራዊ ማንነትን ለማሳወቅ ቢቀርብም “ሙዚየሞች” ለሚለው አቻ “ቤተ መዝክር” (Hinsene 2015: 609) በሚል ቢቀርብ ተመራጭ ነው። በመማሪያው ፅንሰሀሳቡን የሚያሰርፅ አቀራረብ መከተል ነበረበት። አቻ ቃላት በአግባቡ ታላሚው ቋንቋ በሚሰጥበት መፅሐፍ ላይ መቅረብ ይገባቸዋል። ይህ ከመጥፋት አደጋ ተጋላጭነት እንደሚታደግ ጥናቱ ተመልክቷል። ከመገኛ ቋንቋው ወይም ስርወ ቃል ላይ በስሙ መድረሻ ላይ /-አች/ የሚል ተናባቢ ድምፅ ላይ የሚቀጠለውን የብዙ ቁጥር አመልካች ቅጥያ ወስዶ ለውጥ አድርጓል። አምዱ ግን የታላሚውን ቋንቋ ስርአት ቅጥያ መሰረት ያደረገ ነው። አምዱ በወሰደው ምዕላድ የተጨመሩ ድምፆች ንጥረ ድምፅ ናቸው። የቀለም መዋቅር የአዋሹን ቋንቋ ስርአት ይዟል። በእርባታ ቅጥያዎች ምክንያት የስርወ ቃሉ ቀለም ከመገኛው የተለየ ነው። ፅንሰሀሳቡ ላይ ግን ያስከተለው ለውጥ አለመኖሩን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 34:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሰባት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 141)

ርዕስ ሀሳብ:- የህይወት ታሪክ (አውቶባዮግራፊ) አፃፃፍ ሁለት አይነት

ስልት የተከተለ ነው።

Origin:- (1683) Greek biographia from Greek bi-t graphia- Graphy (Merriam Webster)

በተውሰት ለመጣው ቃል ፅንሰሀሳቡን ሊተካ በሚችል መልኩ “አውቶባዮግራፊ” የሚለው ቃል “የሀይወት ታሪክ” (Hinsene 2015: 55) በሚል ጎን ለጎን መቅረቡ በውሰት አላማ ንድፈ ሀሳብ አዳዲስ ቃላትን በሚገባንና በምንግባባበት ቋንቋ ጋር ማዛመድ መቻል ቅቡልነት ይኖረዋል (David 2008) ከሚለው የተዛመደ መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

በጥምር ቃል አዲስ ቃልን የመፍጠር ዘዴ ወይም የተቀናጀ ስርአት ነው። ሁለት ቃላት ተጣምረው የሚፈጥሩት ቃል አንድ ቃል ነው። በጥመራ የተፈጠረው ቃል ሰዋስዋዊ ባህሪያት የእርባታ ቅጥያዎችን በመጨመር የሚረባ ነው። ከላይ ያለው ቃል ባዕድ ምዕላድ ያልተጠቀመ ነው። የቋንቋውን ቅርጽ ጠብቆ በጥመራ የተመሰረተ ስም ነው። በውስጡ ግን ምንም አይነት አጣማሪ አካል የለም። የጥመራ ደረጃውን ስናይ ውህድ የሆነ ጥምረት እንደሚታይበት ጥናቱ ተመልክቷል። በጥመራ ወቅት በተጣማሪዎች መካከል የሚያስፈልገውን ስርአተ ቅንጅት የተከተለ ነው። በስርወ ቃሉም ቢሆን በጥመራ የተመሰረተ ከመሆኑ አንፃር ከቅርጽ ሌላ ያስከተለው የፅንሰሀሳብ ለውጥ አላስተናገደም። በቀለም መዋቅር ላይ አቻዊነቱን ለማስቀመጥ በተደረገው ሙከራ በአዋሹና በተዋሹ መካከል የቀለም መዋቅሩ የተለያየ ነው። ከአፍላቂ ጣልቃ ገብነት ንድፈ ሀሳብ አንፃር የቋንቋውን ቃላትና ሐረጎችን ደርዘ ማስያዝ በቋንቋው ዕድገትና አቅጣጫ መቀየስ ሂደት በራሱ በቋንቋው ህልውና ውስጥ የሚታነፁ መሆን አለባቸው (Harmers and Blanc 1995) ከሚለው ጋር ተዛማጅነት እንዳላቸው ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 35:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስምንት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 35)

ርዕስ ሀሳብ:- “ፎክሎር እንዲህ ነው” ብሎ ባጭር መበየን አስቸጋሪ እንደሆነ

ይናገራሉ።

Origin:- (1846) traditional customs, tales savings, dances or art from preserved among apeople (Merriam Webster)

“ፎክሎር” የሚለው መሰረቱ አማርኛ ያልሆነ የባዕድ ቃል የተለመደና በሂደት ራሱን ችሎ አማርኛ እየሆነ የመጣ ቢሆንም “ትውፊት” (Epherem 2011: 284) የሚለው አቻ የወል ስም ሊተካው የሚችል ነው። በዚህ ተለምዶዊ ባልሆነ አቻ ቃል ሀሳቡን በመዘርዘር ተማሪው በቀላሉ ሊረዳው የሚችል ቃል መጠቀም ሲገባው በታላሚው ቋንቋ ማስተማሪያነት ጥቅም

ላይ መዋሉ አግባብነት የሌለው የቋንቋ አጠቃቀም መሆኑ ተስተውሏል። የቃሉን ድፍየና እንጂ ስርወ ቃሉን ለማግኘት ባይቻልም በአዋሹ ቋንቋ ያለው ንድፈ ሀሳብ፣ ቅርጽ እና የቀለም መዋቅር ሙሉ በሙሉ በታላሚው ቋንቋ ላይ መቅረቡን በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 36:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስምንት፣ የንባብ ክሂል፣ (ገፅ 154)

ርዕስ ሀሳብ:- የፌስቲቫል አብይ ጉዳይ ሰዎች ባንድነት ሆነው እንዲቦርቁ

ማድረግ ነው።

Origin:- 14th century, from latin festivus, festive (Merriam Webster)

“ፌስቲቫል” የሚለው የተውሶ ቃል “ክብረ በዓል” (Hinsene 2015: 328) የሚል አቻ ወይም ሀረግ ጽንሰሀሳቡን በመተካት ቢገልፅ በመማሪያ መፅሐፍ ውስጥ ሂደቱን ቀላል ከማድረጉም በላይ እያሉ እንደሌሉ ተደርገው በመጥፋት ላይ የሚገኙትን ነባር ቃላት ቢጠቀም ተገቢነት አለው። ስርወ ቃሉ በተዋሹ ቋንቋ የተገኘበትን አውድ እንዲገልፅ ድምጽ /-አ/ን የወሰደ ነው። የድርጊት ሂደትን የሚያመለክተው ምዕላድ ወስዶ በዘረ ድምፅ የንበት ለውጥ ተከስቷል። በታላሚው ቋንቋ ሰዎስዋዊ ባህሪ የቅርፅ ለውጥ አስተናግዷል። በቀለም መዋቅር የአዋሹን ቋንቋ ስርዓት በታላሚው ላይ ማሳደሩን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 37:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 172)

ርዕስ ሀሳብ:- ወደ ዋና ፕሮዳክሽን ክፍል ኃላፊነት ተሸጋገረ

Origin:- 15th century someting produced, product (Merriam Webster)

በቀረበው ርዕስ ሀሳብ “ፕሮዳክሽን” የሚለው የተገኘበት አውድ “ምርት” (Hinsene 2015: 736) በሚል አቻ ቃል ሊተካ የሚችል ቀጥተኛ የፅንሰ ሀሳብ ፍቺ ወይም ውክልና በቀላሉ እንዲረዳው ተጽዕኖ ፈጣሪ ሆኖ ተስተውሏል። በቅርጽና መዋቅር ላይ ለውጥ አልተካሄደም።

ሰንጠረዥ አምስት፡ በመግሪያ መፃህፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን

ተ.ቁ	ቃል	9ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	10ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሽ ብዛት	11ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	12ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	አጠቃላይ ድምር
1	ዲዛይን	ሽፋን ገፅ	1	ሽፋን ገፅ	1	ሽፋን ገፅ	1	ሽፋን ገፅ	1	4
2	ፈላስፋ	149	1	78	2	18:19	3	156	1	7
3	አርት			71	1					1
4	ድራማ					33:61:80: 118:152:	8	32:57	3	11
5	ሙዚየም					34	3			3
6	አውቶባዮግራፊ					141	1			1
7	ፎክሎር					152:153	6			6
8	ፌስቲቫል					152:153	4			4
9	ፕሮዳክሽን					172:173	4			4

በአጠቃላይ ተውሰቱ ከመገኛ ቋንቋው ስርወ ቃል ፅንሰሀሳቡን ሙሉ በሙሉ ይዘው የተገኙ ቃላት አይደሉም። የውሰት ሂደቱ በታላሚው ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ ምክንያት በአምድ ላይ የድርጊት ሂደትን የሚገልፁ የእርባታ ምዕላዶችን ተጠቅመው ቅርፃቸውን የሚለዋውጡ ቃላት ሆነው ቀርበዋል። ነገር ግን በጥመራ ቃል ምስረታ የታላሚው ቋንቋ ስርዓት በከፊል ጥቅም ላይ ውሏል። ቋንቋዎች ሲጎራበቱ ህግን ተከትለው በቋንቋ ሰዋስዋዊ የቃላት አወቃቀር ስርዓት ማለትም ስነ-ምዕላድን፣ የሀረግ መዋቅርን፣ ሰዋስዋዊ መዋቅርን፣ ስነ-ፍቺንና ልዩ ልዩ የቋንቋ ቃል ክፍሎችን ተከትለው ቃላቱ በሚገቡበት ቅርፅ እየጠበቁ ይዋቀራሉ (Lenneberg 1967) ከሚለው ፅንሰሀሳብ በከፊል የሚቀራረቡ መሆናቸውን ጥናቱ ተመልክቷል።

4.6. በሳይንሳና ቴክኖሎጂ ግንኙነት በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የቀረቡ የተውሶ ቃላት

በሳይንሳና ቴክኖሎጂ ግንኙነት በመማሪያ መፃሕፍት የቀረቡ የተውሶ ቃላት ፅንሰ ሀሳባዊ አቻዊነት ከቅርጽና መዋቅር አኳያ ያላቸው አግባብነት ይህ ጥናት ተመልክቷል። በዚህ መሰረት አገባባዊ አውድ፣ ሰዎስዎዊ ባህሪ እንዲሁም ትርጓሜ ተቃኝተዋል። በውስጥ ወቅት የሚከናወኑ የቅርፅና መዋቅር ለውጦች እንዲሁም ከመገኛ ቋንቋው ጋር ያለው ፅንሰሀሳብ የትርጓሜ አቻዊነት ተዛምዶ የሚቀርብባቸው ማመሳከሪያዎችን አካቶ ይዟል።

ማሳያ 38:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አንድ፣ የማዳመጥ ክሂል (ገፅ 10)

ርዕስ ሀሳብ:- የኤሌክትሪክ ኃይል ባልደረሰባቸው አካባቢዎች ህዝቡ..

Origin:- (1675) from latin electrum amber electrum, from Greek elektron, akin to Greek elektro beaming sun (Merriam Webster)

በርዕስ ሀሳቡ ለማሳየት እንደተሞከረው “ኤሌክትሪክ” ሙሉ በሙሉ ማለት በሚቻል መልኩ አማርኛ ቋንቋን በመምሰል ጥቅም ላይ እየዋለ ያለ ቢሆንም በአቻዊነት “ኮረንቲ”(Hinsene 2015: 281) በሚል ቢተካ በታላሚው ቋንቋ ከሚደረጉ ለውጦች ወይም እያሉ እንደሌሉ በማድረግ ከአጠቃቀም ውጭ እየሆኑ ያሉትን ቃላት መታደግ ይቻላል። ሂደቱ በታላሚው ቋንቋ ሀሳብን ስርጸት ባለው መልኩ ግልጽ ለማድረግ ይጠቅማል። በታላሚው ቋንቋ የሚፈቀድው የተናባቢ ክትትል በቃል መካከል፣ በቃል መድረሻ ላይ እንደሆነና የክትትል መጠን ከሁለት እንደማይበልጥ ይታወቃል። በቅርፁም ሆነ በመዋቅሩ ለውጥ አላስተናገደም። ቃሉ በመገኛው ውስጥ ያለውን ፅንሰሀሳብ ሙሉ ለሙሉ በታላሚው ቋንቋ ግንዛቤን የሚፈጥር አቀራረብ አለው ለማለት የሚያስደፍር አለመሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 39:- ዘጠኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 41)

ርዕስ ሀሳብ:- የኤሌክትሮኒክስ መሳሪያዎች ይገኛሉ።

Origin:- (1910) electronic tubes and transistors and with electronic devies
(Merriam Webster)

“ኤሌክትሮኒክስ” የሚለው በዘመናዊ ቴክኖሎጂ ምክንያት በታላሚው ቋንቋ መማሪያ መፅሐፍ ውስጥ እንዳለ የቀረበ ነው። በአቻዊነት ደረጃም የሚተካው ቃልም ሆነ ሀረግ የለም። ታላሚው የአዋሹን የድምፅ ቅንጅትም ሆነ የመዋቅር ቅርፅ ሙሉ ለሙሉ ወስዶ ነባር ቃል እየሆነ መምጣቱን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 40:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት፣ የማዳመጥ ክሂል (ገፅ 43)

ርዕስ ሀሳብ:- በትምህርት ቤታችን የ“ሚኒ ሚዲያ” አገልግሎት ያለበት

ደረጃ የሚጠናከርባቸው መንገዶች

Origin:- (1960) Mini

(1841) latin feminie of medius (Merriam Webster)

በቋንቋ መማሪያው የቀረበው “ሚኒ ሚዲያ” የሚለው የተውሶ ቃል “ትንሿ መገናኛ ዘዴ” (Epherem 2011: 488) በሚል አቻ ቃል ወይም ሀረግ የሚተካ ነው። ፅንሰሀሳባዊ ፍች በመገኛ ቋንቋው ለታላሚ ቋንቋ በቀጥታና በግልፅ የማብራራት ሂደቱን አዳጋች አያደርገውም። በተውሶ የመጣው ጥምር ቃል /-ኢ/ ምዕላድ የሚጣመር እስር ስም መስራች እንጂ አጣማሪ አይደለም። በጥመራ ወቅት ተጣማሪዎች መካከል አጣማሪ አካል የላቸውም። አዋሹ ሙሉ በሙሉ የራስን ቅርጽ እና መዋቅር እንደያዘ ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 41:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሰባት፣ የንግግር ክሂል (ገፅ 131)

ርዕስ ሀሳብ:- አውሮፕላኒ እየበረረች ሔደች።

Origin:- (1906) alteration aeroplane (Merriam Webster)

በማሳያው የቀረበው “አውሮፕላኒ” የሚለው በታላሚው አቻዊነት የሌለው ነው። በተለምዶው “ጠያራ” በሚል ተግባራት የሚከናወንበት ቢሆንም ፅንሰ ሃሳቡን እንጂ አቻውን አይወክልም። ከመገኛ ስርወ ቃል አመልካች ምዕላድ ወስዶ ሰዋስዋዊ ባህሪ የአንስታይ ያታ ጠቋሚ ምዕላድ ተጠቅሟል። በታላሚው ቋንቋ ግዑዝ ነገሮች አንስታይ ያታ ምዕላድ መውሰድ እንደሚችሉ ማሳያ ነው። አንስታይ ስሞች /-ኢቱ/ ጠቋሚ የያታ ምዕላድ ሳይጠቀም የቅርፅ ለውጥ ማድረግ መዋቅሩን የተለያየ አድርጎታል። ከመገኛ ቋንቋው ጋር በፅንሰ ሃሳባዊ ትርጓሜ ቢመሳሰልም በንበት እንዲሁም በአጠቃቀም ላይ እንደሚለያዩ ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 42:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት፣ የመፃፍ ክሂል (ገፅ 39)

ርዕስ ሀሳብ:- ፋብሪካዎችና ማዕድኖች መንገዶች በየሱቁ...

Origin:- 15th century fabric meddival French and meddival latin (Merriam Webster)

በርዕስ ሀሳቡ ለማሳየት እንደ ተሞክረው “ፋብሪካዎች” የሚለው “ፋብሪካ” ከሚለው ባዕድ ቃል የተወሰደ “ማምረቻ” (Epherem 2011: 248) በሚል አቻ ቃል የሚገለጽ ነው። የተወሰነ ቃል በታላሚው የስም እርባታ የተደረገበት በአናባቢ የሚጨርስ ነው። /-ዎች/ መድረሻ ቅጥያ ወስዶ ብዙ ቁጥርን የሚገልፅ ሰዋስዋዊ ባህሪ ለውጥ አድርጓል። በቅርጽ ላይ ከነጠላ ወደ ብዙ ያደረገው አውዳዊ አገባብ ልዩነት እንዲፈጥር አድርጎታል። በቀለም መዋቅር ላይም ሆነ ፅንሰ ሀሳባዊ ተቃርኖ እንደ ሌለው ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 43:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 121)

ርዕስ ሀሳብ:- ብዙ ጊዜ ሰክሮ አቶሞቢል ሄዶበታል።

Origin:- (1876) French from aut - + mobile (Merriam Webster)

በማሳየው የቀረበው “አቶሞቢል” የሚለው “መኪና” ለአቻዊነት አልያም በትርጉም “ተሸካርካሪ” የሚል አቻ አለው። በዚህ መልክ በአውድ ፅንሰሀሳቡን ማስረጃ ይቻላል። ቁሱ የተመረተበት ተቋም ወይም ድርጅት በሰጠው ስያሜ የምርቱ መለያ (መጠሪያ) ነው። ከመገኛ ቋንቋው ስርወ ቃል ልክ እንደቁሱ፣ ቃሉም ሙሉ በሙሉ በመገኛው ተቀምጧል። ከድምጽ ቅንጅት እስከ ቀለም መዋቅር ድረስ ያለው ስርአት የአዋሹ ቋንቋ ስርዓተ ቅንጅት መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 44:- አስራ አንደኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስምንት፣ የመጻፍ ክሂል (ገፅ 170)

ርዕስ ሀሳብ:- በቴሌፎን ጥሪ

Origin:- (1844) a system that wires and radio signal to send sounds, long distance (Merriam Webster)

በዘመናዊ ስልጣኔ ከመጡ ቃላት መካከል አንዱ “ቴሌፎን” የሚለው በአቻዊነት “ስልክ” ለማለት ገላጭ አይደለም። ጽንሰ-ሀሳቡ በሀረግ ደረጃ “የርቀት ድምጽ ማስተላለፊያ” (Merriam Webster 1822) በሚል መግለፅ ይቻላል። የቋንቋውን ስርአት የሚጠብቅ የአናባቢና ተናባቢ ቅንጅት ያለው ነው። የመገኛ ቋንቋው ቅርፅና መዋቅር በላቀ ተመሳሳሪ ነባር ቃል መስሏል።

ማሳያ 45:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አምስት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 108)

ርዕስ ሀሳብ:- “ኢፒዲሚዮሎጂ” በተባለ የትምህርት ዘርፍ

Origin (1860) Late Latin epidemiat international scientific Vocabulary, logy (Merriam Webster)

በምንባቡ የቀረበው ታሪክ ከሚያስተላልፈው ሀሳብ አንጻር “ኢፒዲሚዮሎጂ” የሚለው አቻነት የለውም። በሀረግ ደረጃ “የተዛማጅ በሽታዎች ጥናት” (Epherem 2011: 230) በሚል ሀሳቡ በታላሚው ቋንቋ መማሪያ ብዙ ባልተራራቀ መልኩ በገለፃም ቢሆን መቅረብ ነበረበት። ሳይንሳዊ ቃል በመሆኑ ቃል በቃል መተካት ካለመቻሉም ሌላ የራሱን ስርአት በታላሚው ላይ ማሳደፍን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 46:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት፣ ስነ-ጽሑፍ (ገፅ 62)

ርዕስ ሀሳብ:- ስለ ስነፅሁፍ ቲዊሪና መርሆች፣ የስነፅሁፍ ባህሪ፣ ስለ

አፈጣጠር ሚስጥሩ፣ ስለተግባሩ...

Origin:- (1592) late latin theoria from Greek theoria from theorein (Merriam Webster)

በስነ-ጽሁፍ ስር የቀረበው “ቲዊሪ” የሚለው አቻዊነት የለውም። በፅንሰሀሳብ ደረጃ የተለያዩ ምሁራን የተስማሙበት ለምሳሌ ፕሮፌሰር ዘሪሁን አስፋ “ትወራ” በሚል ቢተካ ገላጭ ይሆናል። በመገኛ ቋንቋው ስርወ ቃል ላይ የቅርፅ ለውጥ እያደረገ እንደመምጣቱ ወደ አማርኛ ሲታነጽ ያደረገው የቅርፅ ለውጥ በንቦት ደረጃ የተከናወነ ነው። መዋቅራዊ ለውጥ አለመከሰቱ በተወሰነ በሚገባንና በምንግባባበት ቋንቋ ትርጓሜ ወይም ውክልና ቢቀመጥለት (Harmers and Blanc 1995) የሚለውን የገዥ ጣልቃ ገብነት ንድፈ ሀሳብ ሙሉ በሙሉ የሚዛመድ መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 47:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 185)

ርዕስ ሀሳብ:- ከጤና ጥበቃ ሚኒስቴር የህዝብ ግንኙነትና ኮሙኒኬሽን

ዳይሬክቶሬት

Origin:- (1526) Late Latin communicatus (Merriam Webster)

በማሳያው የቀረበው “ኮሙኒኬሽን ዳይሬክቶሬት” የሚለው መንግስታዊ ዘርፍ “የተግባቦት ስራ ሂደት” (Epherem 2011: 166) የሚል አቻ ሀረግ ሊሰጠው ወይም ሊተካው ይችላል። ነገር ግን ኮሚኒኬሽን በታላሚው ቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ለማስተማሪያነት በስፋት ጥቅም ላይ ውሎ ተገኝቷል። በድምፅ ቅየራ /ሙ/ን ወደ /ሚ/ ቢለውጥም አንድ ዘረ-ድምፅ በመሆናቸው የተከሰተው የንቦት ለውጥ ነው። በዚህም የቋንቋ ትምህርቱ ጉራማይሌ የቋንቋና የሆሄ አጠቃቀም ይስተዋልበታል። የቃላት ቅንጅት መልዕክቱ ከሚፈለገው ግብ በትክክል እንዳይደርስ አድርጓል። ሁለቱም የባዕድ ቃላት ሙሉ በሙሉ የራሳቸው የቃላት ቅንጅትና አገላለፅ አለወጡም። በታላሚው ቋንቋ ማስረፀን እንዲሁም ተወሰኑን የፈፀሙ ቋንቋ በራሱ ስርአት ለመቃኘት ያደረገው ጥረት አለመኖሩን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 48:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስድስት፣ የንባብ ክሂል (ገፅ 119)

ርዕስ ሀሳብ:- ሠንጠረዥ፣ ምስሎች፣ ግራፎች ወዘተ...

Origin:- (1600) Italina giraffe (Merriam Webster)

በምንባቡ ሊተላለፍ የተፈለገው ሀሳብ ሶስት አይነት ገለፃዎች በተቀራኒ ለማሳየትና ሀሳቡን ለማስረጃ መፈለጉ መልካም ነው። “ግራፎች” የሚለውን በአቻዊነትም ሆነ በሀረግ ደረጃ የሚወክለው ለማግኘት ጥናታዊ ሙከራ ተደርጓል። የጣሊያንኛ ስርወ ቃል ጽንሰ-ሀሳብ የሚተካ አቻ አልተገኘም። ስርወ ቃሉ በሰዋሰዋዊ ባህሪ ምክንያት ስንትነትን የሚገልፁ ቅጥያዎች ተጠቅሟል። በታላሚው የተናባቢ እርባታ ስርአቱን እንዲከተል ለማድረግ ጥረት ወይም ሙከራ ማድረጉን በጥናቱ ተመልክቷል።

ሰንጠረዥ ስድስት፡ በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን

ተ.ቁ	ቃል	9ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	10ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሽ ብዛት	11ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	12ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	አጠቃላይ ድምር
1	ኤሌክትሪክ	10	1					67	2	3
2	ኤሌክትሮኒክስ	41	2	12	1					3
3	ሚኒ ሚዲያ	43:138	3							3
4	አውሮፕላን	137	1					172	1	2
5	ፋብሪካ	141	1	39:134	4	80	3	58	1	9
6	ቴሌፎን							170	2	2
7	ኢፒዲሚዮሎጂ			108	2					2
8	ቲዌሪ							63	1	1
9	ኮሙኒኬሽን							12:185	3	3
10	ግራፍ							119:184	2	2
11	አውቶሞቢል			121	2					2

በአጠቃላይ ተውሰት በቀጥታ ከመገኛ ቋንቋው ስርወ ቃሉን ይዘው የተገኙ አይደሉም። ነገር ግን ቃላቱ በአብዛኛው የአናባቢ ምስሉት በተለያዩ መልክ የተደረገባቸው፣ በስም መስራች ቅጥያ እርባታ የተከናወነባቸው ናቸው። በቅጽል መስራች ቅጥያዎች የሚመሰረቱ፣ የስም እርባታ የተከናወነባቸው አቻዊነትን ለማግኘት በጥመራ የተመሰረቱ ስሞች ያሉበት ነው።

በስርወ ቃሉ ላይ በእርባታ ምክንያት የተከሰተ የቀለም መዋቅርና የንበት እንጂ የትርጉም ልዩነት ያልተስተዋለበት መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል። ይህም የባዕድ ቃላት ከመጠቀም በፊት የቃላት ፍች ወይም ትርጓሜ ምን ማለት እንደሆነ ከምንጮች ጠይቀህ ተረዳ፣ አስረዳ፣ ቃላቱን በምትፅፍበት ቋንቋ አቻ ቃላት ካጣህ ተግባቡን በሚረዱበት ወይም በሚገባቡበት ቋንቋ አብራራ (David 2008) የሚለውን ፅንሰ ሀሳብ እንደሚቃረን በጥናቱ ተመልክቷል።

4.7 ሞያዊ የሆኑ በመማሪያ መፃህፍት ውስጥ የቀረቡ የተውሶ ቃላት

ሞያዊ የሆኑ በመማሪያ መፃህፍቱ ውስጥ የቀረቡ የተውሶ ቃላት ፅንሰ ሀሳባዊ አቻዊነት ከቅርፅና መዋቅር አኳያ ያላቸው አግባብነት ተመልክቷል። የተውሶ ቃላት በታላሚው ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ የተከናወነውን የቅርጽና መዋቅር ለውጥ ቃኝቷል። ከመገኛው ቋንቋ የጽንሰ ሀሳብና ትርጓሜ አቻዊነት ታላሚውን መሰረት በማድረግ ተዛምዶውን ዳስሷል። በተጨማሪም አዋሽ በተዋሽ ላይ ያሰረፀው የቅርጽና መዋቅር አቀነጃጀትን አካቶ ይዟል።

ማሳያ 49:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት፣ የንባብ ክሂል (ገጽ 41)

ርዕሰ ሀሳብ:- ማውጫ ኮድ ተሰጥቷቸው ተመዝግበው ይቀመጣሉ።

Origin:- 14th Century from latin caude x, code x, trunk of atree.

document formed originally from wooder, tablets (Merriam Webster)

በርዕሰ ሀሳቡ “ማውጫ ኮድ” የሚለው ባዕድ ቃል “ማውጫ ቅጽ” (Hinsene 2015: 160) አቻ ቃሉን መጠቀም ተገቢ ነው። ነባር ቃልን በአግባቡ ጥቅም ላይ የማዋል ሂደት አልተከተለም። ቃላት ከሚያጋጥሟቸው የመጥፋት አደጋ ተጋላጭነት ለመታደግ ተገቢነት የሌለው መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

በተውሶ የተገኘው ጥምር ቃል ባዕድ አጣማሪ ምዕላድ የሚጠቀም ነው። ጥምር ቃሉ አዲስ ቃል ለመመስረት የተጠቀመው የተለያዩ ቋንቋዎችን ቃል ነው። ስሞች በጥመራ በሚፈጠሩበት ጊዜ ማሟላት ከሚገባቸው አምስት መስፈርቶች መካከል ሶስቱን አያሟላም። ስሞች ከስሞች ወይም ከሌሎች ቃላት ጥምረት ሊፈጥሩ ይችላሉ። በጥምረት የተፈጠረው ስም የሁለት ቋንቋ ቃል በመሆናቸው ለቃል ምደባ የሚያስቸግር ነው። ከነባር ስምና

ከውልድ ስም ጥምረት እንደፈጠሩ በጥናቱ ተመልክቷል። በተጨማሪም ጥምረቱ በእስር አምድ ላይ እየተጨመረ ድርጊትና ሂደትን የሚያመለክተው /አ/ መጠቀሙ ጥምር ቃሉ ባዕድ ምዕላድ የሚያስገባ የታላላቅን የጥመራ ህግን መጣረሱን ተመልክቷል።

ማሳያ 50:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስምንት፣ የፅህፈት ክሂል (ገጽ 139)

ርዕስ ሀሳብ:- የ“ኬሚስትሮች” ዋና ስራ ፈላጎችን ወለላ ንፅህናውን

እንዲጠብቅ ማድረግ ነው።

Origin:- (1562) New latin chimista, short form medieval latin al chemista (Merriam Webster)

በማሳያው የቀረበው “ኬሚስትሮች” የሚለው ባዕድ የሙያ ቃል ውስን የሙያ ባለቤቶች ብቻ የሚገባቸው ሲሆን አቻ ቃል “የቅመማ ባለሞያዎች” (Hinsene 2015: 144) በሚል ግልፅና ቀጥተኛ ቃላትና ሀረጎች መጠቀም ነበረበት። ይህ ቃል ከስርወ ቃሉ ላይ በተናባቢ ድምፅ የሚጨርሱ ስሞች ላይ የሚቀጠለውን /-ኦች/ የወሰደ ነው። ነገር ግን ተናባቢ ድምፅ የሌለው ሲሆን ቅጥያው ከመወሰዱ በፊት ያለው ትርጓሜ መለያየቱን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 51:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት፣ የመጻፍ ክሂል (ገጽ 38)

ርዕስ ሀሳብ:- የካርድ ካታሎግ አፈላለግ

Origin:- (1854) acatalog (as of books) in which the entries are arranged systematically on cards (Merriam Webster)

በማሳያው የቀረበው “የካርድ ካታሎግ” የሚለው ባዕድ ቃል ሲሆን ባዕድ ቃሉ “የካርድ ቅደም ተከተል” (Merriam Webster 1822) ተተክቶ ሊገለፅ የሚችል ነው። ባዕድ ቃሉ በዋለበት አውድ ፅንሰ ሀሳባዊ ፍች የያዘ መስፈርት። ይህም በሀረግ ደረጃ “የመዝገብ ዝርዝር ማዘጋጀት” (Epherem 2011: 100) በሚል ፅንሰ ሀሳብን በአቻ ቋንቋ በመተካት ዋና ሀሳብን ግልፅ፣ ቀላልና ቀጥተኛ ቃላት በመተጠቀም አቀራረቡን ግልፅ አለማድረጉን በጥናቱ ተመልክቷል።

ቃሉ ቀደም ብሎ ገላጭና መሪ ከገለጻው ሁኔታ ጋር የሚጣረሱበት ምክንያት የግእዝን የጥመራ ባህል ስለያዘ ነው። ቃሉ መሪ መለያ የሚሆን አጣማሪው አካል የተጣመረበት

ቃል አጣማሪው /ኧ/ የተጨመረበት /ካርድ/ ላይ እንጂ /ካታሎግ/ ላይ አይደለም። ጥምረቱ ነባር ስም ከነባር ስም በተለያዩ አምዶች ላይ ቅጥያ በመጨመር፣ በጥምረት የተለያዩ ቅርፅና ትርጉም የያዘ ስም ተመስርቷል። ይህ ጥምር ቃል /-ነት/ የሚባል መስራች ቅጥያ የማይወሰድ እንዲሁም የእምርነት ምዕላድ /ኡ/ን የማያስቀጥል በመሆኑ ከሞላ ጎደል መስፈርቱን አያሟላም። ነገር ግን የጥምር ቃል አብገር ምዕላድ /-ኦች/ በመጨመር የሰዎች ባህሪ ለሆነው ቁጥር እርባታ ቅጥያ የሚወሰድ መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 52:- አስረኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሰባት፣ ሰዎሰው (ገጽ 97)

ርዕስ ሀሳብ:- ፎቶ ግራፍ እንሺው ተዘጋጅተሽ ጠብቂኝ...

Origin :- (1839) a picture made by a camera (Merriam Webster)

በርዕስ ሀሳቡ የቀረበው “ፎቶ ግራፍ” የሚለው ቃል ሰፊ ሙያዊ ፅንሰ ሀሳብ ያለው ነው። በታላሚው ቋንቋ ተናጋሪ ዘንድ አዳዲስ ፅንሰ ሀሳባዊ ቃላት አቻ የሌላቸው ናቸው። የባዕድ ቃሉ ፅንሰ ሀሳባዊ ፍች በመማሪያው መፅሐፍ ታላሚው ጋር የተላመደ ነባር የሚመስል ነው። የተውሶ ቃላት ጽንሰ ሀሳባቸው በከፊል ተዋህደው እንደሚቀሩ ጥናቱ ተመልክቷል።

በተጣማሪዎቹ መካከል አጣማሪ አካል የለም። ተጣማሪዎቹ ቃላት ያላቸው ግንኙነት የገላጭነትና የተገላጭነት ነው። ተጣማሪዎቹ ቃላት የሚኖራቸው የጥምረት ደረጃ የተለያየ ነው። የተዋሹ ቋንቋ ባህሪም የሚታይበት ነው። በአማርኛ ቋንቋ ውስጥ ገብቶ ሲሰራ በስተግራ ያለው ተጣማሪ ቃል ገላጭ ነው። በስተቀኝ የሚገኘው መሪ ጥምር ስሙ ምንም አይነት አጣማሪ አካል የለውም። የተጣመሩ ስሞች ከሁለት ነባር ስሞች የተፈጠሩ መሆናቸውን በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 53:- አስረ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አምስት፣ የንባብ ክሂል (ገጽ 101)

ርዕስ ሀሳብ:- አጫጭር የሙያና የቴክኒክ ስልጠናዎችን እያካሄደ

ይገኛል

Origin:- (1855) technique (Merriam Webster)

ለንባብ ክሂል የተመሰረተው ሀሳብ “ቴክኒክ” የሚለው የባዕድ ቃል “ስልት” ወይም “ብልሀት” (Hinsene 2015: 966) የሚል አቻ ቃል አለው። ስም ገላጭ ተግባርን የሚወጣ ነው። የቃሉን

ምንጭ ትክክለኛነት ለመጠበቅ ሲባል እንዳለ ለማስተማሪያነት የዋለ ነው። በትምህርት ቀረጸው ለባዕድ ቃላት አቀራረብ ተፅዕኖ ፈጣሪ ነው።

እንዲሁም አስራ አንደኛ ክፍል ምዕራፍ ዘጠኝ ገጽ 170 ላይ “ቴክኒሺያን” በሚል ስቀርብ /-ኢያ/ እስር አምድ ላይ በመጨመር የሂደትና ውጤት ስሞችን መስርቷል። ለአርዕስት ላይ በመጨመር ማድረጊያ ስሞችን የሚመሰርት ሚና እንዳለው ተመልክቷል። የአርዕስት ውልድ ስም እና አምዳዊ ውልድ ስም የሚመሰርት ነው። ሁለት ዓይነት ተግባር የሚያከናውን ምዕላድ መሆኑን የተገኘበት አውድ አይገልጽም። በቅርፅ በኩል በተለያዩ ሰዎች ላይ ቅርጽ እና ትርጓሜው ተለያይቷል። በሰዎች ላይ ምክንያት የተከሰተው ለውጥ በመዋቅርና ጽንሰ ሀሳብ አንድምታ እንዳይኖረው ማድረጉን ጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 54:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ አምስት፣ የማዳመጥ ክሂል (ገጽ 109)

ርዕስ ሀሳብ:- ተማራማሪዎች፣ በላብራቶሪ ተዘጋጅቶ የሚቀርበው ስጋ የተዘጋጀው በርገር በመጀመሪያ የሚቀምስ ሰው እንፈልጋለን

Orginl:- (1605) medieval latin laboratorium from latin labarare to labor form labor (Merriam Webster)

በርዕስ ሀሳቡ የተጠቀሰው “በላብራቶሪ” የሚለው የሙያ ስም ቀድሞ ወደ አማርኛ የተቀላቀለ መሰረቱ አማርኛ ያልሆነ ቃል ነው። ይህ የሙያ ስም አቻዊነቱን በትክክል ለመጠበቅ ሲባል ቀጥታ በማስተማሪያነት ጥቅም ላይ መዋሉ የተውሶ ቃል አጠቃቀም ተፅእኖ ፈጣሪ መስሎ ታይቷል። ስርወ ቃሉ የታላሚው ቋንቋ ስርዓት በስም መስራች ምዕላድ አድራጊ ስሞችን የሚመሰርተውን /-ኢ/ የቃሉ አካል ቢሆንም እስር አምድ ላይ በመጨመር የተደራገነት ትርጉም ያላቸው የውጤት ስሞችን የሚመሰርት መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

ከዚህ ውጭ በቅርፅም ሆነ በቀለም መዋቅር ላይ የተደረገ ለውጥ የለም። የፊት ቅጥያ አገባባዊ አውድ ወስዶ የራሱን ስርአተ ቅንጅት በታላሚው ቋንቋ ላይ አሳርፏል። በሰዎች ላይ ምክንያት የቅርፅ ለውጥ አድርጎ በፅንሰ ሀሳብና ትርጉም እንዲሁም መዋቅር ላይ ለውጥ መከሰቱን በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 55:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ዘጠኝ፣ የመፃፍ ክሂል (ገጽ 185)

ርዕስ ሀሳብ:- ክሊኒኮች ወደ ጤና ጣቢያ እያደጉ በመሄዳቸው

የክሊኒኮች ቁጥር እየቀነሰ መምጣቱን የሚያሳይ...

Origin:- (1827) French clinique from Greek klinke medical practice at the sicked (Merriam Webster)

በመጻፍ ክሂል ስር “ክሊኒኮች” የሚለው ቃል ሞያዊ የሆነ በአቻዊነት ደረጃ ሊተካ አይችልም። ጽንሰ ሀሳባዊ ቃላትን መተካት ወይም መለወጥ የማይቻልበት ሁኔታ አለ። በቃላት አጠቃቀም ተፅዕኖ የቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ግልፅ፣ ቀጥተኛ ቃላት ለማብራራት አልተሞከረም።

በቅርፅ ደረጃ ቁጥራቸው በአሀዝ ሊገለፅ የሚችሉ ስሞች ናቸው። መጠናቸው በቁጥር ሊገለፁ የማይችሉ ስሞች ግን የማይቆጠሩ ናቸው። አንድ ብቻ የሆነ ነገር ነጠላ ቁጥር ነው። ከአንድ በላይ የሆነ ብዙ ቁጥር የሚገልፀውን /-ኦች/ የብዙ ቁጥር ስሞች ብዙነታቸውን የሚገልፁ ምልክት ተጠቅሟል። ነገር ግን ስሞች ብዛት የሚገልፀውን ቅጥያ በመጨመርና ስሙን በመድገም ነው። /-ኦች/ የሚቀጠለው በተናባቢ ድምፆች ላይ መሆኑ እንደተጠበቀ ነው። አመልካች ቅጥያን በማስከተል ወይም በማስቀደም የብዙ ቁጥር ሊሆን እንደሚችል አሳይቷል። በዚህ ሁሉ የለውጥ ደረጃ ውስጥ የሚያልፍ ማንኛውም ቃል በየትኛውም አውድ ውስጥ ቢገኝ የሚያደርገው የቅርጽም ሆነ የመዋቅር ለውጥ እንደሚከሰትና ይህንንም ለማሳወቅ የተደረገ ገለፃ አለመኖሩን በጥናቱ ተመልክቷል።

ማሳያ 56:- አስራ ሁለተኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ስምንት፣ የንባብ ክሂል (ገጽ 190)

ርዕስ ሀሳብ:- ዱሮ ገበሬዎች እርሻ ቦታ እጃቸውን ሳይታጠቡ በሚበሉበት

ወቅት ጀርሞች አልነበሩም።

Origin:- (1644) French germe, from latin germin germen from Gignere to be get - more at kin (Merriam Webster)

በንባብ ክሂል ስር የቀረበው “ጀርሞች” የሚለው የተውሶ ቃል ቀድሞ በስፋት የሚታወቅበት “ተዋስያን” (Ephrem 2011: 310) የሚለው አቻ ቃል አለው። በመማሪያ መፅሐፍ ተደጋግሞ መቅረቡ ከታላሚው ቋንቋ የትኩረት አቅጣጫ ያፈነገጠ መሆኑን ጥናቱ ተመልክቷል።

ከስርወ ቃሉ በስም ላይ ብቻ የሚጨመር ስም መስራች ብዙ ቁጥርን መኖርን፣ መተለቅን የሚጠቁመው ወደ /-አም/ ድምጽ ተለውጧል። በተናባቢ ድምፅ የሚጨርሱ ስሞች ላይ ብቻ በመቀጠል /-ኦች/ በሰዋሰዋዊ ባህሪ ቅርጽን በመለወጥ ሊቆጠር ወደማይችል መለወጡን ያሳያል። ስሞች ብዛትን ለመግለፅ ግን በሁለት መንገድ ቅርፃቸውን ሲለወጡ አንደኛው /-ኦች/ የሚል ቅጥያ በመጨመር ነው። ነገር ግን በማሳያው የተገለጸ ቃል ብዛትን ለመግለፅ የተጠቀመውና ከተጠቀመ በኋላ የሚመጣውን ተግባር ግልፅ ማድረግ ይጠበቅበት ነበር።

ማሳያ 57:- ዘጠነኛ ክፍል፣ ምዕራፍ ሶስት፣ የንባብ ክሂል (ገጽ 41)

ርዕሰ ሀሳብ :- የኮሌጆችና የዩኒቨርሲቲዎች የምርምር የመንግስትና ልዩ ቤተ

መጻሕፍት...

Origin:-14th century, from latin collegiums society, from college, colleague, more at colleague

Origin:-14th century, from mediueval latin university at university as from latin univers us (Merriam Webster)

ለንባብ ክሂል ለማስተማሪያነት ከቀረቡት የተውሶ ቃላት መካከል በተቋም መጠሪያነት የዋለው “የኮሌጆች” የሚለው ቃል “ተግባረድ” በሚል ቢተካ ሰፊ ሙያዊ ጽንሰ ሀሳብ ነው። እንዲሁም በተመሳሳይ አላማ የዋለው “ዩኒቨርሲቲዎች” የሚለው የተውሶ ቃል “ልህቃነ አዕምሮ” የሚል አቻ ቃል ያለው ሲሆን ጥቅም ላይ የዋለው አቻ ቃል ያልተገለፀና ያለ አግባብ ጥቅም ላይ የዋለው ነባር ባዕድ ነው። በመማሪያ መፅሐፍ ጥቅም ላይ የዋለ ቃላት ባንድ በኩል የተቋም መጠሪያ በመሆናቸው በራሳቸው ተፅእኖ ፈጣሪ የሆኑበት በሌላ በኩል በድግግሞሽ በአቻ ፅንሰ ሀሳብ ሊገለፁ የሚችሉና ያለአግባብ ጥቅም ላይ የዋሉ ናቸው። ከዚህም ባለፈ የተውሶ ቃላት በማስተማሪያው በመታጨቃቸው የቋንቋ ትምህርት ወጥ እንዳይሆን ማድረጉን በጥናቱ ተመልክቷል።

በቅርፅ በኩል “ኮሌጆች” የሚለው ቃል በተናባቢ ድምፅ የሚጨርሱ ስሞች ላይ የሚቀጠለው /-አች/ን በመቀጠል ቅርፁን በመለወጥ በውስጡ ያሉትን አናባቢ ድምፆች መለወጡ በስም እርባታው ስርዓት መርባቱን ተመልክቷል። ከዚህ ጋር በተያያዘ “ዩኒቨርሲቲዎች” የሚለው በአናባቢ ድምጽ የሚጨርስ በመሆኑ /-ዎች/ን በመውሰድ ነጠላ ስሞች ብዙ ቁጥርን ተጠቅመዋል። የብዙ ቁጥር ስሞች ብዙነታቸውን የሚገልፅ ምልክት እንደላቸው በጥናቱ ተመልክቷል።

ሰንጠረዥ ሰባት: በመማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የተካተቱ ቃላት የድግግሞሽ መጠን

ተ.ቁ	ቃል	9ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	10ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	11ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	12ኛ ክፍል ገፅ	የድግግሞሽ ብዛት	አጠቃላይ ድምር
1	ማውጫ ኮድ	41	4							4
2	ኬሚስትሪ	139	4							4
3	የክርድ ካታሎግ			38	1	39	2			3
4	ፎቶግራፍ			97	1	15	2			3
5	ቴክኒክ			170	1	133:174	2	101	1	4
6	ሳብራቶሪ							109	4	4
7	ክሊኒክ							184:185	3	3
8	ጅርሞች							190	3	3
9	ኮሌጅ	41	3			80	2			5
10	ዩኒቨርሲቲ	41	3	131:133	5	170:173	4	102	3	15

በአጠቃላይ ተውሶቱ በመገኛ ቋንቋ ስርወ ቃል በቅርፃቸው የተገኙ አይደሉም። ከአቻዊነት ይልቅ በተለያዩ ምክንያት፣ በታላሚው ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪያት (አውድ) ስምና ቅፅል መስራች ቅጥያ የወሰዱ፣ በጥመራ የተገኙት ቃላት የታላሚውን የጥመራ ስርአት ያልጠበቁ፣ አብዣ ምዕላድ እና ባዕድ አጣማሪ የወሰዱ፣ በመነሻና መድረሻ ቅጥያ የተመሰረቱ፣ የገላጭና ተገላጭ አቀማመጣቸው ያልተቃኙ መሆናቸውን ጥናቱ ተመልክቷል። ነገር ግን

በስርወ ቃሉ ላይ ለውጦች በመደረጋቸው ዘረ-ድምፅ እንጂ ንጥረ ድምፅ ባለመካሰቱ የፅንሰ ሀሳቡ ለውጥ አልተከሰተም። ይህም የሙያ ቃላትን ከመጠቀም በፊት የቃላቱን ፍቺ ወይም ትርጓሜ ምን ማለት እንደሆነ ከምንጮች ጠይቀህ ተረዳ፤ ቃላቱን በምትግባበት ወይም በምታስተምርበት ቋንቋ አቻ ቃል ካጣህ በሚረዱት ወይም በሚግባቡበት አብራራ፤ የሚለውን ንድፈ ሀሳብ ያላማከለ መሆኑን በጥናቱ ተመልክቷል።

ምዕራፍ አምስት

5. ማጠቃለያ፣ መደምደሚያና የመፍትሄ ሀሳብ

5.1 ማጠቃለያ

በቀዳሚያዎቹ ክፍሎች እንደተገለጸው የጥናቱ ዋና አላማ ከ9ኛ እስከ 12ኛ ክፍሎች የአማርኛ ቋንቋ መማሪያ መፃሕፍት ውስጥ የቀረቡ የተውሶ ቃላት ከቅርፅና መዋቅር አቻዊነት አንፃር መመርመር ነው። ለጥናቱ መሰረታዊ ጥያቄዎች መልስ ለመስጠት የሰነድ ፍተሻ በመረጃ መሰብሰቢያነት ተመርጦ ለጥናቱ አመቺ ሆኖ ተዘጋጅቷል። በዚህም በናሙናነት የተመረጡ ቃላት በውሳኔ አይነቶች ስር በዘርፍ በዘርፋቸው በመካፋፈል ከጥናቱ መሰረታዊ ጥያቄዎች አንፃር ተተንትነዋል።

በመማሪያ መፃሕፍቱ ውስጥ የተካተቱ የተውሶ ቃላት የትኛውን የተውሶ አይነት ተከትለው በታላሚው ቋንቋ እንደ ሰፊና የሚፈትሽ ነው። ውሳኔ በምጣኔ ሀብት፣ በህግና ፍትህ፣ አካባቢ ጥበቃና ተፈጥሮአዊ አደጋ፣ ፖለቲካ፣ በባህልና ኪነ ጥበብ ሳይንስና ቴክኖሎጂ እና በሞያዊ መስተጋብር ምክንያት የተከሰተ ነው። የሚከሰተውን ድምፅ፣ ምዕላድ፣ ቃል፣ ስነ ድምፀልሳን እና ሰዋስው እንዲሁም ፍቺ ይመለከታል። የዚህ ቅርጽና ስርአት ባለቤት ሆኖ በተለያዩ ሰዋስዋዊ ባህሪያት ለውጥ ማስተናገዳቸው ጥናቱ ተመልክቷል።

የአዋሹን ቋንቋ ስርአት ሙሉ በሙሉ በተዋሹ ቋንቋ ላይ ሲያሳርፍ፣ የአናባቢና የተናባቢ አሰላለፍ እንዲሁም በቃላት ጥመራ በታላሚው የማይቃኙ ናቸው። በቋንቋዎች መካከል የሚደረገው ተውስት ከአንድ በላይ ቋንቋ የመልመድና የመማር ሂደትን ጉራማይሌ የሚያደርግ አቀራረብን እንዲከተል ማድረጋቸውን ጥናቱ ተመልክቷል።

የተውሶ ቃላት አቻዊነት እጦት ለተሻለ አገላለፅ በሚል ከመገኛቸው ስርወ ቃል ጋር ካላቸው ፅንሰ ሀሳባዊ አንድምታ ጋር በማዛመድ ተፈትሷል። አቻ ያላቸው ባዕድ ቃላት እንዳሉ የመጠቀም ሁኔታ ሳያጡ የመበደር ወይም አላስፈላጊ ውሳኔ ነው። እንዲሁም አቻ የሌላቸው ሙያዊ አዳዲስ ፅንሰ ሀሳባዊ ባዕድ ቃላት ስፋት ያለው የታላሚ ቋንቋ በመማሪያ መፃሕፍት ቀላል ግልፅና ቀጥተኛ ቃላት አልተብራሩም። ፅንሰ ሐሳባቸውን ሳይተኩ እንዳሉ ለማስተማሪያነት መዋላቸው ከቋንቋ ትምህርት ተተኳሪ ጉዳዮች አኳያ አግባብነት የሌለው የባዕድ ቃል አጠቃቀም መኖሩን ጥናቱ ተመልክቷል።

ከዚህ ጋር ተያይዞ ሶስተኛው የተውሶ ቃላት የሚያልፍባቸው የቅርጽ እና መዋቅር የለውጥ ደረጃዎች በቀረቡበት አውድ ምክንያት ሰዋስዋዊ ባህሪያቸውን የሚለዋውጡ መሆናቸውን ከመገኛቸው ጋር በማመሳከር ልዩነታቸውን ተመልክቷል። በተመሳሳይ ሰዋስዋዊ ባህሪ ለመጠበቅ፣ ስም መስራች ምዕላድና ቅፅል መስራች ምዕላድ ወስደው ቅጥያዎቹ ነባርም ሆነ ውልድ ቃል ላይ ተቀጥለው ውልድ ስም የሚመስርቱ እንዲሁም ቅፅል ስምን ቀድሞ በመግባት ስምን የሚገልፁ ናቸው። ከዚህም በተጨማሪ በምስረታ የሚታዩት ቅጥያዎች የቃል ክፍል ማስገኘት በመቻላቸው ከመገኛ ቋንቋቸው የቃል ክፍልም ሆነ ፅንሰ ሀሳባዊ አንድምታቸው በቅርፃቸው ላይ በተደረገው ሰዋስዋዊ ባህሪ ለውጥ የተለያየ እሳቤ እንዳላቸው ተረጋግጧል። ሆኖም የተግባቦት ተግባር የሚከናወንባቸው በመረዳትና በማገናዘብ ላይ የተመሰረተ ሳይሆን ተለምዷዊ ሂደትን የተከተለ መሆኑን የውጤት ትንተናው አሳይቷል።

አራተኛው በጣልቃ ገብነት ምክንያት ቃላት የሚፈጽሙት ተግባር ከቀለም መዋቅር አቀናጃጀት የአናባቢ-ተናባቢ አሰላለፍ ሂደቱ በራሱ በአዋሽ ቋንቋ የተቃኘ ባህሪን የሚያንፀባርቁ፣ በጥመራ የሚመሰረቱ ስሞች ሙሉ በሙሉ የአዋሽን ቋንቋ ጥመራ ስርዓት የሚከተሉ ናቸው። ተጣማሪዎች በባዕድ ምዕላድ መጣመራቸውና በተዋሽ የጥመራ ስርዓት አለመቃኘታቸው በእፀመዋቅሩ ላይ የሚታይ መሆኑን የጥናቱ ውጤት አመለክቷል።

በመጨረሻም የተውሶ ቃላት በመማሪያ መጽሐፍ መካተታቸው በታላሚው ቋንቋ ላይ ያሳደሩት ተጽዕኖ መኖሩን ፍተሻ ተደርጓል። በዚህም ጽንሰ ሀሳባዊ አቻነት ያላቸው በግድ የለሽነት ነባር የአማርኛ ቃላትን ጠብቆ ለማቆየት በመማሪያው ጥቅም ላይ አልዋለም። በቋንቋ ዕድገት ላይ ማበርከት የሚገባው በአግባቡ እንደማይወጣ አሉታዊ ተፅዕኖ እየፈጠረ መሆኑን የጥናቱ ውጤት አሳይቷል።

በአጠቃላይ የጥናቱ ትንተና እንደሚያመለክተው የተውሶ ቃላት መጽሐፍ የቋንቋ ማስተማሪያ እንደመሆኑ አቻ ያላቸው የአማርኛ ቃላትን ቢጠቀም ሙሉነቱን ያገናዘበ ወጥነት የተሞላበት ይሆን ነበር። ከዚህ በፊት በውሰት መጥተው ነባር ቃላት እንደሆኑት ቋንቋውን ለመታደግ ያስችላል። የማንነት መገለጫ የሆነ ቋንቋ ስርዓትና አጠቃቀሙን ከጽንሰ ሐሳቡ ጋር በማስተላለፍ ግልፅ እና ቀጥተኛ ለሆነ ተግባቦት ግብአት በመሆን ይረዳል። ከላይ የተጠቀሰው የሚተገበር ከሆነ ቋንቋው ቃል እንጂ ስርዓት የሌለው ከመሆን የሚድንና የራሱ መገለጫ የሚኖረው መሆኑን ከጥናቱ ውጤት መረዳት ይቻላል።

5.2 መደምደሚያ

የጥናቱን ውጤት መሰረት በማድረግ ከሚከተሉት መደምደሚያ ላይ ተደርጏል፡፡

1. በመማሪያ መፃሕፍት የተከናወነው ተውሰት፣ የውሰት ዓይነቶች መሰረት ያደረገ ነው፡፡ ነገር ግን ከውሰት ህግ ውጪ አቻዊነት ያላቸው ላይ ውሰት መፈፀሙ ከተውሰት ህግ ጋር ተዛምዶ የለውም፡፡
2. የተውሰ ቃላት በአቻዊነት ደረጃ ከመገኛ ስርወ ቃል ጋር ያላቸው ጽንሰ ሀሳባዊ ተዛምዶ ሰፊ ልዩነት አለው፡፡
3. የታላሚውን ቋንቋ ሰዋስዋዊ ባህሪ ለማስጠበቅ የተለያዩ የቅርጽ ለውጦች በመከናወናቸው ከስርወ ቃሉ ጋር ተዛምዶ የላቸውም፡፡ ነገር ግን በዚህ ምክንያት የሚከሰተው መዋቅራዊ ለውጥ ጉልህ ልዩነት የለውም፡፡
4. በጣልቃ ገብነት ምክንያት የሚከሰተው አውዳዊ አገባብ የታላሚውን ቋንቋ እርባታ የሚከተል በመሆኑ ከአዋሹ ጋር ምንም አይነት የእርባታ ስርዓት ተዛምዶ የለውም፡፡
5. በመማሪያ መጽሐፉ ውስጥ የአማርኛ ነባር ቃላትን ጠብቆ በማቆየትና የታላሚውን ቋንቋ ስርዓተ አወቃቀር አፋፊ፣ የአዋሹን ቋንቋ ስርዓት በማስረጽ ዋና ተግባር እየተወጣ ነው፡፡
6. አንድ የቋንቋ መማሪያ መጽሐፍ ሁለት አይነት ይዘት መያዙ ከስርዓተ ትምህርትም ሆነ ከመርህ ትምህርት ንድፈ ሀሳብ አንጻር ምንም አይነት ተዛምዶ የለውም፡፡

በአጠቃላይ ከላይ የተዘረዘሩት መደምደሚያዎች በመማሪያው መፃሕፍት መግቢያ ላይ የአማርኛ ቋንቋ ትምህርት አጠቃላይ ዓላማዎች የተማሪዎችን የማዳመጥ፣ የመናገር፣ የመጻፍ ክህሎች ማጎልበት፣ የስነፅሁፍና የስነልሳን ዕውቀት ማዳበር ናቸው፡፡ እነዚህ ዓላማዎች በመርህ-ትምህርት ላይ በግልፅ ሰፍረው ይገኛሉ፡፡ በተጨማሪም የቋንቋ ትምህርት አጠቃላይ ዓላማዎችን ከግብ ለማድረስ የሚያስፈልጉ የትምህርት መሳሪያዎች መካከል የመማሪያ መጽሐፍ ግንባር ቀደም ተጠቃሽ ነው፡፡ መማሪያ መጻሕፍቱ እንደዚህ ቢሉም ጥናቱ ከደረሰባቸው መደምደሚያዎች ጋር የማይዛመድና በቋንቋው ላይ ለሚከሰቱ ለውጦች ከዓላማው ውጭ የራሱን ሚና እየተወጣ መሆኑ ጥናቱ ተመልክቷል፡፡

5.3 የመፍትሔ ሀሳብ

በዚህ ጥናት የተደረሰባቸውን ግኝቶች ተግባራዊ በማድረግ እና የተውሶ ቃላትን አቻዊነት ከቅርጽና ከመዋቅር አንጻር ቋንቋውን ለማጎልበት የሚከተሉት የመፍትሔ ሐሳቦች ተጠቁመዋል፡፡

1. የቋንቋ መማሪያ መጽሐፉ ዝግጅት የአዘጋጆቹን የዕውቀት ደረጃ መሰረት ያደረገ መሆን ስለሚገባው የተማሪውን ዳራ እና አቀባበል መሰረት ያደረገ ዝግጅትና አቀራረብ ያስፈልገዋል፡፡
2. አሁን ያለው አቀራረብ ሙሉ በሙሉ በነባር ቃላት የተዋቀረ ላለመሆኑ እንደ ምክንያት የሚጠቀሱት የተውሶ ቃላት አቻቸውን የሚያስቀምጥ፣ አቻ ለሌላቸው ውክልና የሚሰጥ እና የቋንቋ አጠቃቀም ደረጃን ለማስጠበቅ የሚችል የቋንቋ ምርምር ጥናት ተቋም ቢኖርም ሙያዊ ግዴታውን እየተወጣ መሆኑን ለማረጋገጥ እንዲያስችል የምርምር ስራዎቹን ተደራሽ ማድረግ ያስፈልጋል፡፡
3. በመገናኛ ብዙሀን እንዲሁም በህትመት ስራዎች ላይ የሚታየው የባዕድ ቃል አጠቃቀም ተግባራት ላይ እየፈጠረ ያለውን ከፍተኛ ክፍተት ከስር መሰረቱ ለመፍታት መርሀ ትምህርቱን የሚያዘጋጀው አካል መማሪያ መጻሕፍት ላይ ክትትል ማድረግ ያስፈልጋል፡፡
4. የቋንቋ አጠቃቀም ተከታታይና ወቅታዊ የስልጠና መርሀ ግብርን ተግባራዊ በማድረግ፣ አዳዲስ ቃላትና ጽንሰ ሀሳቦችን አቻቸውን በመማር ማስተማር ሂደት በማካተት በቋንቋው መምህራን በኩል በፍጥነት ተደራሽ ማድረግ ያስፈልጋል፡፡
5. በአብዛኛው ጽንሰ ሀሳባዊ አቻነት ያለመኖር ሳይሆን ሙያዊ ግድየለሽነት በመሆኑ ጥናቱ የደረሰባቸውን ግኝቶች መነሻ በማድረግ መሰል ጥናቶች ተደርገው የቋንቋ ትምህርት ዝግጅትና አቀራረብ ከተውሰት የፀዳ ማድረግ ካልተቻለ በአዋሽና በተዋሹ ቋንቋ መሳ ለመሳ ተደርጎ ሊቀርብ ይገባል፡፡

ከላይ የተዘረዘሩትን ተግባራዊ ማድረግ አዳጋች ከሆነ፣ በመጽሐፉ መጨረሻ የቃላት ማውጫ (Index) የቅርፅ ለውጥ ያልተደረገባቸውን ቃላት ጽንሰ ሀሳባቸውን በማስቀመጥ ተለምዷዊ የሆነ ተግባራት ማስቀረት ያስፈልጋል፡፡

ዋቢ መጻሕፍት (Reference)

መታፈሪያ ሰይፉ (2008) “በአዲስ ዘመን ጋዜጣ የፊት ገፅ ዜናዎች አገባባዊ ያልሆነ የባዕድ ቃላት አጠቃቀም፡፡” ያታተመ የሁለተኛ ዲግሪ መጻሕፍት ጥናታዊ ፅሁፍ ጅምር የኒቨርሲቲ፡፡

ባዩ ይማም (2009) የአማርኛ ሰዋሰው፣ አዲስ አበባ የኒቨርሲቲ ቢ.ኢ. ማተሚያ ቤት፣ ሶስተኛ እትም

ተስፋዬ መንገሻ (1996) “በጋዜጣ ላይ የሚገኝ ውሳኔ ሀገር ቃላት ያልታተመ የአርስት

ባችለር ዲግሪ መጻሕፍት የጥናት ጽሁፍ፡፡” ቀዳማዊ ሐይለ ስላሴ የኒቨርሲቲ

አለም እሸቱ (1994) መስረታዊ የምርምርና የዘገባ አፃፃፍ፡፡ በአዲስ አበባ ቅድስት

ማርያም ኮሌጅ የሊበራል አርት ፋክሊቲ ህትመት፡፡ 2ኛ እትም

አትክልት በላይነሽ (1996) “በአዲስ ዘመንና በህብረት ጋዜጦች ላይ የሚገኙ የውጭ

ሀገር ቃላት፡፡” ያልታተመ የአርትስ ባችለር ዲግሪ ማጻፊያ ጥናታዊ ፅሁፍ ፡፡

አዲስ አበባ የኒቨርሲቲ፡፡

ደመቀ ጫኔ (1997) “ለአዲስ አድማስና በአዲስ ዘመን ጋዜጦች በ1996 ዓ.ም የወጡ

ዜናዎች የቋንቋ አጠቃቀም፡፡” ያልታተመ የአርትስ ባችለር ዲግሪ ማጻፊያ

ጥናት ፅሁፍ፡፡ አዲስ አበባ የኒቨርሲቲ ፡፡

Baker, C. (2001). *Foundation of bilingual education and bilingualism*. Clewiston: Multilingual.

David, I. (2008). *The News Manual: A Professional resource for Journalists and the media, assuage and Lytle- word*. India: McGrill.

Dornyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics*. New York: Oxford University Press.

Epherem Assefa (2011). *Merit dictionary*. Addis Ababa: Aster Nega publishing enterprise.

- Grant-Russell, P. and C. Beaudet. (1999). Lexical borrowing from French in written Quebec English. Retrieved from [http:// twitter. Com / Pamaromba](http://twitter.com/Pamaromba).
- Harmers, J. and M. Blanc. (1995). *Bilinguality and bilingualism*. New York: Cambridge University Press.
- Hinsene Mekuria. (2015). *Ellelee, English-Oromo- Amharic Dictionary*, Addis Ababa: Aster Publishing.
- Laugh, F. (1992). *Dis colures and local change*. Cambridge: Polity press.
- Lenneberg, E. (1967). *Biological Foundation at language*. New York: Macmillan Books.
- Mensah, J. (1995). Swahili Journalistic language: linguistics study (view). *Nordic Journal of African Studies* 4(2): 93-102.
- Owens, E. (1988). *Language development: Introduction*. New York: State University College of Art and Science.
- Pride, B. (1991). *The local Meaning at language*. London: Oxford University Press.
- Richards, J. and C. Lockhart. (1996). *Reflective teaching in second language classrooms*. New York: Cambridge University Press.
- Weintin, B. (1989). France colonies: Prison at the international leveling. In B. Surmudd and M. Shaping (eds.), *The polios at language purism*. Paris: The Hague Mouton.

አባሪዎች

በመግሪያ መፅሀፍቱ ውስጥ የቀረቡ አቻ ያላቸው የባዕድ ቃላት በመገኛ ቋንቋቸው

ተ.ቁ	በምጣኔ ሀብት የመጡ አቻ ያላቸው ባዕድ ቃላት	የተውሶ ቃላት በመገኛ ቋንቋቸው		የተውሶ ቃላት የአማርኛ አቻቸው
1	ፕሮጀክት	Project	Latin	እቅድ፣ ውጥን
2	ኢኮኖሚ	Economy	Latin	ምጣኔ ሀብት
3	ትራንስፖርት	Transport	Latin	መጓጓዣ
4	ቦንድ	Bond	English	የስምምነት ምስክር ወረቀት
5	ቼክ	Cheque	British	የገንዘብ መክፈያ ደረሰኝ
6	ኢንተርፕራይዥን	Entrepreneurship	English	ስራ ፈጠራ፣ ስራ ፈጣሪ
	በህግና ፍትህ፣ አካባቢ ጥበቃ አቻ ያላቸው ባዕድ ቃላት			
7	ኮፒ ራይት	Copy right	English	የቅጂ መብት
8	ፕሬስ	Press	English	የህትመት ውጤት፣ የመጻፍ መብት
9	ፎርማት	Format	Latin	ቅጽ
10	ሎጂክ	Logic	Latin	በተጠየቅ
11	ትራፊክ	Trafic	Italian	በእንቅስቃሴ ላይ ያለ ነገር
12	ቻርት	Chart	Latin	ሰንጠረዥ ወይም አሀዝ
13	ሞዴል	Model	Italian	አርአያ
14	ሱናሚ	Tsunami	Japaneses	የመሬት መንቀጥቀጥ ፣ የእሳተ ጎመራ ፍንዳታ

15	ኤክስቴንሽን	Extension	Latin	የመስፋፋት መርህ ግብር
16	ፕሮግራም	program	Greek	መርህ ግብር
	በፖለቲካ ምክንያት የመጡ አቻ ያላቸው ባዕድ ቃላት			
17	ፌዴራላዊ	Federal	Latin	ውህደት፣ ጥምረት
18	ሪፐብሊክ	Republic	Latin	ህዝባዊ መንግስት
19	ዳይሬክተር	Director	English	ርዕሰ መምህር
20	ፕሬዝዳንት	President	Latin	ርዕሰ ብሔር
21	ኮንፌረንስ	Conference	Latin	ስብሰባ
22	ፖለቲካ	Political	Greek	የሰነ ህዝብ አስተዳደር
23	ትራንስፎርሜሽን	Transformation	English	ለውጥ፣ ሽግግር
24	ኢነርጂ	Energy	Greek	ሀይል
25	ሚኒስቴር	Minster	Latin	የበላይ መስሪያ ቤት
26	ፖሊሲ	Policy	Latin	መመሪያ
27	ዲፕሎማቶች	Diplomacy	English	ወዳጅነት፣ ግንኙነት፣ ትብብር
28	ኤምባሲ	Embassy	French	የሀገር ተወካይ ስራ ቦታ
29	አምባሳደር	Ambassador	English	የሀገር ተወካይ
30	ሲቪል	Civil	French	ትብብር፣ ህዝባዊ
31	ፓኬጅ	Package	Latin	ማዕቀፍ
	በባህልና ኪነጥበብ የመጡ አቻ ያላቸው ባዕድ ቃላት			
32	ዲዛይን	Design	Latin	ንድፍ

33	ፈላስፋ	Philosophy	Latin	አብርሃት
34	አርት	Art	Latin	ጥበብ
35	ድራማ	Drama	Greek	ድራማ
36	ሙዚየም	Museum	Latin	ቤተ መዘክር
37	አውቶባዮግራፊ	Autobiography	Greek	የህይወት ታሪክ
38	ፎክሎር	Folklore	English	ትውፊት
39	ፌስቲቫል	festival	Latin	ክብረ በዓል፣ የአደባባይ በዓል
40	ፕሮዳክሽን	Production	English	ምርት
	በሳይንስ እና ቴክኖሎጂ አቻ ያላቸው ባዕድ ቃላት			
41	ኤሌክትሪክ	Electric	English	ኮረንቲ
42	ኤሌክትሮኒክስ	Electronics	English	ኤሌክትሮኒክስ
43	ሚኒ ሚዲያ	Mini media	Latin	ትንሿ መገናኛ
44	አወሮፕላን	Air plane	English	ጦያራ
45	ፋብሪካ	Fabric	French	ማምረቻ
46	አቶሞቢል	Automobile	English	መኪና፣ተሸከርካሪ
47	ቴሌፎን	Telephone	English	የርቀት ድምፅ ማስተላለፊያ
48	ኢ.ፒ.ዲ.ሚዮሎጂ	Epidemiology	Latin	የተዛማጅ-በሽታዎች ጥናት
49	ቲዎሪ	Theory	Latin	ትወራ
50	ኮሙኒኬሽን	Communication	English	ተግባቦት
51	ግራፍ	Graph	Italian	ግራፍ
52	ዳይሬክቶሬት	Directorate	English	ስራ ሂደት

	ሙያዊ ቃላት አቻቸው			
53	ኮድ	Code	Latin	መለያ
54	ኬሚስትሪ	Chemist	Latin	የቅመማ ባለሞያዎች
55	የካርድ ካታሎግ	Card catalog	English	የመዝገብ ዝርዝር ማዘጋጀት
56	ፎቶ ግራፍ	Photo graph	English	ፎቶ ግራፍ
57	ቴክኒክ	Technic	English	ስልት፣ ብልህት
58	ላብራቶሪ	Laboratory	Latin	ላብራቶሪ
59	ክሊኒክ	Clinic	French	ክሊኒክ
60	ጀርሞች	Germ	Latin	ተዋስያን
61	ኮሌጅ	College	Latin	ተግባረድ
62	ዩኒቨርሲቲ	University	Latin	ልህቃነ አዕምሮ

ማረጋገጫ

እኔ ከዚህ በታች ስሜ የተገለጸው የድህረ ምረቃ ተማሪ ይህ ጥናታዊ ጽሁፍ የራሴ መሆኑንና የተጠቀሙኋቸው የመረጃ ምንጮች በትክክል የተጠቀሱ መሆናቸውን በፊርማዬ አረጋግጣለሁ።

ስም _____

ፊርማ _____

ቀን _____